

ยาหม่องตราเสือ สรรพคุณแรง แก้โรคทุกชนิด.
ยาอมตราเสือ ปากหอม ชุ่มคอ อารมณ์สดชื่น.
ยาแก้ปวดศรีษะตราเสือ ปวดศรีษะ ปวดประสาท ตรากตรำสมอง
ยาระงับปวดตราเสือ ระงับอาการ ปวดทุกชนิด.
ยาระบายน้ำตราเสือ ปวดท้อง ท้องขึ้น เบื่ออาหาร ธาตุพิการ

เจดีย์วัดช้างล้อม จังหวัดสุโขทัย

–วารสารศิลปากร–

เป็นหนังสือนิตยสารรายเดือน

เจ้าของ	:	กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
ผู้อำนวยการ	:	พ.ท. หลวงรณสิทธิพิชัย อธิบดีกรมศิลปากร
ผู้จัดการ	:	นายตรี อมาตยกุล หัวหน้ากองวรรณคดีและประวัติศาสตร์
เหรัญญิก	:	หลวงธนการพิทักษ์ หัวหน้าแผนกคลัง
บรรณาธิการ	:	นายวัน นวลยง หัวหน้าแผนกค้นคว้า
ผู้พิมพ์โฆษณา	:	นายสวัสดิ์ สิริสวัสดิ์
สถานที่พิมพ์	:	บริษัทการพิมพ์ไทยสามัคคี จำกัด ถนนบำรุงเมือง
สำนักงาน	:	หอสมุดแห่งชาติ ถนนหน้าพระธาตุ โทรศัพท์ ๒๑๔๖๙
อัตราค่าบำรุง	:	ในประเทศ ตลอดปี ๖๐ บาท ครึ่งปี ๓๕ บาท;
		นอกประเทศ ตลอดปี ๘๐ บาท ครึ่งปี ๕๐ บาท;
		จำหน่ายปลีก เล่มละ ๗ บาท

"รอแยล" พิมพ์ดีดชั้นหนึ่งของโลก

ชนะการแข่งขันพิมพ์ดีดของโลก ทำสถิตินำหน้าในการขายทั่วโลก

Preferred by typists 2 1/4 to 1 over any other make!

GRAY MAGIC ROYAL

- รูปสวยกระทัดรัด
- แข็งแรงทนทาน
- พิมพ์เบาแรง
- รวดเร็วทันใจ
- ก้านอักษรไม่หัก

แป้นอักษรทำด้วยโลหะที่คงทนถาวร [ไม่ใช่ปลาสติก]

พิมพ์ดีด "รอแยล" สร้างจาก

โรงงานที่ใหญ่ที่สุดในโลก

บริษัท ไทยวานิช จำกัด — สาขาสามยอด

๑๕๑/๑๕๓ ถนนเจริญกรุง โทรศัพท์ ๒๓๐๐๓

ผู้แทนจำหน่ายแต่เพียงในประเทศไทย

"อุดหนุนอุตสาหกรรมไทย"

โดย

ใช้กระดาษของโรงงานกระดาษไทย

คุณภาพ	เหนียวทนทาน ขาวสะอาด ไม่เปื่อยยุ่ย เขียนหมึกไม่ซึม
ปริมาณ	มีพอที่จะสนองความต้องการของท่านเสมอ
ราคา	ยุติธรรม
การต้อนรับ	อำนวยความสะดวกให้แก่ท่านทุกอย่างโดยจะส่งให้ถึงที่อยู่ของท่านเสร็จ

สนใจโปรดติดต่อ

กองการค้า โรงงานกระดาษไทย สามเสน

โทรศัพท์ 46219

เจ็บเสียวที่ตรงปอด

ปอดร้าบวม เป็นแผล เป็นวรรณโรค คั่นค้น อย่าลืมใช้

ยาปราบโรคปอด

ปวดเมื่อยหลังเอว

เสียวขอกชายโครง และบั้นสาวะแดงขุ่นข้น บั้นสาวะไม่สะดวก บวมส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือบวมทั้งตัว อย่าลืมใช้

ยาปราบโรคไต

ยาชุดคลอดบุตร

มียามารดาและเด็กพร้อม ใช้แทนการอยู่ไฟโดยไม่ต้องอยู่ไฟก็ได้ หรือจะอยู่อย่างไรก็ได้ ขวดเล็ก ๑๕ บาท ใหญ่ ๔๕ บาท เป็นยาราคาถูกมาก

ของ บริษัทห้างพระจันทร์โอสถ จำกัด สี่แยกโรงเรียนนายร้อย พระนคร

NU-KAPS
นิว-แคปส์

• ไวตามินรวมที่มีมาตรฐานสูงในการเสริมสร้างร่างกายให้สมบูรณ์แข็งแรง เหมาะสำหรับผู้มีร่างกายอ่อนแอ รักษาโรคจากการใช้หญิงมีครรภ์ หรือระหว่างให้นมบุตร

ผลิตโดย
บริษัท เวล เคมิคอล จำกัด. อเมริกา
มีจำหน่ายตามร้านขายยาทั่วไป

ผู้แทนจำหน่าย **บริษัท เสริมมิตรพาณิชย์ จำกัด.**
84 อาคาร 2 ราชดำเนิน โทร 22975

ไอรอนโค-บี
IRONCO-B

• ใช้รักษาโรค เลือดจาง และโลหิตน้อย เหมาะสำหรับหญิงมีครรภ์, หญิงที่กำลังเลี้ยงบุตรด้วยน้ำนม, เด็กที่อยู่ในระยะเติบโต, หลังรักษาฟื้นจากป่วย และบุคคลมีร่างกายซูบซีดแรงน้อย.

ผลิตโดย
บริษัท เวล เคมิคอล จำกัด
อเมริกา
มีจำหน่ายตามร้านขายยาทั่วไป

ผู้แทนจำหน่าย **บริษัท เสริมมิตรพาณิชย์ จำกัด**
84 อาคาร 2 ราชดำเนิน โทร 22975

ประกาศ

โรงงานสุราบางยี่ขัน

ผลิตสุราขาว ๒๘ ดีกรี สุราพญาค่าง ๒๘ ดีกรี กับ สุราแม่โขง

รสดีชวนดื่ม ไม่เป็นพิษแก่ร่างกาย เป็นที่นิยมในสังคมทุกชั้น

สุราทุกชนิดได้ปรับปรุงตามหลักวิชาการ

คุณภาพสูง และทำด้วยความประณีต

ปราศจากสิ่งให้โทษแก่ร่างกาย

สุภาพชนควรเลือกดื่มแต่สุราของโรงงานสุราบางยี่ขัน

โรงงานสุรา กรมโรงงานอุตสาหกรรม

โรคผิวหนัง - โรคเรื้อน

โรคเรื้อน โรคผิวหนังเป็นโรคที่สังคมรังเกียจ เป็นโรครักษายาก ผู้เป็นมักจะได้รับทุกข์ทรมานและก่อความรำคาญที่เป็น ๆ หาย ๆ ยาธรรมดาสามัญที่เป็นยาทาไม่อาจจะรักษาให้หายขาดได้ นอกจากสงบไปชั่วคราว บริษัทเวชประสิทธิ์โอสถ จำกัด ได้ผลิตยาขึ้นขนานหนึ่ง ชื่อว่า **ยาตัดพยาธิ** เป็นยาเม็ดใช้รับประทานตัดรากโรคผิวหนังที่หายยาก ได้ผลดีในการรักษาโรคเรื้อน (จี้ทุด) เรื้อนกวาง พยาธิเนื้อขาหยิกไม่เข็บ (เรื้อนประสาท) กลากเกลื้อนเรื้อรัง และโรคผิวหนังผื่นคันทุกชนิด จำหน่ายแพร่หลายทั่วประเทศ มีคนนิยมใช้ทั่วทุกจังหวัดมากว่า ๑๐ ปีแล้ว ชุดใหญ่ ๕๐ บาท ชุดเล็ก ๓๐ บาท ชุดจิ๋ว ๑๕ บาท ต่างจังหวัดสั่งซื้อทาง พ. ก. ง. เพิ่มค่าส่งชุดละ ๑ บาท สนใจจดหมายสอบถามหรือสั่งซื้อได้ที่

บริษัท เวชประสิทธิ์โอสถ จำกัด

๑๒๐-๑๒๒ ถนนตะนาว หลังวัดบวรนิเวศน์ พระนคร

บริษัท รัชตก่อสร้าง จำกัด

พล.ท. สฤษดิ์ ธนะรัชต ประธานกรรมการ

มงคล ศรียานนท์ ผู้อำนวยการ

ประมวล สภาวสุ ผู้จัดการ

รับเหมาก่อสร้าง และออกแบบ

อาคาร ๕ ถนนราชดำเนิน โทรศัพท์ ๒๒๕๙๖

RAJATA CONSTRUCTION CO., LTD.

RAJADAMNERN AVENUE, BANGKOK.

PHONE. 22596

– ท่านต้องการซื้อหนังสือถูก –

เชิญที่ห้องจำหน่ายหนังสือ

ของ

กรมศิลปากร

ณ หอสมุดแห่งชาติ ถนนหน้าพระธาตุ

มีหนังสือตำราความรู้ต่างๆ หนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวรรณคดี

วิทยุ "ไพล็อต"

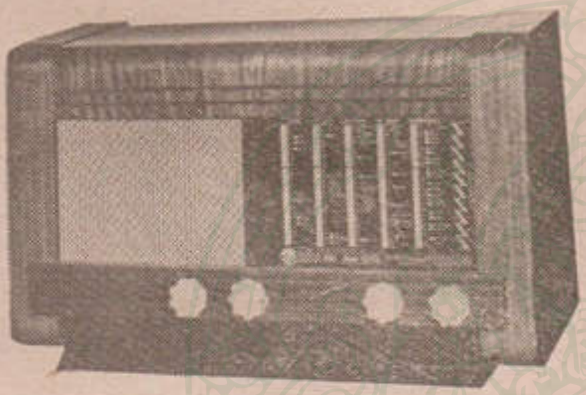

เป็นวิทยุชั้นเยี่ยมของอังกฤษ

มีคกเข้ามาหลายแบบ

ชมวิทยุ "ไพล็อต"

ก่อนซื้อวิทยุอื่น

บริษัท สิงห์ทอง จำกัด

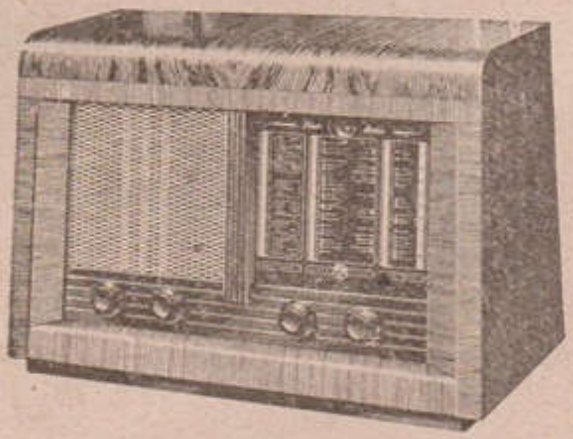
๕๔๔ ตึกบี.เอ็ม.ซี. ตลาดน้อย

พระนคร

โทร. 32595

ผู้แทนจำหน่าย

เออร์เนสท์โบเรล
เครื่อง
Incarstar
"อินคาสตาร์"

เอเย่นต์
คง ฮั้ว โหลง
บางลำภูบน
พระนคร
โทร.
๒๐๒๕๓

บริษัทปรีชาพาณิชย์

ผู้รับเหมางานช่างโยธา

สำนักงาน ๑๐๒๒ ถนนกรุงเกษม พระนคร

Electrolux
Silent REFRIGERATORS

ตู้เย็น
อิเล็กโทรลักซ์

ทำความเย็นด้วยตะเกียงน้ำมันก๊าส

เป็นที่นิยมกันแพร่หลาย ทั่วโลก

มีจำหน่ายหลายขนาดตั้งแต่ ๑.๕ คิว ถึง ๗.๑ คิว

เชิญชมได้ที่

บริษัท ดี. คูเปอร์-ยอนสตัน

อาคาร ๔ ถนนราชดำเนิน และตามเอเย่นต์ทุกจังหวัด

วค. 037ส๔๙

สารบาญ

หอสมุดแห่งชาติสิงห์บุรี
10 ม.ค. 2557
สำนักหอสมุดแห่งชาติ

ปีที่ ๖ เล่ม ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๖

ภาคศิลปวิทยาการ

สุภาษิตานุสรณ์ ... ... พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๑
สาส์นสมเด็จ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศร ฯ กับสมเด็จกรมพระยาดำรง ฯ ,, ๓
สุริยพันธุ์ ... ... จ่าชำนาญทัวค้าว (อยู่) ,, ๒๒
บทความเรื่องไทย ... ... พ.ท. หลวงรณสิทธิพิชัย ,, ๒๘
ประวัติศิลปะด้านอินเดียและตะวันออกไกล ... ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ,, ๓๕
ศิลปสงเคราะห์ ... นายศิลป์ พีระศรี แต่ง พระยาอนุมานราชธน แปล ,, ๔๓
การประชุมสภา ICOM ... ... หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ ,, ๕๐
พระมหาธรรมราชาคือใคร ... ... ปรีดา ศรีชลาลัย ,, ๕๕
นำเที่ยวจังหวัดกาญจนบุรี ... ... ต. ยมาคมกุล ,, ๖๘
ระบำบาหลีในสหรัฐอเมริกา ... ... อนิต อยู่โพธิ์ ,, ๗๔
เรื่องวัฒนธรรม (ตอน ๕) ... ... พระยาอนุมานราชธน ,, ๘๐
เครื่องแต่งกายไทย ... ... ชิน อยู่ดี ,, ๘๖
การแข่งขันศิลประหว่างชาติประเภทปฏิมากรรม ... ... เขียน ยิ้มศิริ ,, ๙๓
พระเครื่องทางโบราณคดี ... ... "ศรียัมปวาย" ,, ๑๐๑
จดหมายเหตุงานพระบรมศพ ... ... ยิ้ม ยั่งยืนทยางกูร ,, ๑๐๕

ภาคกิจการกรมศิลปากร

มหาชาติคำอีสาน ... ... ทอง ไชยชาติ ตรวจชำระ ,, ๑๑๕

[illegible]

Vārasān Silpākon

Vol. 6 April, 1953 No. 11

1. Saying. By King Rāmā VI. page 1
2. "Sān Somdet." (Letters between Their late Royal Highnesses Prince Damrong and Prince Naris.) page 3
3. "Suriyaphan"-a Story in verse, Part XIX. By Chā Chamnanthuadaw (Yū). page. 22
4. The Story of the Thai. By Luang Rona-sithi-phichai. page 28
5. A Brief Note on the History of Indian and Far Eastern Art. By Mom Chao Suphāthra-dis Diskul. page 35
6. An Aid to Arts, an English-Siamese glossary. By Silpa Phirasri. Translated by Phyā Anumān Rāchathon. page 43
7. The International Council of Museums. By Luang Boribal-buribhand. page 50
8. Who was Phyā Mahādarmaraj. By Pridā Srijalālaya. page 59
9. Guide to Kānchanaburi. By Tri Amatyakul. page 68
10. Bali Ballet in U.S.A. By Dhanit Yūpho. page 74
11. A Story on Culture. By Phyā Anumān Rāchathon. page 80
12. Thai Costumes of Different Periods. By Chin Yūdi. page 86
13. International Sculpture Competition. By Khien Yim-Siri. page 93
14. Votive Tablets. By "Triyampawai." page 101
15. An Account of the Royal Cremations. By Yim Panthyankun. page 109
16. Chapters from the Thet Mahāchāt of North-East Area. page 115

สุภาษิตานุสรณ์

รกฺเขยฺย อตฺตโน สาธุ สวณ์ โลณคำ ยถา

(สมเด็จพระสังฆราช สา ทรงพระนิพนธ์)

(โคลงมหาสินธุมาลี)

◎ ความดีจงรักษ์ไว้ ให้คง คนนา
ประหนึ่งเกลือดำรง รสหมั้น
อันว่าจะถือครอง ภาษิต นี้ฤา
จำจะตั้งจิตนั้น แน่นไว้ในธรรม

◎ กรรมใดก่อขึ้นย่อม ยังผล
ดีชั่วดังที่คน ประพฤติ
ทำดีจักได้ผล ผลเลิศ
ทำชั่วจักเสียจิต เพราะโทษตามทัน

◎ อันกรรมบถสิบ กุศล
ก่อเกิดพิบูลผล เสริมสุข
ได้สุขหากกังวล เสวยสุข
อาจจะกลับได้ทุกข์ เพราะขาดบริหาร

๏ การดีทำขึ้นแล้ว เห็นพอ
ไม่ยกขึ้นหนอ อาจเศร้า
ทำดีอีกตามต่อ ดีอีก นั่นแล
จึงจะถูกตามเค้า ปราชญ์ซ้องสรรเสริญ

๏ มัวเพลินมัวเพลิดด้วย ผลกรรม
เลยคืนตัวจักทำ ประมาท
เผลอพลาดอาจถลำ เลยผิด
อิฐผลกลับขาด เพราะเหตุเหลิงใจ

๏ กรรมใดบัณฑิตซ้อง สรรเสริญ
เร่งประกอบขึ้นเทอญ อย่าช้า
กุศลจะกอบเกิน ไปบ่ ได้เลย
ประหนึ่งลงทุนค้า ประโยชน์ยังบุญ

๏ ทุนลงไปก็ต้อง ตามรัก—ษาเธอ
นั่นเหละย่อมเป็นหลัก พานิช
กุศลเริ่มแล้วจัก ทั้งทอด ฉันใด
ต้องรักษาไว้นิตย์ เพื่องอกเงยงาม ฯ

นม. ชมภูนุท

สาส์นสมเด็จ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๔๗๙

กราบทูล สมเด็จกรมพระยาดำรง ฯ ทรายล้าพระยาก

ลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๖ เดือนนี้ ส่งประทานไปยังศริมหาราชาเพื่อเป็นการทดลอง ลายพระหัตถ์ไปถึงศริมหาราชาแล้วกับเกล้ากระหม่อมกลับกรุงเทพ ฯ เสียแล้ว เขาจึงส่งตามมาให้ที่กรุงเทพ ฯ ได้รับวันที่ ๒๒ เป็นเวลา ๖ วัน ขอประทานทูลสนองเสียเป็นหนังสือถวายแทรกตราวกำหนด เพื่อจะได้ไม่คับคั่งสำส่อนกับหนังสือถวายตามตราวกำหนด

หนังสือซึ่งถวายมาแต่ศริมหาราชามาถึงเร็วนัก เพราะเลือกหาช่องที่จะให้มาถึงเร็ว ด้วยมีเรือเมล์เดินเข้าอยู่สัปดาห์ละ ๒ วัน คือวันอาทิตย์กับวันพฤหัสบดี ได้เขียนหนังสือฝากส่งไปกับเรือเช้าวันพฤหัสบดี วันศุกร์เช้าถึงกรุงเทพ ฯ พอวันเสาร์ก็ได้ส่งรถเมล์มารับพอดี วันอื่น ๆ ก็ฝากหนังสือได้จากศริมหาราชา แต่ว่าเขาฝากส่งทางยก มักโอ้เอ้ไปเที่ยวค้างช้าอยู่ที่ไหนต่อที่ไหน เขาพูดกันว่าลางทีเลยหายก็มี

ตามที่ทรงพระดำริดาดว่าจะไปอยู่ ณ ที่พักของเจ้าพระยาสุรศักดิ์นั้น เป็นแต่เกือบถูก เพราะเรือนเจ้าพระยาสุรศักดิ์นั้น พระยาวิชิตชลธีไปเช่าอยู่เป็นประจำเสียแล้ว แต่คุณหญิงสุรศักดิ์ได้ปลูกเรือนขึ้นใหม่อีกหลายหลังติดต่ออยู่แถวเดียวกัน สำหรับให้ไปตากอากาศเช่าอยู่ เวลานี้ไม่ใช่ฤดูไปตากอากาศกัน เกล้ากระหม่อมจึงเข้าอยู่ที่เรือนปลูกใหม่นั้น

ที่ทูลสนองข้อที่ทรงพระปรารภเรื่องเด็กสิงห์โต ชายหนุ่มที่เขามาขอนั้นไม่ใช่คนไกลหาไหนมา เป็นเด็กที่นายเม่งเชี่ยวเคยสิงห์โตใช้สอยในการทำมาหากินอยู่นั้นเอง นับ

กันว่าเป็นญาติด้วย นายเม่งเซี้ยวควบคุมบริษัทตั้งทำน้ำแข็งที่เมืองชล จัดให้เด็กหนุ่มคนนั้นประจำดูแลโรงจักรทำน้ำแข็ง ฝึกหัดในการทำมาหากิน ไม่ใช่นักการเมือง สังเกตกิริยาท่าทางดูก็เรียบร้อยคล่องแคล่วดี ทั้งจัดว่ามีหลักฐาน มารดาเขาเกล้ากระหม่อมรู้จัก เย็นคนมีอันจะกิน บิดาเขาชื่อหลวงบุรีบริบาล ว่าเป็นผู้รับใช้อยู่ในพระวิมาดาเธอ น่าที่หญิงพูนจะรู้จัก แต่ความประพฤติตัวเขาจะเป็นอย่างไรไม่ทราบ เชื่อว่าบิดามารดาของสิงห์โตคงจะได้ใส่ใจดู เห็นแล้วว่าดีแล้วจึงได้ยกให้

หญิงอามรับธุระจะจัดเสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวให้สิงห์โตในการแต่งงาน แต่มีความหนักใจว่าพวกเมืองชลเขาจะไม่ชอบ จึงไล่เลียงสิงห์โตได้ทราบความแปลก ๆ เห็นว่าควรจะกราบทูลให้ทรงทราบด้วยดีกระมัง ๆ ว่าเสื้อผู้หญิงที่ดัดผีตอย่างทุกวันนี้พวกเมืองชลชอบ เพราะเข้าแขนเสื้อกระบอกหรือเสื้อเอวซึ่งเคยใส่มาแต่ก่อน ส่วนเสื้อย่างโคร่งคร่างคาดเข็มขัดหลวม ๆ ลงไปยานอยู่แค่สะโพกซึ่งเลิกไปแล้วนั้นเขาไม่ชอบว่าเหมือนปลากระบอกท้องไข่ ดัดผมคลื่นเขาเรียกว่าผมกาบมะพร้าว เพราะถูกไฟเกรียมเส้นแข็งเหมือนเส้นกาบมะพร้าว ผู้หญิงที่แต่งแต้มปากเขาว่าเป็นผู้หญิงคนชั้วแปลว่าแขยสากลนั้นพวกชาวเมืองชลไม่ชอบ ทั้งทางบ้านเกล้ากระหม่อมก็ไม่ชอบประกอยกันถึงสองแรง คงจะเป็นเหตุไม่ให้สิงห์โตเป็นไปในทางไม่งามตามที่ทรงรำพึง

เรื่องพระยรมอชูนั้น เมื่อในรัชกาลที่ ๕ ใครเวนถวายไม่ทรงรับเลย ตรัสว่า "พระยรมอชูนอกวัง (หมายถึงพระราชมนเทียร) จะรับเข้ามาในวังไม่ได้" คิดดูว่าเหตุใดจึงมีข้อทรงรังเกียจเช่นนั้นก็มาเห็นความว่า น่าจะเป็นทางที่ไม่ควรเชื่อในพระราชหฤทัยว่าเป็นพระยรมอชูอันแน่แท้ ไม่ใช่ว่าเขาเป็นอชูผู้อื่นไป ต่อมาถึงรัชกาลที่ ๖ หรือที่ ๗ จึงได้โปรดให้รับ เจ้าพนักงานไม่รู้จะทำอย่างไรก็เชิญไปรวมไว้ในปราสาทพระเทพบิดร ดูเหมือนจะไม่ใช่มีแต่พระยรมอชู เกล้ากระหม่อมเกรงว่าจะสำส่อนยังลืมอยู่ว่าใครเป็นหน้าที่รักษา รู้อะไรบ้าง และทำกันอย่างไร ในพระราชสำนักเวลานี้มีคนใหม่ ๆ ภายนอกเข้ามาเปลี่ยนคนเก่า ๆ ในพระราชสำนักไปมากแล้ว

เรื่องชายไสนั้นนึกวิตกในการที่จะจัดตามพระดำรัสแนะนำ นึกไม่ออกว่าจะพูดไปกับใคร วิชาของชายไสอาจมีที่ต้องการอยู่หลายกระทรวง ถ้าเคยเป็นนักเรียนหลวงกระทรวงใดมาก็ง่าย พูดไปกระทรวงนั้น แต่นี่เป็นนักเรียนไปรเวท จะพูดสุ่ม

ลองคูไปทุกกระทรวงหรือประการใด ในลายพระหัตถ์ฝ่าพระยาทศรัสว่าได้เคยทรงจัดมาแล้ว ได้ทรงจัดไปอย่างไร ทรงพระเมตตาโปรดชี้ทางให้ทราบเกล้าย้างจะเป็นพระเดชพระคุณล้นเกล้า

จะกราบทูลถึงกระปุกที่เขียเถ้าบุหรี่ ซึ่งแม่โตถวายมา คิดว่าคงไม่ได้กราบทูลอธิบายมาให้ทรงทราบด้วย ถ้าเช่นนั้นคูก็จะเป็นอ่อนแอมากที่ส่งของเลว ๆ มาถวาย แต่ความลับมีอยู่ที่กระปุกนั้นทำในกรุงเทพ ฯ แม่โตรู้สึกอยู่จึงส่งมาถวาย

เมื่อวันที่ ๒๗ ได้รับพระโทรเลข บอกข่าวชายไสมาถึงยี่นัง แล้ววานนี้ ๒๘ ก็ได้รับลายพระหัตถ์ ซึ่งตรัสเล่าความพิสดารออกไปอีก เป็นพระเดชพระคุณล้นพ้นที่ได้ทรงพระกรุณาเกื้อกูล มีความยินดีเป็นล้นเกล้า ขอถวายพระพรให้ทรงพระเจริญสิริสวัสดิ์ทุกเมื่อเทอญ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พวง

\+ \+ \+

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๗๙

กราบทูล สมเด็จกรมพระยาดำรง ฯ ทรายฝ่าพระบาท

ลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พร้อมทั้งพระนิพนธ์เล่าเรื่องเที่ยวเมืองพม่า ตอนที่ ๔ ท่อน ๖ กับรูปถ่ายประกอบกัน ได้รับพระราชทานแล้ว จะทูลสนองความในลายพระหัตถ์ก่อน

เมืองสุวรรณภูมินั้น สวามีสัตยานันทปุริแกก็ตั้งใจจับหาหลักในหนังสือเก่านักว่าจะเป็นที่ไหน ได้หลักแต่เพียงว่าต้องไปเรือ ออกปากน้ำเจ้าพระยาไปในท้องทะเลมุ่งหน้าทิศตะวันออก เท่านั้น กับได้ความอีกว่าสินค้าที่ได้มาจากสุวรรณภูมินั้น มีพลอยกับแพรเป็นของขึ้นหน้า แพรนั้นบอกลักษณะว่าเป็นสีเหลืองอ่อน ทั้งนกูสมเป็นแพรเขมร ย่อพลอยนั้นเท่าที่ปรากฏในชั้นหลังก็มีที่เมืองพม่า กับจันทบุรี และตราก

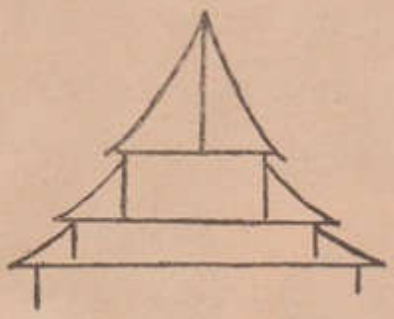
ถ้าจะเอาพลอยกับแพรเป็นของได้ ไปแห่งเดียวกันก็สมเป็นพลอยทันทูร ส่งไปขายในเมืองเขมร

รูปนาคที่ทางอินเดียทำเป็นรูปคน มีเศียรนาคปกท้ายทอยนั้น เคยเห็นรูปฉายที่เขาถ่ายมาแต่รูปเขียนในถ้ำ "อชันต" แต่สังเกตไม่ได้ว่ามีเรื่องเกี่ยวในมุจลินทมหาสถาน ตามที่ได้ทรายว่าเคยทอดพระเนตรเห็นพระนาคปรกอย่างเอางูเป็นแท่นมีในอินเดียนั้นเป็นหลักฐาน เกล้ากระหม่อมไม่เคยสังเกตเห็นเลย จะได้สังเกตต่อไป

ข้อที่ทรงทรายมาใหม่ ว่าพม่าเรียกประเทศของตนว่า "กรุงอังวะ" เหมือนกับไทยเรียกประเทศของตนว่า "กรุงศรีอยุธยา" นั้น คือนัก พม่ากับไทยเห็นจะเดินทางไปอย่างเดียวกันไม่แต่เรียกชื่อประเทศ เกล้ากระหม่อมเคยกราบทูลที่หนึ่งแล้วแต่โดยย่อ คราวนี้จะกราบทูลโดยพิสดาร เมื่อเกล้ากระหม่อมไปชมวัด Inompasabie ได้แวะเยี่ยมท่านสมภาร ท่านปราศรัยเป็นภาษาพม่า แปลกันสองต่อได้ความท่านถามว่า "พระเจ้าปราสาททองทรงสุขายอยู่หรือ" ทำให้เกิดรู้สึกใจว่าคำ "พระเจ้าปราสาททอง" นั้น พม่าหมายเป็นสรรพนามแห่งพระเจ้าแผ่นดินทุกองค์ไป อรรถก็เป็นอย่างเดียวกับ "พระเจ้ามนเทียรทอง" หรือ "เจ้าหอคำ" เราก็น่าจะใช้อยู่อย่างเดียวกันเมื่อก่อนโน้น แต่ภายหลังมาเข้าใจผิดเอาเป็นพระนามพระเจ้ากลาโหมเสียโดยจำเพาะแต่องค์เดียว

พระนิพนธ์เรื่องเที่ยวเมืองพม่าซึ่งทรงเรียบเรียงขึ้นคราวนี้นั้นดีนัก เพราะได้ทรงตรวจหนังสือทางภาษาอังกฤษประกอบอธิบาย ทำให้ได้ความเข้าใจเด่นดีขึ้นมาก เกล้ากระหม่อมแม้จะเป็นผู้ได้ไปดูมาก็จริง แต่ไม่ได้ความรู้อย่างกว้างขวาง เพราะไม่มีหนังสือจะดู หรือมีหนังสือแต่ตัวไม่รู้ภาษาอังกฤษพอเลยไม่สนใจ จะนั้นก็ได้แต่ฟังคำผู้นำดูอธิบาย ผู้นำดูน้อยเราก็น้อยด้วยตั้งใจเคยกราบทูลมาแล้วว่าร้านขนหลังคาพระราชมนเทียรเป็นที่คนยามขึ้นไปอยู่ ไปดูเผ้าอะไรผู้นำยอกไม่ได้ ความรู้ของเราก็จนอยู่เพียงนั้น

การสร้างพระราชมนเทียรด้วยไม้นน เป็นของธรรมดาในภาคตะวันออกเรานี้เหมือนกันหมด แม้ในกรุงเทพ ฯ แรกสร้างครั้งรัชกาลที่ ๑ ก็เป็นไม้โดยมาก เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นตึกขึ้นมากเมื่อรัชกาลที่ ๓ ลงมา ตึกเป็นของเอาอย่างจากทางต่างประเทศ

จะกราบทูลถึงปราสาท คือเรือนชั้นนั้นต่อไป ไม่ใช่ว่ารูปสี่เหลี่ยมจึงจะเป็นปราสาท ถึงรูปยาวรีมีหลังคาซ้อนหลายชั้น เช่นโรงสก็เป็นปราสาทนั้นเอง เห็นได้จากการปรุงตัวไม้ ซึ่งเรียกว่าเครื่อง "ปะคุ" ตั้งที่เขียนถวายทอดพระเนตรนั้น ย่อมเห็นเค้าได้ว่ามาจากเรือนชั้น หากแต่ย่นลงมาเสีย เหมือนกันกับปราสาทอย่างสี่เหลี่ยมทีเดียว

ชื่อยัลลังก์ ๘ องค์ของพม่านั้น มากระทบกันกับพระราชสัญจกรของไทยเข้าหลายองค์ เช่นหังสาสนยัลลังก์ก็มาตรงกับหงสพิมาน คชาสนยัลลังก์ก็มาตรงกับไอยราพต สังขาสนยัลลังก์ก็มาตรงกับสังขพิมาน คิดว่าพระราชสัญจกรของเรานั้นหมายถึงพาหนะ ยกองค์พระเจ้าแผ่นดินเป็นเทวาวตาร เอาพาหนะเป็นตราเครื่องหมาย ตามที่ว่านั้นถือเอาพระราชสัญจกรครุฑพาหเป็นหลัก ถ้าหากจะเป็นความคิดอย่างเดียวกันก็จะเป็นดังนี้

๑. สิงหาสนยัลลังก์ พระเจ้าแผ่นดินเป็นพระอาทิตย์

๒. หังสาสนยัลลังก์ พระเจ้าแผ่นดินเป็นพระพรหม

๓. คชาสนยัลลังก์ พระเจ้าแผ่นดินเป็นพระอินทร อันช้างซึ่งไอยราพตนั้น ในตำราช้างและในเรื่องซึ่งมาทางสันสกฤตว่าเป็นช้างเศียรเดียวและสีกายก็ดำเสียด้วย

๔. สังขาสนยัลลังก พระเจ้าแผ่นดินเป็นพระนารายณ์

๕. ภมราสนยัลลังก์ จน ยังไม่เคยทราบว่าแมลงภู่เป็นพาหนะของเทวดาองค์ใด ลางทีจะเกี่ยวกับกามเทพ ที่ใช้ก็เกี่ยวกับผู้หญิง

๖. มิคาสนยัลลังก์ พาหนะเนื่องแต่พระพุทธัสยดี ผู้เป็นฤษีครูเทวดา จะเอามาปรับกับพระเจ้าแผ่นดินก็ขัดอยู่หนักหนา นอกนั้นก็มีพระเจ้าเทศนามฤคทายวันจะเปรียบด้วยอันนั้นดูก็จะเกินไป แต่อย่างไรก็ดี พระแท่นองค์นี้เป็นที่ประทับทรงบำเพ็ญบุญ เปรียบกับนักบุญก็เข้ารอยกันอยู่มาก

๗. มยุราสนยัลลังก์ พระเจ้าแผ่นดินเป็นพระขันธกุมาร

๘. ปทุมาสนยัลลังก์ พระเจ้าแผ่นดินเป็นพระโพธิสัตว์

สีหาสนยัลลังก์ ซึ่งทำแต่ชุ้มข้างหลังเป็นเรือนแก้ว ไม่ทำเป็นยุบยกนั้น

ถูกใจเกล้ากระหม่อมยิ่งนัก เพราะสังเกตเห็นว่าสิ่งใดอยู่ในบุษบกแล้วถูกเสาบุษบกยังเสียเสมอ เกล้ากระหม่อมคิดทำพระแท่นรัตนสิงหาสนในพระที่นั่งอภิเษกดุสิตถวาย ได้คิดตัดเสาหน้าทิ้งเสีย ใช้ทวยค้ำเพดานแทนเพื่อไม่ให้บัง

ที่พม่าทำลายชุมเรือนแก้วเป็นฉัตร ๗ ชั้นนั้นสะดุดใจมาก เพราะมาเข้าช่องที่เคยสงสัยว่าฉัตรของพระเจ้าแผ่นดิน ๙ ชั้นนั้นจะเป็นของใหม่เสียดอกกระมัง น่าจะ ๗ ชั้นเท่านั้นเอง ด้วยเห็นฉัตรพระแท่นอัฐทิศและพระแท่นภัทรบีฐทำ ๗ ชั้น ฉัตรพระคชาธารก็ ๗ ชั้น ช้าฉัตรที่พม่าก็ ๗ ชั้นตรงกันเข้าด้วย

รูปเทวดา ๓๓ องค์นั้นก็สะดุดใจมาก ด้วยได้เคยคิดรู้สึกขึ้นมาครั้งหนึ่งว่าคำ "ตาวดึงส์" และ "ไตรตรึงส์" แปลว่า ๓๓ อะไร ๓๓ ได้ถามพระราชาคณะองค์หนึ่ง จะเป็นองค์ใดก็ลืมเสียแล้ว ท่านก็ "จุ๊" เสีย เลยไม่รู้จนมาได้พึ่งทรัสเล่าถึงพม่าเขาทำรูปพระอินทร์กับเทวดา ๓๒ เข้าครานั้น ทำให้ย้อนไปนึกขึ้นได้ถึงคำ "ตาว-ดึงส์" และ "ไตรตรึงส์" จึงรีบขะมักเขม้นเปิดดิกชันนารีสกฤตดูคำ "ไตรตรึงส์" ก่อนก็ไม่พบคำนั้น จึงเปิดดิกชันนารีบาลีดูคำ "ตาวดึงส์" อาจารย์จิลเดอรส์ ให้คำอธิบายว่า เป็นชื่อสวรรค์ชั้นต่ำ อยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ คำ "ตาวดึส" ว่า ๓๓ มาแต่จำนวนเทวดาผู้ใหญ่ ๓๓ องค์ มีพระอินทร์เป็นหัวหน้า แต่อาจารย์เองก็ยอกลาว่าเทวดา ๓๒ องค์ไม่เคยพบออกชื่อที่ไหน เป็นอันสันตะบิดอยู่เพียงนั้น นึกรู้สึกว่าพม่าเขาก็เก่ง รู้อะไรได้พอใช้

"เซตวัน ซอง" Zetawun Zaung "ซอง" แปลว่าราชมนเทียร คำนี้ข้าอยู่หนักหนา อยากจะอ่านว่า "ซอง" ขอได้ทรงสังเกตว่า เรามีคำอยู่ว่า "ประ-จำซอง" "นอนประจำซอง" คือเข้าอยู่ประจำหน้าที่ในพระราชวัง จะเป็นคำพม่าเสียดอกกระมัง ไขออกเป็นคำไทยดูไม่สู้ได้ความ

อยากรู้ว่ารูปยูรพมหากษัตริย์และมหาราชินีนั้น ทำเป็นรูปเทวดาหรือทำเป็นรูปคน แต่เห็นจะไม่มีอะไรช่วยให้รู้ได้

การวินิจฉัยคดี แยบเดิมทางอินเดียพระเจ้าแผ่นดินทรงวินิจฉัยด้วยพระองค์เองในท้องพระโรง ท้องพระโรงของเราก็ยังมีชื่อว่า "อมรินทรวินิจฉัย" ปรากฏเป็นแบบอยู่ ภายหลังเห็นจะมากมายทรงวินิจฉัยไม่ไหวเข้า จึงถ่ายทอดความมโนสาเร่ให้เสนาบดีว่งช่วยว่า เว้นแต่เรื่องที่สูงสุดซึ่งเรียกว่า "ฎีกา" พระเจ้าแผ่นดินจึง

ทรงวินิจฉัยเอง ด้วยให้ผู้มีสารทุกข์มาสั่นกระดิ่งหรือตีกลองเย็นสัญญา ภายหลังเสนาบดีวังก็ว่าไม่ไหว จึงต้องตั้งศาลเย็นสาขาช่วยว่า ศาลทั้งหลายจึงขึ้นแก่กระทรวงวัง ยังมีชื่อเสนาบดีวังเย็น "เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี" ปรากฏอยู่

น่าเย็นคำพม่าก็กินข้าวแช่ เคยได้ยินพูดกันว่าข้าวแช่เย็นของมอญ แต่เย็นอยู่หน่อย ผู้พูดนั้นเย็นเชื้อมอญ คิดจะไม่เข้าใครออกใคร แต่ไม่ประหลาดอะไร มอญมีกินพม่าและไทยก็ต้องมีกิน จะว่าเย็นของใครเห็นจะว่ายาก

กล่าวถึงห้องพระบรรทมว่ามีปราสาทเล็กในนั้น ทำให้นึกถึงปราสาทที่สรงพระพักตร์ในวังหน้า น่าจะเย็นประเพณีถ่ายทอดกัน แต่จะใช้ในประโยชน์ต่างกันไปก็เย็นได้

คำหนักตีกลองที่เย็นฝรั่งแปลง ไม่สมกับว่าฝรั่งชาวอิตาลีให้อย่างเลย

การปลงพระชนม์เจ้านายนั้นน่าสังเวชเต็มทน ควรแล้วที่พระเจ้าสย่อจะเสียพระขวัญ

ตามที่ทรงพระดำริจักประทานพระนิพนธ์เรื่องเที่ยวเมืองพม่าไปแต่ที่ละน้อยนั้นดีแล้ว ถ้าหากประทานไปทีละมาก ๆ ก็เห็นจะลนลานเต็มที ด้วยมีเรื่องอันจับใจมากนัก

แม่โดสั่งให้กราบทูลว่า ได้เห็นลายพระหัตถ์ทรงพระกรุณาโปรดแก่ชายใส รู้สึกปลื้มใจเย็นล้นพ้น เย็นพระเดชพระคุณล้นเกล้าหาที่สุดมิได้ ขอถวายบังคมฝ่าพระบาท

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พรฯ

\+ \+ \+

บ้านชินนามอน ปีนัง

วันที่ ๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๙

ทูล สมเด็จกรมพระนริศร ฯ

หม่อมฉันได้รับลายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๒๕ กรกฎาคม กับฉบับลงวันที่ ๑ สิงหาคมแล้วทั้ง ๒ ฉบับ จะทูลสนองความบางข้อในลายพระหัตถ์ก่อน

กระปุกเคลือบที่คุณโดฝากมาให้นั้น แต่เดิมหม่อมฉันคิดว่าเย็นของทำที่เมือง

เชียงใหม่หรือเมืองอุบล ต่อตรัสบอกมาจึงทรายว่าทำในกรุงเทพ ฯ แต่เมื่อทรายแล้วก็ไม่ทำให้เกิดยินดีกว่าแต่ก่อนเท่าใดนัก เพราะของที่ทำขึ้นในกรุงเทพ ฯ เคยเห็นของที่ทำได้ดีหลายอย่างหลายครั้งแล้วทั้งเครื่องใช้และของกิน ถ้าไทยทำมักทำแต่พอสนุกชั่วคราวมิใคร่จะพยายามทำอยู่ยั่งยืน พอสิ้นสนุกแล้วก็เลิก ขอให้คอยทรงสังเกตดูว่าเครื่องเคลือบจะทำไปช้านานเท่าใด แต่ขอยใจคุณโตอยู่นั่นเอง

เรื่องเด็กหญิงสิงห์โตนั้น ตามที่ตรัสเล่ามาดูพ่อแม่เขาก็คิดถูกต้องดีนักหนา น่าจะเป็นประโยชน์และความสุขได้ในภายหน้า หม่อมฉันยินดีด้วย

เรื่องพระบรมอัฐิ ที่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงไม่ทรงรับนั้น ก็เนื่องมาจากพระราชดำริของทูลกระหม่อมนั่นเอง เคยได้ยินว่าที่ทูลกระหม่อมโปรด ฯ ให้เชิญพระบรมอัฐิไปยังวัดประจำรัชกาลนั้น เกิดแต่ไม่ทรงปรารถนาจะเอาเข้ารวมกับพระบรมอัฐิส่วนของหลวง ด้วยไม่แน่พระราชหฤทัยว่าจะเป็นพระบรมอัฐิแท้ทั้งนั้น แต่อุบายที่ทรงพระราชดำริแก้ไข กลับใช้เข้าหลักโบราณ จึงเห็นเป็นประเพณีที่ควรจะทำตามต่อไป แต่ควรจะต้องระวังไปแต่ยังน้อยอย่าให้พระบรมอัฐิถูกปลอมหรือใช้ขโมยกัน ถ้าไม่ยอมรับพระบรมอัฐิไว้ในพระบรมมหาราชวังก็เหมือนกับทิ้งให้เป็นไปตามยถากรรมหาควรไม่

ที่ตรัสปรึกษาเรื่องชายไสนั้น ประหลาดอยู่ที่หม่อมฉันก็เผอิญคิดขึ้นตรงตามข้อความที่ตรัสถาม และได้ทูลไปแต่ก่อนรับลายพระหัตถ์แล้ว ปานนี้ชายไสคงไปถึงกรุงเทพ ฯ แล้ว หม่อมฉันหวังใจว่าจะพอพระหฤทัยและยินดีด้วยกันทั้งสิ้นทั้งปวง

หม่อมฉันส่งเรื่องเที่ยวเมืองพม่าตอนที่ ๕ ว่าด้วยเที่ยวเมืองมัณฑเลภาคปลายท่อน ๑ มาถวายพร้อมกับจดหมายฉบับนี้ และได้ส่งรูปฉายสำหรับประกอบถวายมาด้วย ๙ แผ่น คือ

๑. วัดพระสันตมุนี ที่บรรจุศพพระมหาอุปราชกับศพเจ้านายที่ถูกพวกขบถฆ่า
๒. พระประธานวัด "ไม่มีเปรียบ" อันยิ่งด้วยพระภูษาและประดับเพชรเม็ดใหญ่เป็นอุณาโลม
๓. วัดสะลิน ยันไกขึ้นกุฏิ
๔. วัดสะลิน กุฏิพระสงฆ์

๕. วัดสะลิน ลายจำหลักพนักนอกชาน
๖. วัดสะลิน ลายจำหลักทิมุมพนักนอกชาน
๗. วัดสะลิน เสานอกชาน
๘. วัดสะลิน กุฏิสามเณร
๙. วัดนางพระยา

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ดำรงราชานุภาพ

\+ + +

เล่าเรื่องเที่ยวเมืองพม่า

ตอนที่ ๕ เที่ยวเมืองมัณฑเล ภาคปลาย

ขึ้นตอนนี้จะรวมเรื่องเที่ยวดูวัดที่เมืองมัณฑเลมาเล่าเสียก่อน การเที่ยวดูวัดมีความลำยากแก่ฉันอยู่สักหน่อย ด้วยกำหนดพักอยู่เมืองมัณฑเลเพียง ๔ วัน ไม่มีเวลาพอจะไปเที่ยวดูแม้วัดใหญ่ ๆ ได้ทั่วทุกแห่ง ไหนจะระอาข้อที่ต้องแต่งเป็นอุบาสก เห็นว่าวัดที่เมืองมัณฑเลก็เป็นวัดสร้างใหม่ทั้งนั้น จึงตกลงเลือกไปดูแต่ที่เป็นวัดสำคัญ ภรรยาผู้ยัญชาการมณฑลมัณฑเลบอกให้ทราบอย่างหนึ่ง ว่าถ้าเป็นสังฆาวาส ใส่เกือกเข้าไปเที่ยวดูในอุปจารวัดพระก็ไม่ห้าม อย่าขึ้นไปยนกุฏิวิหารก็แล้วกัน ก็เป็นอันบรรเทาความลำยากได้บ้าง

เมื่อสร้างเมืองมัณฑเล ที่พระเจ้ามินดงมิให้สร้างวัดในพระนครนั้น เห็นจะเป็นเพราะมีพระราชประสงค์จะสร้างวัดหลวงรายตามเชิงเขามัณฑเล ให้งามสง่ากว่าสร้างที่ในเมืองอันบ้านเรือนล้อมยังอยู่โดยรอบ มีวัดหลวงที่เริ่มสร้างมาแต่แรกตั้งเมืองมัณฑเล ๔ วัด คือ

๑. วัด "กยอก ตอ คยี" Kyauk taw gyi (แปลความว่ากระไรไม่ทราบ) เดิมดูเหมือนพระเจ้ามินดงทรงเทน่าจะสร้างให้เป็นวัดหลักพระนคร (ทำนองอย่างวัดมหา

ธาตุ ฯ ของไทย) ให้ถ่ายแผนผังวัดอานันทมหาวิหาร ณ เมืองพุกามมาสร้าง และมีรับสั่งให้เสาะหาศิลาขาวแท่งใหญ่ที่สุดซึ่งสามารถชะลอได้ มาทำหลักเป็นพระประธานศิลาทั้งแท่งมิให้มีที่ไหนใหญ่เสมอ และให้ทำรูปพระอริยสาวก ๘๐ องค์ด้วยศิลาขาวตั้งเป็นบริวาร (คล้ายกับที่ในโขลงวัดสุทัศน์ ฯ กรุงเทพ ฯ) ด้วย แต่เมื่อเกิดเหตุเจ้าแมงกูนเป็นขบถ (ดังจะเล่าต่อไปข้างหน้า) พระเจ้ามินดงทอ้พระราชหฤทัยให้แก้แผนผังลดขนาดวัดย่อมลง แต่คงให้สร้างพระประธานศิลาทั้งแท่งขนาดหน้าตัก ๓ วาเศษ (๒๐ ฟุต) กับรูปพระอริยสาวก ๘๐ องค์ตามพระราชดำริเดิม สร้างอยู่ ๑๐ ปี จึงแล้ว ถวายพระนามพระพุทธรูปใหญ่องค์นั้นว่า "พระมหาสากยมารชิน" Maha Thekya Marazcin แต่พระวิหารค้างอยู่จนถึงรัชกาลหลัง เจ้าฟ้าไทยใหญ่องค์หนึ่งคิดถึงพระเดชพระคุณพระเจ้ามินดงจึงสร้างต่อมาจึงสำเร็จ แต่ฉันไม่ได้เข้าไปในวัดนี้เพราะไม่ได้แต่งตัวเป็นอุบาสก และได้เห็นรูปฉายพระศิลาองค์ใหญ่นั้น ดูลักษณะเหมือนอย่างพระพุทธรูปพม่าสามัญไม่งามต้องตา จึงเป็นแต่เดินผ่านหน้าวัดไป

๒. วัด "สุธรรม" สร้างด้วยไม้ขนาดเป็น ๓ ส่วนเรียกชื่อต่างกัน ส่วนที่ ๑ เป็นศาลาโถงใหญ่โต (สักเท่าพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ที่เป็นพิพิธภัณฑสถานในกรุงเทพฯ) ทำฝาปิดอย่างประณีต ทำหลักยึดทองล่องชาดทั้งภายในและภายนอกตลอดจนหลังคา เรียกว่า "สุธรรมศาลา" Thudama Zayat เป็นที่สำหรับประชุมมหาเถรสมาคมในกิจการพระศาสนา เช่น ชำระพระไตรปิฎก สอบพระปริยัติธรรม และปรึกษาข้อราชการสงฆมณฑล เป็นต้น ถ้าเป็นการที่พระเจ้าแผ่นดินทรงอุปถัมภ์ก็เสด็จไปประทับในศาลานี้ด้วย ส่วนที่ ๒ เป็นศาลาใหญ่อีกหลังหนึ่งปลูกต่อไปข้างหลัง ย่อมกว่าและไม่ทำอย่างประณีตเหมือนสุธรรมศาลา ศาลาหลังนี้เรียกว่า "ปัตถานศาลา" Patan Zayat เป็นที่สวดมนต์ทำวัตรของพระสงฆ์ที่มาประชุม ส่วนที่ ๓ สร้างเป็นอย่างสังฆาวาสอยู่ข้างหลังต่อเข้าไปอีก เรียกว่า "วัดสุธรรม" Thudama Kyaung สำหรับเป็นที่พระสงฆ์ซึ่งมาประชุมฉันอาหารและผ่อนพัก

จะเลยกล่าวอธิบายถึงลักษณะการสอบพระปริยัติธรรมของพม่าลงไว้ตรงนี้ด้วยทีเดียว ประเพณีการศึกษาของพม่าก็เหมือนกับของไทยแต่โบราณ คือผู้ปกครองย่อมส่งเด็กชายไปเป็นลูกศิษย์วัดให้พระสอนอักขรสมัยแต่ยังเล็ก พอรุ่นหนุ่มให้บวชเป็นสามเณร โดยมากบวชอยู่ไม่ช้าก็ลาสิกขากลับไปทำมาหากิน สามเณรที่บวชอยู่

นานก็เรียนพระไตรปิฎก แล้วก็เข้าสอบความรู้ในที่ประชุมพระมหาเถระ มีประเพณี "ไล่หนังสือ" เป็นการหลวงเหมือนของไทย ลงมือสอบแต่เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำไปจนเข้าวัสสาทุกปี กำหนดความรู้เป็น ๔ ประโยคเหมือนอย่างพระมอญ แต่ผิดกันชอบกล ด้วยมอญสอบความรู้พระวินัยปิฎกเป็นสำคัญ พม่าสอบความรู้พระปรมัตถปิฎกเป็นสำคัญ ใช้หนังสือคัมภีร์ต่อไปนี้เป็นหลักสูตรสำหรับสอบ คือ

๑. เวยฺยากรณ กฺขายน
๒. อภิธมฺมตฺถสงฺคหปาลิ
๓. ธาตุกถา
๔. มาติกา
๕. ยมก
๖. อภิธมฺมตฺถสงฺคห
๗. ฉนฺท
๘. สุโพธาลงฺการ
๙. ปฏฺฐาน กุสลติกา
๑๐. อภิธานปฺปทีปิกา

พระเจ้ามินดงเอาเป็นพระราชธุระทำนุบำรุงการสอบความรู้พระภิกษุสามเณรมาก เสด็จออกไปทรงฟังแปลหนังสือทุกปี และพระราชทานบำเหน็จผู้ที่สอบได้ด้วยประการต่าง ๆ คือให้อุปสมบทเป็นนาคหลวง และปลดปัญหาโยมพระภิกษุสามเณรที่สอบรู้ความได้ ให้พันราชการไปเป็นโยมสงฆ์เป็นจำนวนต่างกันตามที่สอบความรู้ได้ ชั้นประโยคสูงและต่ำ ถ้าได้ประโยคชั้นต่ำก็ปลดแต่ปีกา ถ้าชั้นกลางปลดถึงพี่น้อง ถ้าได้ประโยคชั้นสูงก็ปลดหนถึงลุงและอาด้วย เมื่อพม่าเสียบ้านเมืองแก่อังกฤษแล้ว เลิกการสอบความรู้พระภิกษุสามเณรอยู่สัก ๖ ปี พระสงฆ์กับพวกสัปบุรุษพม่าพากันร้องขอต่อรัฐบาลอังกฤษ จึงให้กลับมีขึ้นอีกเหมือนหนหลัง แต่เปลี่ยนวิธีบำเหน็จเป็นให้ "เงินตรา" ยิ่งขึ้นมูลแก่ภิกษุสามเณรผู้สอบได้ โดยอัตรา ๕๐ รูปีเป็นชั้นต่ำ และเพิ่มอัตราขึ้นไปโดยลำดับจนถึง ๓๕๐ รูปีเป็นชั้นสูง การสอบพระปริยัติธรรมยังคงมีอยู่จนทุกวันนี้

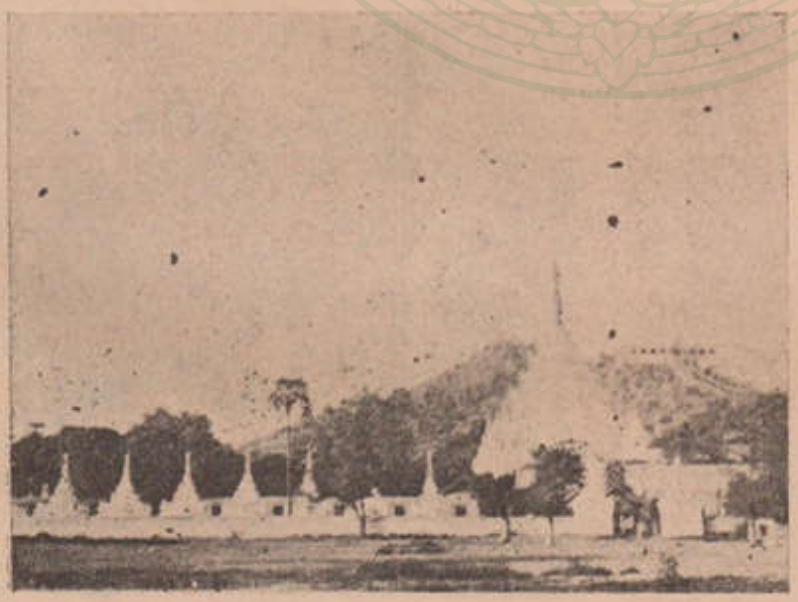
วัด Maha Lauka Mayazein ชื่อตรงกับ "มหาโลกมารชิน" หรืออย่างไรสงสัยอยู่ แต่ชื่อเรียกกันเป็นสามัญนั้นว่า "วัดพระกุศล" Kathe daw

เหตุที่สร้างวัดนี้เกิดขึ้นด้วยพระเจ้ามินดงทรงปรารถนาจะทำสังคายนาพระไตรปิฎกให้เป็นพระเกียรติยศ พอเสวยราชย์ก็ประชุมสงฆ์กับนักปราชญ์ราชบัณฑิต ตรัสขอแรงให้ช่วยกันตรวจชำระพระไตรปิฎก แล้วให้จารึกลงแผ่นศิลาทรายรวม ๗๒๙ แผ่น และสร้างวัดราชกุศลนี้ขึ้นเป็นที่ประดิษฐานศิลาจารึกพระไตรปิฎก ให้จำลองรูปพระมหาธาตุสิ้นคงของพระเจ้าอนุรุทธ์ที่เมืองพุกามมาสร้างเป็นพระประธานที่กลางวัด แล้วก่อมณฑปขนาดน้อยเป็นที่ตั้งศิลาจารึกกว่า ๔๐๐ หลัง เรียงรายกันเป็นแถว ๆ เต็มตลอดบริเวณวัด ดูนอกกำแพงเห็นได้ถนัด ฉันจึงไม่ได้เข้าไปข้างในวัด

๔. วัด "อตุมฉี" Atumashi (ระหมายความว่ากระไรไม่ทราบ) ฝรั่งแปลว่า Incomparable Monastery หมายความว่าวัดสังฆาวาสอันไม่มีเปรียบ ถือกันว่าเป็นวัดสำคัญของเมืองมัณฑเลวัดหนึ่ง น่าเสียดายที่ไฟไหม้เสียเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ จึงได้แต่พรรณนาตามที่เขากล่าวไว้ ในหนังสือนำทาง ว่าวัดนี้พระเจ้ามินดงทรงคิดแบบให้แปลกกับวัดอื่น ๆ ทำเป็นมหาวิหารสัณฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส แลดูข้างนอกเหมือนกับตึกหลังคาตัด ๕ ชั้น แต่ที่จริงชั้นเดียว เป็นแต่ทำหลังคาลดขนาดต่อกันขึ้นไปสูงกว่า ๑๕ วา (๑๐๐ ฟุต มหาวิหารนี้สร้างด้วยโครงไม้เลาะรูกรุงพอกดินปูนขึ้นลวดลายข้างในจำหลักลวดลายยิบทองล่องชาดประดับกระจกอย่างประณีต แม้นพื้นวิหารก็ลงรักยิบทอง จึงไม่มีวัดอื่นเหมือน พระประธานนั้นว่าให้เอาแพรพระภูษา (สันนิษฐานว่าเห็นจะเป็นพระภูษาของพระเจ้าแผ่นดินทรงบริจาคมาตั้งแต่รัชกาลก่อน ๆ อุทิศอย่าง "ปล่อยพระพุทธยาท") ประสมปูนขึ้นหุ่นเท่าพระองค์พระพุทธเจ้าลงรักยิบทอง ตั้งบนฐานทำเหมือนอย่างสีหาสนบัลลังก์ และทรงอุทิศถวายเพชรเม็ดใหญ่ที่มังมหานรธาส่งมาถวายพระเจ้าปะดุงจากเมืองยักไข่ ประดับเป็นพระอุณาโลม (เพชรเม็ดนี้เห็นได้ในรูปถ่าย แต่มาหายไปในเวลาเกิดจลาจลเมื่อเสียเมืองพม่าแก่อังกฤษ) ในวิหารนั้นให้เป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกของหลวงทั้ง ๔ ฉบับ ล้วนใส่หีบไม้จำหลักลายยิดทองล่องชาด และโปรดให้พระราชาคณะองค์หนึ่งซึ่งรอบรู้พระไตรปิฎกไม่มีใครเสมอมีนามว่า "พระปะกันสะยะดอ" มาอยู่ครองวัดนี้

๕. วัดสันตมูนี เหตุที่สร้างวัดนี้เหตุแต่การเมืองผิดกับวัดอื่น ๆ ด้วยเมื่อพระเจ้ามินดงทรงสร้างวัดทั้ง ๔ ที่พรรณนามา โปรดให้ปลูกพลับพลาที่ประทับกับทั้งตำหนักนางในเป็นบริเวณอันหนึ่งอยู่ใกล้กับหมู่วัดที่สร้างนั้น เสด็จออกไปประทับแรม

ทรงอำนวยการสร้างวัดครั้งละหลาย ๆ วันเนือง ๆ ในเวลาเช่นนั้นโปรดให้พระอนุชา ซึ่งเป็นมหาอุปราชว่าราชการแทนพระองค์อยู่ที่ในพระนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๙ เจ้าเมงกูนกับพระเจ้าเมงกูนแดง ลูกยาเธอของพระเจ้ามินดง คิดขบถในเวลาพระเจ้ามินดงเสด็จออกไปประทับแรมอยู่ที่พลับพลา เจ้า ๒ องค์นั้นคุมสมัครพรรคพวกกรูเข้าไปในพระราชวังเวลาพระมหาอุปราชว่าราชการอยู่ที่ศาลา "หลุดดอ" จับพระมหาอุปราชกับเจ้านายอีก ๓ องค์ปลงพระชนม์เสียด้วยกันกับข้าราชการผู้ใหญ่อีกหลายคน แล้วพาพรรคพวกออกไปยังพลับพลาหมายจะปลงพระชนม์พระเจ้ามินดงชิงเอาราชสมบัติ แต่มีคนในวังวิ่งไปทูลให้รู้พระองค์ทัน พระเจ้ามินดงหนีได้จึงไม่เป็นอันตราย เมื่อปรายพวกขบถหนีไปจากพระนครแล้ว พระเจ้ามินดงตรัสสั่งให้เชิญพระมหาอุปราชไปไว้ ณ ที่พลับพลาที่พระองค์เคยประทับ ศพลูกยาเธออีก ๓ องค์ซึ่งถูกพวกขบถจับปลงพระชนม์ก็ให้เอาไปไว้ที่ตำหนักของมารดาของเจ้านายนั้น ๆ ที่ในบริเวณพลับพลา แล้วทรงอุทิศที่พลับพลาให้สร้างเป็นวัดตลอดทั้งบริเวณ มีพระสถูปจำลองรูปอย่างพระมหาธาตุสิงหลเมืองพุกามมาสร้างตรงกลางวัด และมีพระวิหารหลวงเชิญพระพุทธรูปสำคัญองค์หนึ่งซึ่งพระเจ้าปะดุงหล่อด้วยเหล็กมาจากเมืองอมรบุระ ประดิษฐานเป็นประธาน ในลานวัดรอบเจดียสถานให้สร้างมณฑปบรรจุพระศพมหาอุปราชกับพระศพเจ้านายกับทั้งข้าราชการที่ถูกพวกขบถฆ่าเรียงกันไปในวัดนั้น (สังเกตดูเห็นมีมณฑปอีกหลายหลัง น่าจะใช้เป็นที่บรรจุพระศพเจ้านายต่อมาด้วย) เรียกนามวัดนั้นว่า "วัดสันตมุนิ" Sandamani ตามนามพระพุทธรูปที่เป็นประธาน ตั้งแต่เกิดขบถครั้งนั้นแล้ว พระเจ้ามินดงก็มิได้เสด็จออกไปประทับแรมนอกพระนครอีกจนตลอดรัชกาล

มณฑปบรรจุพระศพพระมหาอุปราชและเจ้านายที่วัดสันตมุนี

ต่อมาพระเจ้ามินดงทรงสร้างวัดที่เชิงเขามัณฑเลอีกวัดหนึ่ง แต่เป็นวัดสังฆาวาสที่พระสงฆ์อยู่ วัดนั้นจะมีนามหลวงขนานนามว่ากระไรไม่ปรากฏอยู่ เรียกกันแต่ว่า "วัดสะลิน" Salin Monastery เพราะเป็นวัดของเจ้าหญิงสะลินราชธิดา ซึ่งทรงสถาปนาเป็นมกุฎราชกุมารี ในหนังสือนำทางชมว่าฝีมือจำหลักไม้ไม่มีวัดอื่นจะงามเสมอเหมือน วัดสะลินจึงเป็นที่สำหรับดูอีกวัดหนึ่ง แต่เมื่อฉันไปถึงกลับเกิดอนาถใจด้วยเห็นทอดทิ้งให้ปรักหักพัง จนถึงเครื่องยนหล่นหลุดลงมาห้อยอยู่ก็มี แม้เครื่องประดับที่ยังคงอยู่เช่นรูปภาพและลายจำหลักก็ร่อยหรอเหลือแต่ร่าง เพราะเป็นของทำด้วยไม้ ทิ้งตากแดดกรำฝนมาช้านาน พิจารณาดูวัดสะลิน เปรียบเหมือนดูนางงามเมื่อร่างกายเหี่ยวแห้งหัวหงอกฟันหักแล้ว ต้องคะเนนึกประกอบกับตาว่าแต่ก่อนตรงไหนจะงามเป็นอย่างไร ถ้าว่าด้วยรูปและแผนผังก็ไม่แปลกประหลาด ด้วยวัดสังฆาวาสของพม่าทำรูปและแผนผังอย่างเดียวกันหมด ไม่เลือกว่าวัดหลวงหรือวัดราษฎร์ ผิดกันแต่ขนาดกับชวดทรงและฝีมือทำ บรรดาวัดสังฆาวาสย่อมสร้างด้วยไม้ การตกแต่งก็อยู่ที่จำหลักกับเขียนลายลงรักปิดทองล่องชาดและประดับกระจก วัดสะลินนี้เคราะห์เมื่อแรกสร้างก็เห็นจะงามดังว่า เพราะสร้างในสมัยพระเจ้ามินดงทรงบำรุงการก่อสร้างกำลังช่างฝีมือเฟื่องฟู แต่เมื่อพิจารณาไปก็เห็นมีข้อที่ควรติว่าแต่งเสียจนเกินดี มีลวยลายและจำหลักเผื่อไปไม่เลือกว่าแห่งใด ตั้งแต่หลังคาลงมาจนใต้ฐาน จะยกเป็นอุทาหรณ์เช่นที่พนักนอกชานกุฏิสงฆ์ ซึ่งวัดอื่นเขาทำเป็นแต่ไม้ทับหลัง ที่วัดสะลินนี้ทำหุ่นรูปเทวดานางฟ้าขี่กรายยนไม้ทับหลังตลอดรอบนอกชานดังนี้เป็นต้น แต่ข้างในจะเป็นอย่างไรฉันไม่ได้เข้าไปดู แต่นึกว่าแม้เมื่อแรกสร้างใหม่ พระที่ "ถก" นิมนต

ลายจำหลักพนักนอกชานวัดสะลิน

ไปอยู่วัดหรูหราอย่างนี้ ก็เห็นจะไม่สู้มีความสุขสบายนัก ยังมีอีกวัดหนึ่งซึ่งฉันไปดูต่อวันหลัง แต่จะเอามาพรรณนาเสียด้วยทีเดียว เพราะมีเรื่องเนื่องกับวัดสะลินเปรียบเหมือนเป็นวัดคู่แข่งกัน วัดนี้อยู่ทางฝ่ายใต้เมืองมัณฑเล เรียกนามในภาษาอังกฤษว่า Queen's Monaster ถ้าแปลเข้าแบบไทยก็ว่า "วัดนางพระยา" เป็นของราชินีสุปยาลัตสร้างเมื่อมิญเด็มเปียม จำนงจะให้งามยิ่งกว่าวัดสะลิน ด้วยขยายขนาดให้ใหญ่โตขึ้น และสิ่งอันใดที่ชมกันว่างามในวัดสะลินก็ให้มีที่วัดนางพระยา และคิดทำให้งามยิ่งขึ้นกว่าที่ทำไว้ในวัดสะลินทุกอย่าง แต่เมื่อไปเห็นก็เกิดอนาถใจอีก เพราะวัดนางพระยาก็ถูกทอดทิ้งให้ปรักหักพังอยู่เหมือนกัน เป็นแต่ยังไม่ชำรุดทรุดโทรมมากเหมือนวัดสะลิน พวกฝรั่งที่เขาได้เห็นเมื่อยังดีกล่าวไว้ว่าวัดสะลินนั้นลวดลายทำอย่างแบบพม่าสนิท แต่วัดนางพระยานายช่างประสงค์จะให้งามกว่าวัดสะลิน คิดยักเยื้องเอาลายฝรั่งเข้าเจือปนไม่เป็นแบบพม่าสนิทแท้ทีเดียว ฝรั่งอีกคนหนึ่งแต่งหนังสือเรื่องเมืองพม่ากล่าวถึงวัดนางพระยาว่าเมื่อแรกไปแลเห็นข้างนอกตกตะลึงเพราะรูปทรงของวัด (อย่างพม่า) แปลกตามาก ทั้งเครื่องประดับก็ดูเป็นแสงแก้วสีทองผ่องอร่ามไปทั้งวัด แต่เมื่อเข้าไปใกล้ ๆ นั่นตาลายไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เพราะจำหลักยัดทองยิบไปเสียหมด ที่ว่านี้น่าจะจริงแต่อย่างไรก็ตามคิดดูเวลานี้น่าสังเวช ใครจะปฏิสังขรณ์ให้กลับคืนดีก็เห็นจะเหลือกำลัง เพราะเป็นเครื่องไม้ถึงอายุผุพังเสียมากแล้ว ปฏิสังขรณ์ก็เหมือนกับสร้างใหม่ เมื่อไม่มีราชินีสุปยาลัตแล้วก็มีแต่จะหักพังไปจนเลยสาบสูญ อีกสัก ๑๐ ปี ใครไปเมืองพม่าก็เห็นจะไม่ได้ดูทั้งวัดสะลินและวัดนางพระยาที่กล่าวมา

วัดนางพระยา

จะพรรณนาลักษณะวัดสังฆาวาสของพม่าเนื่องไปในตอนนี้ด้วยทีเดียว วัดสังฆาวาสพม่าผิดกับวัดของไทยเราเป็นข้อสำคัญที่สร้างต่างหากจากวัดเจดียสถาน หรือถ้า

ว่าอีกอย่างหนึ่งคือสร้างวัดสังฆาวาสแต่เป็นที่สำหรับพระสงฆ์อยู่เพียงวัดละสัก ๔ องค์ พอครบคณะสงฆ์ เพราะฉะนั้นแต่ละวัดจึงทำสถานที่นับว่าเป็นหลักของสังฆาวาสทั้ง ๔ อย่างเรียงต่อเนื่องขนชานอันเดียวกันทั้งกลางวัด ยกพื้นสูงจากแผ่นดินสัก ๖ ศอก มีนอกชานและพนักรอบ เขียดช่องขันไดก่ออิฐถือปูนเป็นทางขึ้นทั้ง ๔ ด้าน สถานต่าง ๆ บนนั้นที่ ๑ เป็นปราสาทสี่เหลี่ยมจตุรัสกันฝารอบสำหรับตั้งพระพุทธรูปอยู่ที่สุดชานด้านหนึ่ง สถานที่ ๒ ต่อปราสาทมาเป็นที่สำหรับสอนหนังสือ บางวัดทำเป็นมุขกระสันบางวัดทำเป็นหลังหนึ่งต่างหาก สถานที่ ๓ เป็นกุฏิพระสงฆ์อยู่ สร้างใหญ่โตและประดับประดายิ่งกว่าเพื่อน ข้างในกุฏินั้นฝาสะกัดแบ่งเป็น ๒ ห้องใหญ่ ห้องหนึ่งเป็นที่อยู่ของสามเณร ห้องนี้ที่ในประชานกับเฉลียงด้านหนึ่งเขียดโล่งเป็นห้องนั่งและเป็นที่รับแขกของสมภาร กั้นฝาฉากเอาเฉลียงอีกด้านหนึ่งเป็นห้อง สำหรับสมภารจำวัดเรียกว่าห้อง "ตันอกุฏิ" อีกห้องหนึ่งในกุฏิใหญ่นั้น ในประชานแบ่งเป็นห้องนั่งของพระลูกวัดกับเป็นที่เกยของ ที่เฉลียงกันเป็นห้องอยู่ของพระลูกวัดห้องหนึ่ง เป็นห้องสำหรับลูกศิษย์วัดอยู่ห้องหนึ่ง สถานที่ ๔ ปลูกเป็นหลังหนึ่งต่างหากและมักปลูกขวางที่ขนชานเป็นที่อยู่ของสามเณร เพราะมีบุตรหลานในสกุลต่าง ๆ ที่บำรุงวัดมักมาบวชเป็นสามเณรอยู่ช้านาน มีสามเณรมากบ้างน้อยบ้างเป็นนิจ นอกชานรอบสถานต่าง ๆ ที่กล่าวมาเป็น "ทางกรม" ที่พื้นดินในลานวัดนั้นปรายเป็นที่รายปลูกต้นไม้ร่าย มีบ่อน้ำและศาลาสำหรับสัปบุรุษพักเหมือนอย่างวัดไทย มีสิ่งซึ่งได้อ่านในหนังสือแต่ไม่ได้เห็นเขาว่าเวจกุฏีของพระนั้นทำมีลูกล้อ เมื่อขุดหลุมแล้วเลื่อนเวจกุฏีไปตั้งที่ตรงปากหลุม พอหลุมเต็มจะกลบ ก็ย้ายไปขุดหลุมที่อื่น แล้วลากเลื่อนเวจกุฏีตามไป ที่เขาพรรณนามาดังนี้เห็นจะเป็นความจริง บรรดาวัดย่อมก่อกำแพงล้อมรอบเขตทั้งนั้น สังเกตดูตั้งแต่กำแพงวัดเข้าไปจนกระทั่งถึงสถานที่สำคัญสำหรับวัดดังได้กล่าวมา ไม่เห็นพระเอาใจใส่ทำการซ่อมแซมรักษาอย่างไรเลย ยกตัวอย่างดังเช่นที่วัดสะลิน หลังคาชำรุดจนถึงช่อฟ้าหลุดลงมาห้อยอยู่ พระที่ในวัดนั้นก็ไม่ทำอะไร ปล่อยให้ห้อยอยู่อย่างนั้น ไม่นึกเสียเลยว่าอาจจะหล่นลงมาถูกคนขาดเจ็บสิ้นตายได้ ดูเหมือนจะถือว่าการปฏิสังขรณ์เป็นหน้าที่ของทายก พระเป็นแต่ถึงเวลาก็กวาดลานวัด ให้เตียนเท่านั้น การบำรุงรักษาวัดพระสงฆ์ไทยเอออี้เฟอดีกว่าพระพม่ามาก ที่ว่านี้ว่าตามได้เห็น ณ เมืองมัณฑเล จะเหมาว่าเป็นไปทั่วประเทศพม่าก็เกรงยาย

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๙ สิงหาคม ๒๔๗๙

กราบทูล สมเด็จกรมพระยาดำรง

เมื่อเมล์วันเสาร์ก่อนได้รับลายพระหัตถ์สองฉบับ ฉบับเล็กลงวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ฉบับหนึ่ง กับฉบับใหญ่ลงวันที่ ๓๐ กรกฎาคมอีกฉบับหนึ่ง ได้รับทราบความทุกประการแล้ว

ขอประทานทูลสนองความในลายพระหัตถ์ฉบับเล็กเรื่องชายไสก่อน ตามพระดำริซึ่งทรงพระเมตตาโปรดแนะนำไปนั้น ย่อมรู้สำนึกในใจอยู่อย่างยิ่ง ว่าทรงพระเมตตาเอาพระทัยใส่ด้วยทรงพระกรุณาปรารถนาจะให้ดี และพระดำรินั้นก็เป็นทางคิมากด้วย เว้นแต่เวลานี้มีการเปลี่ยนแปลงไปเสียแล้วลางประการ อันขัดกับพระดำริซึ่งทรงพระเมตตาโปรดประทานไปนั้น แต่ไม่เป็นไร คงจะคิดย้ายหาช่องเดินทางไปให้สมควรแก่กาลได้ ชายไสก็ถึงแล้วเมื่อวันที่ ๔ เดือนนี้ เวลา ๙ นาฬิกา ต่างคนต่างใจชื่นกันไปหมดทั้งบ้าน ยังแถมทั่วถึงด้วย

ทีนี้จะกราบทูลสนองลายพระหัตถ์ฉบับใหญ่ต่อไป ดีใจด้วยฝ่าพระยาทซึ่งมีโอกาสได้ทรงทรงกรรมบำเพ็ญประทานแก่เหลน ดูครึ้มมากที่ได้เป็นคาทวด แสดงว่าบุญช่วยให้เจริญพระชันษายืนยาว แล้วหวังว่ายังจะยืนยาวต่อไปอีกนาน เมื่อวันที่ ๓ หญิงรองเธอก็ทำบุญอายุ ๕๐ ปี เกล้ากระหม่อมไปช่วยงานเธอก็ขอให้รดน้ำเติมกระแหะและผูกมือให้แก่เธอ รู้สึกครึ้มใจว่าตนตั้งอยู่ในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่เหมือนกัน

พระนิพนธ์เล่าเรื่องเที่ยวเมืองพม่าคราวนี้ มีเรื่องราวไม่น้อย โดยมากเป็นส่วนที่ไม่เคยทรายเกล้า เพราะฉะนั้นก็ได้แต่ฟัง ทูลสอดเสริมไม่ได้ ที่มีความเห็นอาจทูลสอดเสริมได้นั้นก็มีน้อยข้อ ถ้าจะกราบทูลต่อไปนี้

มงกุฎ ถ้าว่าตามหลักในภาษาบาลีแล้ว หมายว่าเครื่องประดับเศียรเท่านั้น จะเป็นอะไรก็ได้ ในพระสูตรปรากฏว่าเป็นผ้าโพกทอทองก็มี มงกุฎพระเจ้าแผ่นดินเมืองพม่าน่าจะเป็นแบบดั้งเดิมของเขามา ส่วนรูปเทวดาพม่าซึ่งทำมงกุฎกระเดียดมาข้างไทย เกรงว่าจะเอาอย่างไทยไป เพราะทางผู้มีช่างย่อมดูดดึงกันให้เปลี่ยนแปลงไปได้ง่าย แต่ส่วนทางแบบแผนประเพณีย่อมจะเปลี่ยนแปลงได้ยากกว่า

เครื่องแต่งตัวเต็มยศขุนนางพม่า ทรงสังเกตเห็นว่าคล้ายเครื่องแต่งตัวขุน

นางไทยแต่โบราณนั้นถูกต้องแล้ว นุ่งลอยชายเราก็นุ่งเหมือนกัน คือที่เรียกว่า "นุ่งเกี้ยวเกไลย" เสื้อครุยผ้าโปร่งนั้น เราเห็นจะเพิ่งมาเปลี่ยนที่หลัง ในตำราเครื่องต้นฉลองพระองค์ครุยก็ทำด้วยตาด เย็นผ้าหนาเหมือนกัน ที่ถือพัดใบตาลยังคงทองด้วยนั้นชอบกลอยู่ จะว่าไกลจากไทยไปที่เดียวก็ว่าไม่ได้ พระเจ้าแผ่นดินไทยก็ถือพัดใบตาล ดังที่ปรากฏว่าพระเพทราชาทรงให้ สัญญาเดินกระบวนแห่พระบรมศพด้วยทรงโยกพัชนีผ้กมะขาม ทั้งตัวนายโรงเอกละครแต่ก่อนก็ถือพัชนีผ้กมะขามเย็นประจำ จะว่าไทยเดิมถือด้วยกันหมดเหมือนพม่า แล้วมาห้ามเสียที่หลังคงไว้แต่พระเจ้าแผ่นดินก็ได้ หรือว่าพม่าจำอย่างไทยไปทำพัดเผือกได้เหมือนกัน นึกเห็นงามข้างเดิมจะถือหมดด้วยกัน เพราะเห็นได้ที่พระภิกษุทั้งลังกาพม่าไทย แต่ล้วนถือพัดใบตาลกันทุกองค์ ฝรั่งเรียกว่า "ตาลปวน"

เครื่องแต่งตัวเต็มยศภรรยาขุนนางของเรา ในชั้นหลังเราก็ยังมีผ้าห่มคอกทองห่มในพิธีอยู่ จนเจ้าพระยาภาสเก็บเอาไปล้อคุณหญิงเปลี่ยนว่า "ท่านผู้หญิงคอกทอง" คุณหญิงเปลี่ยนฉุนหนักแต่เจ้าพระยาภาสก็หาหยุดไม่

สีวิกาของพม่า ไม่นึกเลยว่าจะเร่อร่าหนาหนักถึงเพียงนั้น ไม่เห็นที่ไหนมีเหมือน รูปภาพฉลักที่พระนครวัดก็มีคานหามอยู่หลายชนิด แต่ไม่เห็นมีเหมือนสีวิกาของพม่าเลย

เรื่องฉัตร ผ้าพระยาทครัสอธิบายไว้ถี่ถ้วนหมดแล้ว ฉัตรซ้อนชั้นนั้นเคยได้ยินคนออกความเห็นว่ามาซ้อนกันในเมืองไทยนี้เอง ทางพม่าเขาทำชั้นเดียว เกล้ากระหม่อมเกือบเชื่อ แต่นึกไปก็นึกได้ว่าฉัตรซ้อนชั้นทำกันในอินเดียมิ ใช่ว่าไทยซ้อนในเมืองไทยนั้นไม่จริง แม้พม่าซึ่งเขายกตัวอย่างมาอ้างนั้นเองก็มีฉัตรซ้อนชั้น ปรากฏอยู่ในรูปฉายเรือนแก้วสีหาสนบัลลังก์ ซึ่งทรงพระเมตตาประทานไปนั้นอยู่แล้ว ที่ทางอินเดียฉัตรซ้อนชั้นของเขาแลเห็นคันก็เพราะระยางฉัตรของเขาแคบ ส่วนระยางฉัตรของเรากว้างจึงบังคันเสีย พูดถึงฉัตรทำให้นึกขึ้นมาได้ถึง "กลังกลด" เดิมรู้สึกว่าเป็นนาม จึงนึกถามตัวเองอยู่บ่อย ๆ ว่ากลังกลดรูปร่างเป็นอย่างไร กลดชนิดใดซึ่งเรียกว่ากลังกลด ต่อไปได้อ่านหนังสือเก่าเรื่องอะไรก็ลืมเสียแล้ว เขากล่าวถึงคนเชิญกลังกลด ทำให้ได้สติขึ้นว่าจะเป็นกิริยาเสียดอกกระมัง กลัง ความว่าหมุนตัวไป กลังกลดจะหมายความว่าหมุนร่มเสียดอกกระมัง

เมื่อคิดขึ้นเช่นนั้น กรียาทีคลกละครก็นึกพระเอกหมุนตัวๆ ก็มาปรากฏขึ้นในใจ เป็นพยานในความคิดเห็นนั้นว่าค่อนข้างจะถูกเสีย หมุนรำนี้ไม่ใช่มีแต่ไทย ละครแขกฟาซีเขามาเล่นเรื่องหริศจันทร์ ประเดิมโรงก็มีพระเจ้าหริศจันทร์เสร็จออกท้องพระโรงประทับพระราชบัลลังก์วินิจฉัยคดีราษฎร พระราชบัลลังก์นั้นเป็นภัทรบีฐตั้งซ้อนขึ้นแท่นหลังภัทรบีฐนั้นมีรำมยักค้างคาวริมชลัยระย้าย้อยอยู่บนแท่นข้างหลังภัทรบีฐ รำนั้นหมุนได้อย่างช้าๆ เห็นจะหมุนไปด้วยกำลังลานนาฬิกา พอเห็นเช่นนั้นก็รู้สึกประหลาดใจมากที่ลักษณะการหมุนรำนั้นทำกันมาแล้วแต่ทางอินเดีย ไม่ใช่คิดของเรามาคิดทำขึ้นเพื่อให้ชอบขัน

ตามที่ทรงพระปรารภว่าพม่ากับไทยมีขนบธรรมเนียมคล้ายกัน น่าที่มิใครก็ใครเอาอย่างกันนั้นชอบแล้ว แต่ทางที่พม่าจะเอาอย่างไทย ด้วยไล่เลียงเอาความจากไทยเชลยที่กวาดเอาไปนั้น เห็นจะเป็นไปไม่ได้ ผู้มีชัยเห็นจะไม่ยักย่องเอาแบบอย่างของผู้ปราชัย ความเอาอย่างกันย่อมเป็นไปในเวลาต่างอยู่ด้วยกันเป็นปรกติแล้วแข่งขันประมูลกัน ฝ่ายข้างด้อยต้องเอาอย่างข้างรุ่งเรืองซึ่งผลัดกันอยู่เสมอ เช่นแต่ก่อนเขมรรุ่งเรืองกว่าเราเราก็เอาอย่างเขมร ภายหลังเรารุ่งเรืองกว่าเขมรเขมรก็กลับมาเอาอย่างเรา ความเอาอย่างกันมักเป็นไปด้วยไม่ได้ตั้งใจและไม่รู้ตัว ย่อมเป็นไปเองด้วยลืมตัว ส่วนที่พม่าอ้างว่าสิ่งนี้เป็น "แบบโยเดีย" นั้นเป็นคนละอย่าง เป็นการแสดงเกียรติยศว่าชนะไทยได้เชลยไป ที่เป็นช่างก็ใช้ให้ทำการช่าง ที่เป็นละครก็ใช้ให้เล่นละครให้ดูเพื่อการโอ่อวด จะเรียกว่าเอาอย่างหาได้ไม่

ขอประทานทูลถวายรายงานให้ทรายฝ่าพระยาทว่า ได้เข้าไปดูชาถวายพ่มเข้าบำฉิมพรรษาพระพุทธมหามณีรัตน (เพราะเมื่อเข้าปุริมพรรษาไปเตร็จเตร่เสียที่ครัมหาราชา) ได้เข้าไปดูในหอพระราชกรมานุสรณ์ ได้เห็นพระปางในนั้นมีพระนาคปรกชนิดนาคฝาชี ทำให้ฉงนใจมาก เข้าใจว่าพระปางพวกนั้นสร้างในรัชกาลที่ ๓ แล้วมาจำกัดทรงพระราชอุทิศในรัชกาลที่ ๔ ถ้าเข้าใจเช่นนั้นถูก นาคฝาชีก็มีมาแต่รัชกาลที่ ๓ แล้ว ถ้าพลาดจากนั้นก็ต้องเป็นรัชกาลที่ ๔ ที่เราเข้าใจกันว่านาคฝาชีเกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๕ จะมิผิดไปหรือ.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พระ

สุริยพันธุ์

กอนที่ ๑๙ [ต่อ]

จ่าชำนาญทั่วด้าว (อยู่) แต่ง

◎ ฝ่ายรอมชานินทบิ่นจังหวัด
เสด็จมาคารวะอภิวันท
ไม่เห็นพระคุณมาช้าวันหลาย
ทั้งเมียขยมนชาสารพัด
อนึ่งพระคุณเจ้าเข้ามานี่
ของงยอกออกแถลงให้แจ้งใจ
มหาเถรจึงถวายพระพรว่า
ทั้งโรคภัยมนชาไม่ยายี
ว่าพระองค์สั่งให้ราษผลาญชีวิต
ส่งหนังสือสื่อให้ถึงในวัง
จึงตรัสว่ามันประมาททำอาจอ้าง
โยมจึงสั่งให้ประหารผลาญชีวิต
ท่านสมภารเห็นอาการพอผ่อนพัก
ว่าหมอนี้มิใช่หมอทรพล
เย็นโอรสรอมนรานภากาศ
ถวัลย์รัฐวายุบถนครา
พระเชษฐาชื่อสุริยพันธุ์
ทั้งสององค์แล่นมาในวาร
จันทรพงศ์กับพเลยงทั้งสองนาย
ทรายรหัสปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
จึงตรัสทันใดว่าโยมโสมนัส
สุขสบายรุ่งเรืองหรือเดืองขัด
ค่อยกำจัดเบาบางหรืออย่างไร
มิดีดีธุระเย็นใจฉน
โยมจะได้ปฏิบัติไปตามมี
อาตมาวายทุกข์เย็นสุขี
แต่วันนี้ทรายดีหาจึงมาพ้อง
หมอทีดีร่วมราชสวาทหวัง
จริงเหมือนดังนี้หนอหรือยพิศวง
มาเกี้ยวนางทำชู้ไม่รู้ผิด
ให้สมจิตที่ไม่เจียมเสงี่ยมจน
จึงเยืองยักทูลแจ้งแห่งนุสนธิ์
เขาเย็นคนเทอกเถาท้าวพระยา
มาตุราชทิพาไลยเสน่หา
มิอาณาเขตสุทัศน์ยักษ์พี
ตัวหมอนั้นจันทรพงศ์ดำรงศรี
เกิดกุลเรือแตกแยกกันไป
ได้รอดตายเดินมาเข้าอาศัย

อยู่กับเหล่าชาวประมงค่อยโปร่งใจ
กับเสาะหาเชยชู้ที่มาจาก
มาอาศัยอยู่ทั่วทั้งบ้านครัวร้อน
เผอิญมาเกิดกลิ้วปริศ
ที่ขพิตรคิดระฆ่าชีวาลัย
ไม่เกรงกลัวอาญามหายพิตร
ข้างฝ่ายชายเย็นจบสงบลง
จะขนของลงชาติกาท้าว
จะมิเสียเกียรติยศสลดครัน
รู้เห็นว่าหญิงกับชายก็หมายรัก
อนึ่งชายเล่าก็ใช่กระฎุมภิ
แม้นพระองค์ทรงเมตตาธิดาท้าว
แล้วปลูกฝังอบรมให้สมบูรณ์
กรุงสุทัศน์นครามหาสถาน
ร่วมสุวรรณบัลลังก์อยู่ครั้ง
ต่างประเทศกรุงไกรทั้งใหญ่น้อย
จะเกรงเดชศักดาท้าวสามันต์

◎ พระจอมวังพึ่งวาจามหาเดช
ทั้งเสมหักนักนิยมตามสมภาร
จึงตรัสว่าถ้าพระผู้เย็นเข้า
จะตามใจสารพัดไม่ตัดรอน
ธรรมดาราคีมักยั่วหญิง
ถึงชายใหม่เขาจะมาโดยการุญ
ท่านสมภารเห็นการคลอดไก้
พลางถามสอยคอยต่อพอสบาย
ก็ควรไลเที่ยวแสวงแห่งนคร
แสนลำยากที่สุดไม่หยุดหย่อน
แล้วจะหวนกลับหลังยังกรุงไกร
รูปก็คิดให้ร้าคาญการเหลวไหล
ก็สมใจที่ประมาทท้าอาจอง
กำเริบจิตตามนิสัยที่ใจหลง
แต่ก็คงจะคิดขัดไม่มิดควัน
ออกเชิดฉาวทุกประเทศทั่วเขตขัณฑ์
จะสนั่นชื่อว่าเย็นราคี
ย่อมประจักษ์ชื่อพุ่งทั้งกรุงศรี
เขาก็ที่เอกราชชาติกระกูล
ค่อยว่ากล่าวเออออล้อย่าให้สูญ
จะเพิ่มพูลเชยชวัญสนั่นดัง
จะประสานไมตรีเย็นที่หวัง
จะสะพรั่งพร้อมวงศ์เผ่าพงศ์พันธุ์
จะถดถอยอานุภาพหลายชั้น
จะลือลั่นทั่วหน้าอยู่ช้านาน ฯ
ให้เอียงเอนอ่อนจิตคิดสงสาร
อยากทยานจะให้ชื่อลือชาร
เห็นพงศ์เผ่าสมยศไม่ลดหย่อน
โยมก็ขอนคิดเห็นเช่นพระคุณ
จริงมิจริงคงไม่วายจะหายวุ่น
คงจะขุ่นอยู่ที่ราคีคาย
ก็ดีใจสมจิตที่คิดหมาย
จึงถวายพระพรลาลับมาพลัน ฯ

◎ ฝ่ายพระอมอาณัมรัยสั่ง

ไปบอกผู้คุมให้เปลื้องเครื่องผูกพันธ์
ฝ่ายเจ้าแก่ได้รับสั่งไม่นั่งช้า
ทำมะรงริบร้อนอย่านอนใจ
แล้วให้พาตัวไปข้างในด้วย
ทำมะรงถอดหมอไม่รอช้า
พระทรงธรรม์เห็นจันทรพงศ์ราช
เพื่อมิให้คนทั้งสิ้นได้ยินฟัง
จันทรพงศ์ได้ฟังรับสั่งถาม
ฝ่ายท้าวไทยสิ้นสงสัยทุกสิ่งอัน
จึงตรัสว่าถ้าเป็นเหมือนเช่นว่า
แล้วตรัสสั่งทำมะรงจงเคลื่อนคลาย
ครั้นสั่งเสร็จก็เสด็จขึ้นตำหนัก
ว่าอิตาเราก็มีราคีพาน
ถึงชายอื่นที่ไม่รู้จะสู่ขอ
อันจงหมอที่มาข้องต้องคด
เป็นหน่อเนื้อเชื้อกษัตริย์ชัดดีเยศร
แม้นปลูกฝังคิดคำรงวงศ์ประยูร
มเหสีได้ฟังรับสั่งตรัส
จึงตรัสว่าถ้าพระเห็นเหมือนเช่นนั้น
พระทรงวังฟังพระมเหสี
กลับเสด็จออกท้องพระโรงชัย
จึงเอื้อนอรรถตรัสว่าพวกข้าเฝ้า
จะให้ลงโทษหมอถึงมรณัง
หากพระมหาเถรผู้เป็นเจ้า
จึงได้แจ้งเค้ามูลตระกูลวงศ์
ให้ชาววังรีบมิชมัน
นำตัวจันทรพงศ์พามาข้างใน
รีบไปหาที่ตรางพลางปราศรัย
รับสั่งให้ถอดหมออย่ารอรา
จะได้ช่วยกันพิทักษ์คอยรักษา
แล้วจึงพากันเข้าไปเฝ้าในวัง
จึงประภาษตรัสให้มาหน้าที่นั่ง
จึงรับสั่งถามถึงวงศ์เผ่าพงศ์พันธุ์
ไม่ครั่นคร้ามทูลจริงทุกสิ่งสรรพ์
เพราะต้องกันกับสมภารมายรรยาย
จะเมตตาอนุกูลไม่สูญหาย
อย่าวุ่นวายรองจำให้ร้าคาญ
เรียกนงลักษณ์ตรัสแจ้งแสดงสาร
เหมือนเพชรรานรอยผ้าเป็นราคี
ถ้ารู้ข้อเค้องระคายคงหน่ายหนี
เขาก็มีเผ่าพงศ์วงศ์ตระกูล
ครองขอบเขตกรุงไกรมไหสูรย์
จะเพิ่มพูนผาสุกทุกค่ำวัน
โสมนัสปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
กระหม่อมฉันก็เห็นงามตามพระทัย
เห็นยินดีตามพระองค์ไม่สงสัย
เสนาในพร้อมหน้ามาคอยฟัง
แต่แรกเราคิดปลงจำนงหวัง
เพราะว่ายังไม่รู้เค้าในเผ่าพงศ์
มายอกเล่าด้วยเมตตาประสาสงฆ์
เดียวนี้ปลงจิตจะไว้เป็นไมตรี

คิดจะเยกลูกน้อยกลอยสวาท
ให้ครอยครองนคราประชาชิ
งไปเชิญจันทรพงศ์ดำรงศักดิ์
แล้วจัดหาพนักงานการทั้งมวล
แล้วถอดอ้ำเลยงออกเสียด้วย
ท้าวพระยาพึ่งแน่กระแสความ
จึงมาทูลแก่หมอหน่อกษัตริย์
กรมวังสั่งเวรหมายเกณฑ์กัน
กะหน้าที่ให้ทำตามตำแหน่ง
พวกนายงานสัยสนวิ่งลนลาน
อเนกหน้ามาอนันต์ดังบรรหาร
สัสดีร่ายเลขที่เข้าเดือน

๏ ฝ่างพระจันทรพงศ์อันทรงโฉม
ครั้นพ้นจากโทษทัณฑ์พันอนา
ด้วยพ้นจากความตายวายชีวิต
คิดถึงคุณพระสุวรรณสิลาจารย์
แลหวนจิตคิดไปฤทัยหาย
ถ้าหาไม่ก็คงตายทำลายชนม์
เป็นกุศลที่สุดตามอุดหนุน
ให้พระเจ้าธรรมชาตินาถนรา
ช่างเชื่อได้โดยคายง่ายง่ายล้วน
เป็นบุญของเราล้นจิงคลใจ
ถ้าท้าวเธอถามทักโดยหลักฐาน
ด้วยสงสัยไม่รู้ว่าบุรี
เป็นเศชะกุศลได้พ้นโทษ
กลัยกองค์พระอิศายุพาพาน
กับหน่อนาถจันทรพงศ์ผู้ทรงศรี
ด้วยเรานี้ก็ชราเวลาชวน
ให้ไปพักตำหนักห้างที่กลางสวน
ให้สมควรเกียรติยศทรงงดงาม
จะได้ช่วยการอิดาอย่าได้ห้าม
ยังคมสามลาออกมานอกพลัน
แล้วรีบจัดตำหนักในสวนขวัญ
เพียงหัวพันภูดาดข้าราชการ
ให้ตกแต่งยูลาดอาสน์สถาน
ทั้งทหารโรทรนพลเรือน
พนักงานทำพลับพลาทั้งฝ่าเรือน
ต่างตกเต็นเร่งกันตามขัญชา ฯ

เกษมโสมนัสสันต์ให้หรรษา
สมปรารภิกิดีคิดการ
กลับได้ชิดเชยชมสมสมาน
ประกอยการกรุณาเมตตาตน
เปรียบเหมือนตายเกิดใหม่กรรมให้มล
ยันคาลดลหฤทัยให้เมตตา
เดชะบุญเที่ยงแท้แน่นักหนา
ไม่สงกากินแหนงแคลงพระทัย
ไม่สิ้นสวนสุริยวงศ์สิ้นสงสัย
ท้าวเธอไม่สิ้นสวนทวนคดี
จะให้การอย่างไรก็ใช่ที่
อยู่ทิศที่ทางไหนจะให้การ
พระทรงโปรดมิให้ตายวายสังขาร
พระราชทานให้สมอารมณ์ปอง

จึงคำริตริในฤทัยปลื้ม
จึงเสด็จคลาเคลื่อนจากเรือนทอง

◎ ฝ่ายเอกองค์พระภิกขุสาขุใหญ่

ถึงกุฏิโดยพลันมิทันนาน
แก่พี่เลี้ยงสองราว่าแน่เจ้า
ทูลขอโทษจันทรพงศ์คงชีวี
กลับทรงพระกรุณาไม่ว่าขาน
แต่นี้จะสุขาสถาพร
พี่เลี้ยงฟังวาจาท่านสาขุ
ความยินดีสุดจะประไม
เข้าประคุณกรุณาเวลาน
ได้บุญคุณจุนเจือเหลือประมาณ
แล้วกลับกรายยาตราลาลีลาศ
เข้าในวังพี่งระบือเล่าลือกัน
ว่าพระจันทรพงศ์ทรงสวัสดิ์
สองพี่เลี้ยงทรายระบิลสิ้นทั้งมวล

◎ ครั้นถึงสวนมาลีที่สำนัก

แลเห็นพระทรงธรรม์จันทรพงศ์
จึงทูลว่าข้ายาตนิหวาดหวั่น
เมื่อเขาเข้าขับกุมพระขุมพล
เผ่าแต่เพื่อพิมพ์ผาเทียวร่ำร่น
ไปแจ้งความทุกข์ระทมแก่สมภาร
เย็นกุศลล้นละคุณพระช่วย
เย็นทุกขลาภาสถาพร
จันทรพงศ์กษัตริย์ทำรัสเล่า
พระเลยลืมทุกข์ทนที่หม่นหมอง
เข้าสู่ห้องยั้งหยุดในอุทยาน ฯ

ออกจากไอสวรรยามหาสถาน
พระอาจารย์จึงแถลงแจ้งคดี
เราไปเฝ้าอิยดินทยินกรุงศรี
พระภูมีหายโกรธยกโทษกรณ์
โปรดประทานพระบุตรศรีสมร
สิ้นทุกข์ร้อนแล้วเจ้าอย่าเศร้าใจ
บรรยายยุบลแจ้งแถลงไข
ต่างกรายไหว้พระสุวรรณสิลาจารย์
ช่วยชีวิจันทรพงศ์จากสงสาร
ไม่มีปานมิเปรียบจะเทียบทัน
จากอาวาสมาตหมายริบผายผัน
ได้ความมั่นแม่นแท้ไม่แปรปรวน
หน่อกษัตริย์อาศัยอยู่ในสวน
ก็รีบด่วนตามไปด้วยใจจง ฯ

สู่ตำหนักขัตติยะงามระหง
รีบตรงไปอภิวาทยาทยุคล
หัวอกสั้นผมพองสยองขน
ทั้งสองคนขวัญหายเพียงวายปราณ
แต่ยวงยนเทวฤทธิ์สิทธิสาล
อ้อนวอนให้ท่านโปรดขอโทษกรณ์
จึงไม่ม้วยมอดมุดกลับหลุดถอน
ความเดือดร้อนไม่มีแต่นี้ไป
เมื่อแรกเขาขับมาไม่ปราศรัย

น้องคิดว่าชีวันคงยรรลัย
เขาจะจับกุมพหือหันพัน
เป็นอย่างไรคิดดูไม่รู้เลย
ซึ่งน้องไม่มรณาเวลาวัน
ถ้าหาไม่แล้วที่ไหนจะเป็นตัว
เพราะพี่กลัยสมภารคิดอ่านช่วย
กลับโปรดปรานได้ประทานนางโฉมตรู
สองพี่เลี้ยงยินดีจะมีไหน
เห็นประจักษ์ทักแท้แน่แก่ตา
แล้วคิดไปถึงพี่ไม่มีเสบย
มิได้ยลยินข่าวเล่าเฉลย
ไม่อาจเอ่ยโอษฐถามเพราะความกลัว
ก็เพราะพี่คิดอ่านกลับท่านชรัว
ความดีชั่วใครจะเอื้อช่วยเชิดชู
จึงไม่มีวายชีพหมดความอดสู
ให้เป็นคู่ครองชมภิรมยา
ด้วยว่าได้สมมาดปรารถนา
แห่งบุญยามีพระจันทรพงศ์ ฯ

บทความเรื่อง ไทย

ของ

พันโท หลวงรณสิทธิพิชัย อธิบดีกรมศิลปากร

ธรรยายทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๔๙๖

เวลา ๗.๒๐ น.

สวัสดี ท่านผู้ฟังทั้งหลาย

เมื่อวันชาติที่แล้วมานั้น ข้าพเจ้าได้มีโอกาส แล่นรถไปตามถนนสายต่าง ๆ หลายสายทั้ง ๓ วัน ได้สังเกตเห็นสิ่งซึ่งสะดุดตาอย่างหนึ่ง คือธงชาติ. เพราะเป็นวันชาติ ซึ่งคนไทยทุกคนควรจะทราบและกรมประชาสัมพันธ์ก็ได้ประกาศชักชวนโดยทางวิทยุกระจายเสียง ขอให้ประชาชนชาวไทย ชักธงชาติตามเคหสถานบ้านเรือนในวันชาติรวม ๓ วัน และประกาศนี้ยังได้โฆษณาในหนังสือพิมพ์รายวันทุกฉบับอีกด้วย แต่เท่าที่ข้าพเจ้าได้เห็นบ้านเรือนของคนไทยที่ชักธงชาตินั้นรู้สึกว่ายางตา ทำให้นึกไปว่า คนไทยเราพากันรักชาติน้อยลงไปหรืออย่างไรกัน แต่อาจจะมีบางคนแก้แทนว่า พวกที่ไม่ได้ชักธงชาตินั้น บางคนอาจรักชาติไม่น้อยกว่าหรือมากกว่าคนที่ชักธงชาติก็ได้ ข้อนี้อาจเป็นจริงตามนั้นก็ได้ แต่ใครจะไปรู้จิตใจของใครได้ว่าเป็นอย่างไร เพราะฉะนั้นคำแก้อย่างว่านั้นจึงนับว่าแก้ไม่ตก เพราะในวันชาติทั้ง ๓ วันนั้น เป็นวันที่คนไทยทุกคนมีโอกาสที่จะสำแดงความรักชาติให้ปรากฏออกมาได้ด้วยการชักธงชาติ เมื่อมีโอกาสที่จะแสดงได้ก็น่าจะแสดงออกมาที่จะให้คนอื่นเชื่อว่าผู้ที่ไม่ชักธงชาติในวันชาตินี้เป็นคนรักชาติมาก ด้วยเหมือนกันนั้น ดูไม่น่าจะเป็นไปได้เลย

แต่อย่างไรก็ดี ในจำนวนผู้ที่ไม่ชักธงชาตินั้น อาจจะเป็นผู้ที่ยังไม่รู้ว่าชาตินี้คืออะไรบ้างก็คงจะมี หรืออาจจะเป็นผู้ที่ยังไม่รู้ว่าชาติสำคัญอย่างไรบ้างก็คงจะมี หรืออาจจะเป็นผู้ที่ยังไม่รู้ว่าชาติไทยนั้นมีประวัติเป็นมาอย่างไรบ้างก็คงจะมี และถ้ามีผู้ที่ยังไม่รู้อย่างว่ามานี้แล้ว ผู้นั้นก็ย่อมจะมองไม่เห็นว่าทำไมจึงต้องรักชาติ และทำไมจึงต้องชักธง-

หอสมุดแห่งชาติชลบุรี

ชาติในวันชาติ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่ผู้ไม่รู้ดังกล่าวแล้ว จะต้องศึกษาให้รู้ว่าชาติคืออะไร มีความสำคัญอย่างไร และทำไมจึงต้องรักชาติ การรักชาตินั้นให้ผลแก่ใครอย่างไร เฉพาะอย่างยิ่งชาติไทยเรานั้นมีประวัติเป็นมาอย่างไร เหล่านี้จักต้องศึกษาให้มีความรู้และความเข้าใจไว้พอสมควร ยิ่งในเวลานี้เป็นเวลาที่ประเทศเพื่อนบ้านไม่ค่อยจะสงบอยู่ด้วย พวกเราชาวไทยก็ยิ่งจะต้องมีความรักใคร่สามัคคีปรองดองกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีความคิดความเห็นแตกแยกกัน มีความเคารพและเชื่อฟังผู้บริหารบ้านเมือง ก็การที่จะเป็นได้ดังว่ามานั้น ก็โดยที่คนไทยเราทุกคนจะต้องมีความเข้าใจซาบซึ้งว่าเราเป็นคนชาติเดียวกัน มีส่วนได้เสียร่วมกัน บ้านเมืองเราเป็นอย่างไรลงไป เราคนไทยทุกคนจะต้องมีส่วนได้รับโชคดีหรือร้ายนั้นด้วย อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น เพราะฉะนั้นชาตินี่แหละจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นเอกราช ชาติที่ไม่มีเอกราชนั้นย่อมจะมีภาวะเป็นอย่างไร หวังว่าจะเป็นที่รู้กันแพร่หลายอยู่แล้ว

ด้วยปรารภดังกล่าวมานี้ จึงขอถือโอกาสพูดเรื่องชาติ เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องชาติไทยให้ท่านทั้งหลายฟังพอประดับสติปัญญาตามสมควร เพื่อจักได้อาศัยพิจารณาปฏิบัติตนให้เหมาะสมแก่เหตุการณ์แก่กาลเทศะ และสะดวกแก่การดำรงชีพของตน ไม่ขัดขวางและเป็นเสี้ยนหนามแก่การปกครองบ้านเมือง แต่ตรงข้ามจะต้องร่วมแรงร่วมใจ เพื่อให้เกิดพละอันยิ่งใหญ่ สำหรับป้องกันรักษาประเทศชาติอันเป็นที่รักยิ่งของเราให้ปลอดภัยผ่านพ้นสรรพอุปสรรคทั้งปวงได้ด้วยดี

คำว่าชาตินั้น หมายถึงหมู่คนกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่ง ซึ่งพูดภาษาเดียวกัน มีกำเนิดหรือมีบรรพบุรุษอยู่ในถิ่นที่เดียวกัน อยู่ใต้ปกครองของรัฐบาลเดียวกัน ร่วมอยู่ใต้ประมุขคนเดียวกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเดียวกัน มีศาสนาประจำชาติแต่ศาสนาเดียว ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะที่จะตั้งเป็นชาติขึ้นได้ เช่นไทยเราคือกลุ่มคนไทยกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีจำนวนประมาณ ๑๘ ล้านคน ต่างก็พูดภาษาไทย ถึงแม้จะมีเชื้อชาติอื่นก็ต้องรู้และพูดภาษาไทยได้ เพราะถือเป็นภาษาสำหรับชาติ คนเหล่านี้กำเนิดในแหลมทอง ซึ่งปัจจุบันนี้เรียกว่าประเทศไทย แต่ถึงแม้บางคนจะไปเกิดในต่างประเทศ แต่ก็ยังมีบรรพบุรุษเกิดในประเทศไทยหรือมีสัญชาติ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

เป็นไทย คนเหล่านั้นอยู่ใต้ปกครองของรัฐบาล แห่ง พระบาท สมเด็จ พระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช และมีจนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเดียว กัน หรือ คล้ายคลึงกัน เช่นการกิน การนอน การแต่งงาน การแต่งกาย การตายเป็นต้น และสิ่งสำคัญ คือ มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ โดยพระมหากษัตริย์องค์พระประมุขของชาติทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก และพระองค์เองก็ทรงเป็นพุทธมามกะ แต่โดยที่การนับถือลัทธิศาสนาเป็นเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ และเป็นกฎสากล จึงปรากฏว่ามีคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธก็มี นับถือศาสนาอิสลามก็มี และนับถือศาสนาคริสต์ก็มี ทั้งนี้แม้ชาวยุโรปและชาวอเมริกันซึ่งมีศาสนาคริสต์ประจำชาติ แต่เขาไปถือศาสนาพุทธหรืออิสลามก็มีเหมือนกัน ข้อสำคัญให้ถือศาสนาประจำชาติของตนไว้เถิด ตามที่กล่าวลักษณะของชาติมาให้ฟังนั้น ท่านผู้ฟังย่อมจะพิจารณาเห็นได้ว่า คนที่มีรูปร่างละม้ายคล้ายคลึงกัน เพราะเกิดในถิ่นที่เดียวกัน หรือเพราะมีบรรพบุรุษอยู่ในถิ่นเดียวกัน ทั้งกินอยู่เหมือนกัน มีพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวกัน พูดภาษาเดียวกัน เช่นนี้ ย่อมมีความรักใคร่สนิทสนมกัน เห็นอกเห็นใจกัน มีทุกข์ยากลำยากสิ่งใดก็อยากจะช่วยเหลือกัน จริงอยู่อาจมีผิดใจกันบ้าง ทะเลาะเบาะแว้งกันบ้าง ซึ่งเปรียบเหมือนลิ้นกับฟัน เพราะอยู่ใกล้กัน ก็ย่อมกระทบกันบ้างเป็นธรรมดา แต่เมื่อถึงคราวเอางานเอาการ ฟันไม่เคยกัดลิ้นโดยเจตนาเลย ฟันจะทำหน้าที่ยกอาหารอย่างดีที่สุด และลิ้นจะช่วยคล่อมหรือส่งอาหารที่ยังมิได้ยก หรือยกยังไม่ละเอียดดีให้ฟันทำหน้าที่ยกเป็นระยะ ๆ ไป เมื่อฟันยกอาหารละเอียดดีแล้ว ลิ้นก็จะช่วยนำอาหารส่งไปลำคอให้กลืนลงไปในลำคอต่อไป อาการดังว่านี้ก็เปรียบได้กับคนชาติเดียวกัน เมื่อมีเรื่องราวหรือเหตุการณ์มาเฉพาะหน้าแล้ว คนไทยก็ย่อมเห็นใจกัน ช่วยเหลือกัน ไม่ทอดทิ้งกัน ข้าพเจ้าเคยไปอยู่ต่างประเทศเป็นเวลานาน สามารถจะเล่าความรู้สึกอย่างนี้ให้ท่านฟังได้ด้วยใจจริงว่า คราใดที่ได้เห็นคนไทยด้วยกันนั้นเป็นคราที่ดีอกดีใจ จนเรียกได้ว่าเนื้อเต้นทีเดียว พยายามที่จะไปหากันไปให้พบเห็นกัน ถึงที่ไม่รู้จักกันเลยแต่ก็ทักกันด้วยอาการยิ้มแย้มแจ่มใส ถึงที่ทักผิดชาติกลายเป็นฟิลิปปิโนไปก็มี เพราะรูปร่างหน้าตาคล้ายคลึงกันที่สุด ถึงที่ไม่ทันรู้ไม่ทันได้เห็นหน้าเพียงแต่ได้ยินพูดเป็นภาษาไทยก็เหลียวหน้าหาว่าเสียงนั้นมาจากไหน และ

พยายามที่จะไปหาเจ้าของเสียงนั้น แม้ภาษาไทยนั้นจะแปร่งจนบอกได้ว่าเจ้าของเสียงไม่ใช่คนไทยก็ดี ก็ยังอยากจะพบเขา เพราะเขาคนนั้น คงจะได้เคยมาเมืองไทย คงจะรู้ภาวะของคนไทยดี เขาคงจะเห็นอกเห็นใจเรา และเขาคงจะช่วยเหลืออะไรเราได้บ้างเป็นแน่ และถ้ารู้ว่าเขานับถือศาสนาพุทธด้วยแล้ว แทบจะบอกให้เขาโอนชาติมาเป็นไทยเสียเลยทีเดียว นี่คือฤทธิ์เสน่หาอันแรงกล้าของคนที่พูดภาษาเดียวกัน หรือนับถือศาสนาเดียวกัน หรือถ้ายิ่งเป็นชาติเดียวกันด้วย ฤทธิ์เสน่หานั้นก็จะยิ่งจะรัดรึงมากขึ้น

อนึ่ง สมัยนี้เป็นสมัยที่วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปเป็นอันมาก โลกซึ่งแต่ก่อนกว้างใหญ่ไพศาล เพราะกว่าจะไปมาถึงกันได้ก็แรมเดือนแรมปี แต่โลกเดี๋ยวนี้เล็กแคบลงมาก เพราะสามารถไปมาถึงกันได้ด้วยการนับชั่วโมง และนับวันเท่านั้น ด้วยเหตุนี้แต่ละประเทศต่างก็รู้จักกันมากขึ้น ด้วยการไปมาหาสู่กันประการหนึ่ง ด้วยการอ่านข่าวสารซึ่งโฆษณากันอยู่ทุกวันประการหนึ่ง และด้วยการโฆษณาตนเองอีกประการหนึ่ง การโฆษณาตนเองนี้ แต่ละประเทศต่างก็พยายามกระทำกันอย่างสุดฝีมือ เริ่มต้นด้วยการตั้งทูตและกงสุลไปประจำอยู่ณ ประเทศต่าง ๆ ต่อมาก็โฆษณาทางวิทยุกระจายเสียงคล่องขึ้น ต่อมาก็ทำหนังสือพิมพ์เผยแพร่ เช่นอย่างหนังสือ Thailand Illustrated ของกรมประชาสัมพันธ์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อทำเกียรติยศชื่อเสียงให้เกิดมีขึ้นแก่ประเทศของตน แต่การโฆษณาดังว่านี้ แม้จะสิ้นเปลืองเงินทองมากมายก็จริง ก็ยังสู้การโฆษณาด้วยวัฒนธรรมไม่ได้ ท่านผู้ฟังคงจะนึกออก เมื่อข้าพเจ้าพูดว่า ฝรั่งรู้จักเราด้วยการร่ำวงอันอ่อนช้อยสวยงาม รู้จักเราด้วยโขนละครของกรมศิลปากร รู้จักเราด้วยปรัชญาทางพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ผู้ทรงศีลสังวรณ์ รู้จักเราด้วยพระแก้วมรกต และโบสถ์วิหาร วัดวาอารามที่มียอดแหลมลอยเด่นอยู่กลางหาว รู้จักเราที่น้ำใจโอบอ้อมอารี เออเฟื้อเจือจานต่ออาคันตุกะไม่เลือกชาติชั้นวรรณะ และรู้จักเราด้วยความแกล้วกล้าของทหารไทยในสมรภูมิเกาหลี เป็นต้น ยิ่งกว่านั้นบรรดาคนไทยที่ไปประจำอยู่ในสถานทูตและสถานกงสุลณต่างประเทศก็ดี หรือคนไทยที่ผ่านไปพักอยู่ ณ ประเทศต่าง ๆ ด้วยธุรกิจหรือกิจราชการก็ดี ถ้าทุกท่านได้พากันพยายามประพฤติให้ถูกต้องด้วยดี

ธรรม และวัฒนธรรมประจำชาติของคน ด้วยดีแล้ว ก็เป็นทางให้ชาวต่างประเทศเขารู้จักและสรรเสริญเรายิ่งขึ้น เมื่อข้าพเจ้าพูดมาถึงตรงนี้ ลางท่านอาจคิดว่าข้าพเจ้าแนะนำให้คนชอบยอมากไปกระมัง ความจริงมิได้ตั้งใจแคบเพียงเท่านั้น เพราะการทำให้คนชอบนั้น ย่อมเป็นทางให้เขารัก เมื่อรักแล้วก็นับถือ เมื่อนับถือแล้วก็ไว้วางใจ นี่คือผลสำเร็จของชาติที่ต้องการความไว้วางใจจากประเทศพันธมิตรทั้งหลาย บ้านเมืองจึงจะมีความร่มเย็นเป็นสุข แต่ถ้าเป็นการตรงข้ามกับที่กล่าวมานี้ เช่นเราได้ยินชาวต่างประเทศเขาตำหนิเราในข้อต่าง ๆ ซึ่งโดยมากมักจะได้ฟังในขณะที่เราอยู่ต่างประเทศ แม้เขาจะดูถูก เราก็อดที่จะแก้แทนไม่ได้ บางครั้งถึงเป็นเรื่องโต้เถียงทะเลาะวิวาทกันก็มี นี่แสดงให้เห็นชัดว่าเรารักชาติของเรา ไม่ต้องการให้ใครมาดูถูกดูหมิ่นชาติของเราหรือดูถูกคนชาติเดียวกันกับเรา และด้วยเหตุที่ประเทศต่าง ๆ ในโลกต้องมีค่ายมีกลุ่ม ทั้งประเทศเราก็เป็นประเทศเล็กจึงจะอยู่แต่ลำพังโดดเดี่ยวโดยไม่พึ่งพาอาศัยใครนั้นไม่ได้ ถ้าเราทำตัวเราไม่ดี เขาไม่เชื่อถือเรา เราก็พึ่งเขาไม่ได้ ถ้าเราทำดี เขาเชื่อถือไว้วางใจ เราก็สามารถพึ่งพาเขาได้ทุกอย่าง ดังที่เห็นอยู่ในทุกวันนี้

เท่าที่ข้าพเจ้าได้พูดมาแม้เพียงเท่านี้ก็พอจะทำให้ผู้ฟังเห็นได้แล้วว่า ชาตินั้นสำคัญอย่างไร ไม่เหมือนอย่างแต่ก่อน ซึ่งไม่ค่อยถือว่าเป็นสำคัญ เราจึงไม่ค่อยได้ยินพูดกันถึงชาติหรืออบรมให้มีความรักชาติ คำว่าชาตินิยมก็เพิ่งมีขึ้นเป็นคำใหม่ ทั้งนี้ก็เพราะสมัยใหม่นี้เหตุการณ์ของโลกเปลี่ยนแปลงไปมาก ดังได้ยกเหตุการณ์มาพูดให้ท่านทั้งหลายฟังแล้ว เพราะฉะนั้น สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงกระทำพระองค์เป็นนักชาตินิยมคนไทยคนแรก ทรงอบรมสั่งสอนให้คนไทยรู้จักชาติไทย ให้รู้ความสำคัญของชาติและให้รู้จักรักชาติไทย และที่เราเรียกตนเองว่าไทยนั้นก็เพราะเรามีอิสรภาพ เรามิได้เป็นข้าใคร ชาติไทยเราเจริญรุ่งเรืองมั่นคงเป็นยักแผ่นขึ้นตามลำดับ ก็เพราะเราเป็นชาติกล้าหาญ ช่วยกันรักษาเอกราชไว้ได้ตลอดมา บ้านเมืองเราเคยเกิดวิกฤตมาแล้วหลายครั้งหลายคราเหมือนกัน แต่ไม่เคยถึงกับพินาศล่มจม เราสามารถกู้ชาติของเราไว้ได้เสมอ เพราะ

กรุงศรีอยุธยาไม่เคยสิ้นคนดี ปรากฏผู้ที่เสียสละชีวิตเลือดเนื้อมาแล้วไม่น้อยก็ด้วยความรักชาติ ให้ชาติไทยดำรงคงอยู่ตราบเท่าทุกวันนี้ ตัวอย่าง เช่น พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ผู้ปลดแอกขอมให้พ้นจากข่าคนไทย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้กู้อิสรภาพคืนมาจากพม่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมหาราช ผู้กู้ชาติไทย สมัยเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าให้กลับคืนคงดำรงอยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้ แม้ในตอนปลายพระองค์จะได้กระทำสิ่งที่ไม่สมควรไปบ้าง เพราะมีพระสติฟั่นเฟือนก็จริง แต่ความดีที่พระองค์ได้ทรงกู้ชาติไว้นั้น เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่คนไทยทุกคนจะได้จดจำไว้เป็นตัวอย่างอันดีโดยแท้ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ก็มีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ผู้สร้างกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงนิยมมหาราช ผู้สร้างความเจริญสมัยใหม่ให้แก่ชาวไทย แม้ในพวกข้าราชการก็มี เจ้าพระยาจักรี และพระยาสุนทรสงคราม ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติบ้านเมืองอย่างยิ่งยวด แม้ในฝ่ายสตรีก็มี เช่น สมเด็จพระศรีสุริโยทัย ท้าวเทพกษัตรี ท้าวศรีสุนทร และท้าวสุรนารี เป็นต้น

ยรรดาท่านที่กล่าวพระนามและนามมาแล้วนั้น คือผู้ที่ได้เสียสละชีวิตเลือดเนื้อและความสุขสำราญส่วนตัวทั้งปวง เพื่อรักษาชาติบ้านเมือง ไว้ให้เป็นมรดกตกทอดมาจนถึงเราทุกวันนี้ เราผู้ได้รับมรดกก็จะต้องช่วยกันรักษาไว้จนเลือดหยดสุดท้าย เราเกิดมาในชาติไทยเราเกิดมาเป็นไทย เราต้องตายอย่างไทย คืออย่ายอมเป็นข้าใคร ถ้าเราตกเป็นข้าเขา ก็เท่ากับเราได้ตายไปแล้ว เพราะเราจะเรียกตัวเราว่าเป็นไทยอีกไม่ได้ เพราะฉะนั้นถ้ายามใดมีภัยอันตรายมาสู่ชาติบ้านเมืองของเรา ผู้ใดไม่ยอมสละชีวิตของตนเพื่อป้องกันบ้านเมืองแล้ว ก็จงเลิกเป็นไทยเสียเถิด อย่าเอาชื่อไทยไปใช้เรียกตนเองให้เพื่อนบ้านที่เป็นไทยแท้พลอยอัปยศอดสูไปด้วยเลย และผู้ที่ไม่พร้อมที่จะสละชีวิตเพื่อป้องกันรักษาชาติศาสนา พระมหากษัตริย์ อันเป็นที่รักและเคารพของตน ก็ควรจะหลบหน้าไปเสียให้พ้นถิ่นฐานบ้านคน อย่ากลับมาให้เห็นหน้าเลยดีกว่า ข้าพเจ้าได้ทราบว่าคนไทยบางคนพร้อมที่จะอยู่ด้วยได้ ไม่ว่าใครที่จะเข้ามาเป็นข้าวนาย ข้าพเจ้าขอ

เดือนว่าเป็นเช่นนั้นไม่ได้ดอก เมื่อใดเขารู้ชัดว่าเราเป็นคนหลายใจเช่นนั้น เขาจะไว้ชีวิตเราหรือ ถ้าเราจะต้องตายก็ควรตายในนามของคนไทย มิดีกว่าที่จะตายในนามข้าเขาหรือ ? คนเช่นนี้เขาเรียกว่า “ชนะไหนเล่นด้วยช่วยกระพือ เหมือนกระสือตามห่าเที่ยวหากิน” หาความเจริญอันใดมิได้ดอก เชื่อข้าพเจ้าเถิด อีกประการหนึ่งขอให้คิดให้ลึกซึ้งว่า เมื่อชาติบ้านเมืองเสียเอกราชไปแล้ว เราซึ่งเป็นบุคคลคนหนึ่งในชาติด้วยเหมือนกัน จะเอาตัวรอดไปได้อย่างไร สุมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า “แม้ชาติย่อยยับอับจนบุคคลจะสุขอยู่อย่างไร” ขอท่านทั้งหลายจงจำไว้เถิด.

สวัสดี

บันทึกย่อประวัติทั่วไปของศิลปะด้านอินเดียและตะวันออกไกล

ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปลจากบทความของนาย พีลิปป์ เสติร์น
(Philippe Stern) ภัณฑารักษ์พิพิธภัณฑ์กีเมต์ ประเทศฝรั่งเศส
ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ตรวจแก้ให้ตรงตามต้นฉบับ
ผู้แปลขออุทิศความอุตสาหะในการแปลหนังสือเรื่องนี้ถวายเสด็จพ่อ
คือ
สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ศิลปะของประเทศจีน
มีศิลปะบางชนิดของประเทศญี่ปุ่นรวมอยู่ด้วย

[ต่อจากฉบับปีที่ ๖ เล่ม ๑๐ มีนาคม ๒๔๘๖]

สถาปัตยกรรมในประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่น

ผู้อ่านอาจจะมีความประหลาดใจที่เห็นว่าเราจะกล่าวถึงสถาปัตยกรรมของจีนและญี่ปุ่นภายหลังศิลปะชนิดอื่น ๆ ทั้งสิ้น และรวมเอาสถาปัตยกรรมของ ๒ ประเภทนี้เข้าไว้ด้วยกัน ทั้งนี้เพราะว่าเราอาจสามารถจะพิจารณาสถาปัตยกรรมสมัยโบราณของประเทศจีนซึ่งไม่มีเหลืออยู่จนสมัยปัจจุบันนี้ได้ก็โดยพิจารณาจากแบบซึ่งทำจำลองขึ้นในประเทศญี่ปุ่นภายหลังการปรากฏขึ้นของศิลปะชนิดนั้น.

เราอาจมีความคิดได้อย่างเลา ๆ เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมของสมัยราชวงศ์ฮั่นในประเทศจีน (ราว พ.ศ. ๕๕๐) โดยพิจารณาจากวัตถุทำด้วยดินเผาเป็นรูปบ้านอยู่ในหลุมฝังศพ (รูปที่ ๑๕๒) ดังนี้เราจะเห็นว่าหลังคาซึ่งโค้งลงและมีปลายงอนขึ้นซึ่งมีหลายคนคิดว่าเป็นลักษณะของประเทศจีน (คล้ายกับที่เชื่อกันเมื่อ ๔๐ ปีที่แล้วมานี้ผมเบี่ยงเป็นลักษณะของชนชาติจีน) นั้นไม่ได้มีอยู่ก่อน และอยู่ในสมัยหลังมาก.

เรามีตัวอย่างบางอันของวัตถุขนาดเล็กๆ

รูปที่ ๑๕๒

ซึ่งเป็นสมัยโบราณมากทำด้วยไม้ ทั้งนี้ก็เพราะเป็นประเพณีที่จะก่อสร้างวัดแบบนี้ขึ้นอีกทุก ๒๐ หรือ ๓๐ ปี โดยจำลองจากแบบที่มีอยู่ก่อนอย่างละเอียดดังนี้เราก็จะเห็นวัดซึ่งมีรูปร่างน่าสนใจตั้งอยู่บนเสามีบันไดซึ่งมีหลังคาคลุมตั้งอยู่ทางด้านข้างด้านเล็กและไม่ได้อยู่ตรงกลาง หลังคาของวัดนี้มีรูปสูงพอใช้ มีการวางระเบียงเสาและแบ่งไม้ออกเป็นแผ่น ๆ บนด้านในของห้องอย่างน่าประหลาดใจ (รูปที่ ๑๕๓) วัดแบบนี้บางครั้งก็สร้างมีขนาดใหญ่ขึ้นอีกเท่าหนึ่ง และมีบันไดอยู่ตรงกลางของด้านข้างด้านใหญ่.

รูปวัดนี้ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นแบบโบราณนั้นอาจเห็นได้จากการจำลอง ซึ่งทำขึ้นในประเทศญี่ปุ่นใน พ.ศ. ๑๑๕๐-๑๒๕๐ และที่รู้จักกันมากที่สุดก็คือ วัดโฮรุยจิ ประกอบไปด้วยเรือนสร้างแยกจากกันตั้งอยู่ตามแบบเรขาคณิตและได้ระเบียบ ในชั้นแรกที่เดียวมีประตูเข้า และต่อมามีเรือนสำคัญ ๒ หลังตั้งอยู่ ๒ ข้างของเส้นกึ่งกลาง (บางครั้งก็ตั้งอยู่บนเส้นกึ่งกลางนั่นเอง) คือ กอนโด (Kondō) หรือหอบูชา (ซึ่งมีภาพเขียนปรากฏอยู่) หลังหนึ่ง และเจดีย์ (แทนที่สถูป) เป็นเรือนเล็ก ๆ รูปสี่เหลี่ยม ส่วนกลางนั้นประกอบขึ้นด้วยหลังคาซ้อนกันหลายชั้น กล่าวกันว่าแสดงชั้นของร่ม (คือฉัตรเป็นเครื่องหมายแสดงความสูงศักดิ์) อีกหลังหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีเรือนหลังอื่น ๆ รวมอยู่ในกลุ่มเดียวกันอีก เป็นต้นว่าเรือนสำหรับเป็นที่พระเทศน์สั่งสอน หอระฆัง ฯลฯ ที่วัดโฮรุยินั้น กอนโด

รูปที่ ๑๕๓

รูปที่ ๑๕๔

มีหลังคาซ้อนกันอยู่ ๒ ชั้น (รูปที่ ๑๕๔)

สิ่งซึ่งเป็นลักษณะประจำของสถาปัตยกรรมชนิดนี้ทั้งหมดก็คือหลังคาซึ่งหนักพอใช้นั่งอยู่บนเสาทำด้วยไม้และฝาซึ่งทำด้วยไม้กระดานเป็นแผ่น ๆ นั้นไม่ได้รองรับอะไรเลย มีที่รองรับขื่อซึ่งมีรูปร่างน่าสนใจทำด้วยไม้มีรูปแปลก ๆ กันอยู่เหนือยอดเสาและรองรับหลังคาอยู่.

ในไม่ช้ารสนิยมจีน — ญี่ปุ่นเฉพาะญี่ปุ่นในสถาปัตยกรรมซึ่งเกี่ยวกับทิวเขาลำเนาไม้ก็เจริญขึ้น และตั้งแต่ พ.ศ. ๑๓๕๐ เราจะเห็นมีเทคนิคที่น่าชมชื่อมุโรจิ (Muroji) ซึ่งมีส่วนล่างแคบมาก ประกอบไปด้วยหลังคาใหญ่ซ้อนกัน ๕ ชั้น และมีร่มทำเป็นรูปห่วงอยู่เหนือขึ้นไปอีกนั้นตั้งอยู่เด่นออกมาจากหมู่ต้นไม้ซึ่งใช้เป็นฉากหลัง (รูปที่ ๑๕๕) สถาปัตยกรรมซึ่งไม่ได้สร้างตามแผนผังเรขาคณิตอีกแล้วนั้นก็มีขึ้นอย่างอิสระ แต่ประกอบไปด้วยธรรมชาติเป็นต้นว่าน้ำหรือพื้นหลังเป็นหมู่ต้นไม้ ตัวอย่างที่รู้จักกันมากที่สุดนั้นอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่น (พ.ศ. ๑๕๕๐ ถึง ๑๗๕๐ และ ๑๘๕๐) ที่สำคัญคือศาลาแห่งนกเฟนิกซ์ (Phénix) เรียกกันว่า ฮูโด (Hôdo) แห่งบิโยโดอิน (Byôdôin) (รูปที่ ๑๕๖) และวัดที่เกาะอิตซุกุชิมา (Itsukushima) ซึ่งตัวเรือนนั้นจะมีรูปร่างเก้ย ตั้งอยู่บนเสา มองเห็นเด่นเป็นสง่าอยู่บนเนินหญ้าสีเขียว ข้างหน้ามีประตูทางเข้าทำด้วยไม้ตั้งอยู่ในน้ำ.

รูปที่ ๑๕๕

รูปที่ ๑๕๖

เราจะพบว่าในประเทศจีนและอินโดจีนนั้นมีเจดีย์ทรงผอมบางสร้างด้วยวัตถุทนทานและมีหลังคาซ้อนกันหลายชั้นอยู่ หลังคาที่ซ้อนกันเหล่านี้จะค่อย ๆ มีรูปร่างสูงขึ้นและเรียวลงจนกลายเป็นรูปลูกศรชนิดหนึ่งซึ่งค่อนข้างแข็งกระด้าง เป็นการเคลื่อนไหวที่คล้ายกับการเปลี่ยนแปลงไปของรูป "สถูป" เป็นต้นว่าในประเทศไทยบ้างขณะนี้

ใน พ.ศ. ๑๙๕๐—๒๐๕๐ พระราชวังซึ่งเป็นที่หวงห้ามของกรุงปักกิ่ง ซึ่งแม้ว่าจะได้รับการซ่อมแซมในภายหลังแต่ก็ยังรักษาไว้ซึ่งลักษณะดั้งเดิมนั้น จะแสดงให้เราเห็นถึงกลุ่มสถานที่ซึ่งกว้างขวางอย่างมากมายชนิดสมบูรณ์ที่สุด สถานที่นี้รูปถ่ายงดงามสู้ของจริงไม่ได้ บรรดาพระที่นั่งต่าง ๆ และสถานที่ซึ่งมองเห็นแต่ไกลนั้นรวมกันขึ้นเป็นสถานที่แห่งนี้.

ในสมัยต่อมาอีก เราจะเห็นว่าในประเทศจีนปรากฏมีหลังคาซึ่งมีรูปร่างงามมาก หลังคาเหล่านี้มักมีรูปร่างยาวและจะโค้งลงและงอนขึ้นตรงมุมเสมอ หลังคาเหล่านี้จะงามเป็นพิเศษในศิลปะแบบญวนในแหลมอินโดจีน ซึ่งเราไม่มีเวลาพอที่จะกล่าวถึงในที่นี้ (รูปที่ ๑๕๗).

ในที่สุดสวนนั้นก็เจริญขึ้นและมีความหมายด้วยคำนายสเตน (M. stesn) ได้กล่าวถึงไว้ในเร็ว ๆ นี้ในวารสารของโรงเรียนฝรั่งเศสประจำภาคตะวันออกไกล สิ่งนี้ปรากฏขึ้นในประเทศจีนประเทศญวนและบางที่จะมีความสำคัญโดยเฉพาะในประเทศญี่ปุ่น.

รูปที่ ๑๕๗

ภาคกลางของทวีปอาเซีย

เราไม่รู้จักกันดีถึงศิลปะซึ่งมีอยู่ที่บาคเตรียน (Bactriane) อาณาจักรซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะกรีกซึ่งมีอยู่ภายหลังการรุกรานของพระเจ้าอาเล็กซานเดอร์มหาราช เราได้กล่าวมาแล้วถึงศิลปะกรีกภายในรูปพุทธศาสนาซึ่งเจริญขึ้นตีกกับชาย อาณาเขตของประเทศอินเดียคือระหว่างชายแดนของประเทศปากิสตานและอาฟกานิสตานบัดนี้เป็นแคว้นซึ่งเรียกกันว่า คันธาราฐ (Cardhara) และ กาปีศะ (Kapica) เจริญขึ้นภายหลัง พ.ศ. ๕๕๐ นิดหน่อย.

เราต้องเป็นหนี้บุญคุณแก่คณะสำรวจโบราณคดีของฝรั่งเศสในประเทศอาฟกานิสตาน (Délégation Archéologique Française en Afghanistan) และนายอัดแกง ซึ่งเป็นหัวหน้าพร้อมด้วยผู้ช่วยเหลือของเขาในการค้นพบขุมทรัพย์ชนิดซึ่งฝังอยู่ที่เมืองเบกราม ของที่ค้นพบนี้อยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๕๕๐ จนถึง พ.ศ. ๘๕๐ และ ๙๕๐ บางชิ้นมาจากทิศตะวันตกมีลักษณะใกล้เคียงกันมาก กับของที่ค้นพบในเมืองปอมเปย์ (pompei) และอาเล็กซานเดรีย (เป็นต้นว่าของสัมฤทธิ์ ของทำด้วยแก้ว ด้วยปลาสเตอร์ ฯลฯ) นอกจากนี้ยังได้พบงาช้าง จำหลักสมัยอินเดียโบราณซึ่งยังไม่ได้เป็นที่รู้จักกันจนกระทั่งสมัยนั้น ตลอดจนของลงรักบางชิ้นซึ่งมาจากประเทศจีน.

ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นเป็นต้นมา "ทางเดินของสินค้าไหม" ก็เปิดขึ้นข้ามกลางทะเลทราย โดยผ่านไปตามเกาะกลางทะเลทรายซึ่งมีอยู่รอบทิวเขาหิมาลัย ไปบรรจบกับทางเดินใหญ่ระหว่างประเทศและประเทศทางทิศตะวันตก ในประเทศอาฟกานิสตานเช่นเดียวกันกับในภาคกลางของทวีปอาเซีย (เราทราบได้ก็โดยการค้นคว้าของโปรเฟสเซอร์เปลิโอส์ (Pelliot) อัดแกง และนักปราชญ์ต่างชาติหลายท่าน) ระหว่างอิทธิพลของศิลปะของประเทศทางทิศตะวันตกของประเทศอิหร่าน ของประเทศอินเดีย และของประเทศจีนรวมอยู่ด้วยกัน แต่การค้นคว้าในบัดนี้ดูเหมือนจะชี้ให้เห็นว่าอิทธิพลเหล่านี้ไม่ได้อยู่ในสมัยเดียวกัน และในชั้นเดิมระหว่างอิทธิพลของประเทศทางทิศตะวันตกก่อน ต่อมาเป็นอิทธิพลของประเทศอิหร่าน ของประเทศอินเดียและในที่สุด

รูปที่ ๑๕๘

พระมัสสุนิดหน่อย ตลอดจนรูปบุคคลใส่หมวกงอนปลาย ฯลฯ (รูปที่ ๑๕๘)

อิทธิพลของประเทศอิหร่านพร้อมด้วยราชวงศ์สัสสานิด (Sassanide) (๑) ซึ่งได้แผ่ศิลปะเข้ามาในประเทศอาฟกานิสถานยิ่งขึ้นนั้น ศิลปะของประเทศอิหร่านอย่างแท้จริงก็ได้แผ่เข้ามา แต่เอามาใช้โดยเฉพาะสำหรับพุทธศาสนา ดังนั้นตามที่นาย ว. อัคแกงได้กล่าวไว้ในศิลปะอิหร่านภายในรูปพุทธศาสนา (irano — bouddhique) ก็เกิดขึ้นต่อจากศิลปะกรีกภายในรูปพุทธศาสนา อิทธิพลของศิลปะทั้ง ๒ ชนิดนี้ไม่ได้ลบล้างอิทธิพลของศิลปะซึ่งมีอยู่ก่อน แต่เข้ามาคล้ายกระแสคลื่นเข้ามาคลุมอยู่โดยปล่อยให้เห็นสิ่งที่ยังเหลืออยู่ของสมัยโบราณได้ ศิลปะอิหร่านภายในรูปพุทธศาสนานี้แสดงให้เห็นในเมืองบามิยัน (Bâmiyân) ในประเทศอาฟกานิสถานก่อนและต่อมาก็แพร่เข้าไปในภาคกลางของทวีปอาเซีย แสดงรูปบุคคลมีทรงผมประดับด้วยชายผ้ากำลังปลิวอยู่ เครื่องแต่งกายพับขึ้นมีปลายแหลม

ของประเทศจีนตามลำดับ (อิทธิพลรุ่นหลัง ๆ นี้ได้มีอยู่แต่ก่อนแล้ว แต่ทว่าได้เจริญขึ้นอย่างแท้จริงในภายหลัง)

อิทธิพลของประเทศทางทิศตะวันตก ศิริยะของรูปบางรูปซึ่งทำด้วยดินเผาในภาคกลางของทวีปอาเซียมีลักษณะแบบยุโรปซึ่งทำให้คล้ายจีนไปละน้อย พระพุทธรูปนั้นมักจะคล้ายกับแบบพระพุทธรูปของศิลปะกรีกภายในรูปพุทธศาสนาในยุคหลัง แต่ศิลปกรรมซึ่งมีอิทธิพลทางทิศตะวันตกปนอยู่อย่างน่าสนใจที่สุดก็คือ กลุ่มภาพเขียนที่มีรัง (Miran) (อายุเป็นราวระหว่าง พ.ศ. ๓๕๐ ถึง ๘๕๐) มีภาพบุคคลมีเครางดงามเหมือนจะได้แบบมาจากทิศตะวันตก พระพุทธรูปที่น่าสนใจนั้นมี

(๑) คือราชวงศ์ของประเทศอิหร่าน ครองราชย์อยู่ระหว่าง พ.ศ. ๗๖๙ ถึง พ.ศ. ๑๑๕๔.

รูปที่ ๑๕๘

อย่างเห็นได้ชัดซึ่งเราเห็นได้ในภาคกลางของทวีปอาเซียเป็นต้นว่า เครื่องแต่งกายของนิกรนในภาพ "มารวิชัย" ซึ่งต่อมาจน พ.ศ. ๑๘๕๐—๑๕๕๐ และตลอดไปจนชายอาณาเขตของประเทศจีน นักรบเหล่านี้ก็มีรูปร่างแสดงเหมือนนักรบชาติอิหร่าน ฯลฯ (รูปที่ ๑๕๙)

อิทธิพลของประเทศอินเดีย เห็นได้ชัดราว พ.ศ ๑๑๕๐ ถึง ๑๓๕๐ พระพุทธรูปยางแบบของถ้ำที่ ๑๐ ของอาชันตะนั้นจะมาปรากฏขึ้นที่ยามิยัน และภาคกลางของทวีปอาเซีย ที่ฟองดุกิสตาน (Fondukistan) เราได้พบรูปพระโพธิสัตว์แสดงท่าทางอันมีความหมายคล้ายกับรูปเดิมที่ถ้ำอาชันตะมาก ในที่สุดในภาคกลางอย่างแท้จริงของทวีปอาเซียเราก็จะพบรูปสตรีบางรูปซึ่งมีตะโพกเอียงแบบอินเดีย เป็นต้นว่าที่กิซิล (Kizil) หรือที่ดันดัน อุยลิค (Dandan Uilik) (รูปที่ ๑๖๐)

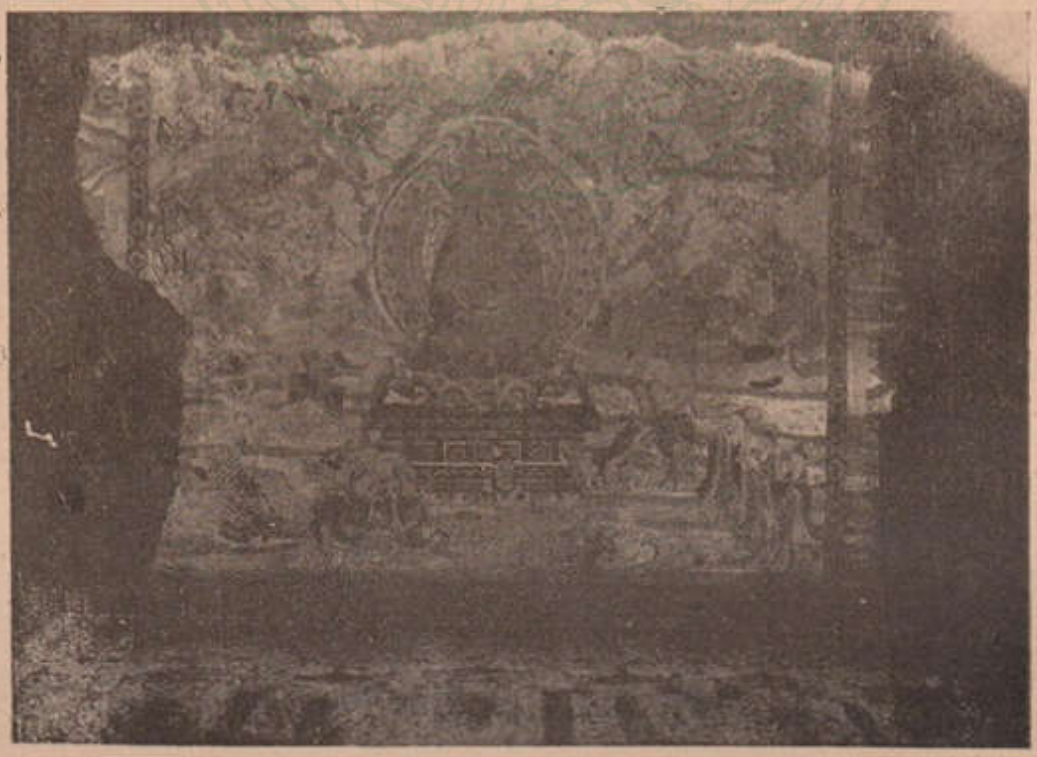
อิทธิพลของประเทศจีน เห็นได้ชัดโดยเฉพาะใน พ.ศ ๑๒๕๐—๑๕๕๐ เราเห็นได้เป็นต้นว่ามีอัสตะนา (Astana) และยิ่งชัดยิ่งขึ้นอีกที่ถ้ำตอนรวง ณ ชายแดนของประเทศจีนซึ่งจิตาของพระยามารในภาพ "มารวิชัย" นั้นก็คือหญิงจีนเอง ณ ที่นี่เช่นเดียวกันเราจะเห็นรูปผู้มาทำบุญทั้งชายและหญิงนั้นแสดงความสง่างามของเครื่องกายแบบสมัยราชวงศ์ถัง (รูปที่ ๑๑๑)

ถ้ำตอนรวงนี้อาจจะถือว่าเป็นปลายสุดของภาคกลางของทวีปอาเซียได้ทั้งในสถานที่และเวลา คือเป็นสถานที่ซึ่งอยู่

รูปที่ ๑๖๐

ปลายสุดทางทิศตะวันออกนั้น อย่างหนึ่งและอีกอย่างหนึ่งคือ เป็นศิลปะแบบนี้ ในยุคหลังที่สุดเป็นสถานที่และเวลาซึ่งอิทธิพลของประเทศจีนขยายเข้ามามากที่สุด จนดูคล้ายเป็นศิลปะจีนที่ทำลอกแบบขึ้นในท้องถิ่น เป็นการลอกแบบสกุลช่างเขียนใหม่ในสมัยราชวงศ์ถัง เพียงแต่การมองเห็นกลุ่มภาพนี้เท่านั้น ก็จะทำให้เราได้ความคิดเช่นนั้นได้

รูปที่ ๑๖๑

ศิลปสงเคราะห์

หรือ

ปทานุกรมศัพท์เฉพาะเกี่ยวกับศิลปะคะวันตก

นายศิลป์ พีระศรี แต่งเป็นภาษาอังกฤษ

พระยาอนุมานราชธน แปล

หมายเหตุ : *คำที่พิมพ์ด้วยตัวอักษรดำ เป็นคำตั้งอยู่ในปทานุกรม*

[ต่อจากฉบับที่ ๖ เล่ม ๑๐ มีนาคม ๒๔๘๖]

สกุลศิลปแบบคลาสสิค (Classiêim) และแบบโรมันติก (Romanticlsm)

๑. สกุลแบบคลาสสิค ในคริศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ ในทวีปยุโรป เกิดมีสกุลศิลปซึ่งแข่งขันกันอยู่ ๒ สกุล สกุลหนึ่งเรียกว่าสกุลแบบคลาสสิค และอีกสกุลหนึ่งเรียกว่าสกุลแบบโรมันติก สกุลแบบคลาสสิคเกิดมีขึ้นเมื่อศิลปะแบบวิจิตารอกและโรโกกโก (Roccoco) สิ้นสุดลง อนึ่งพึงกำหนดรู้ไว้ด้วยว่า ศิลปยารอกและโรโกกโกทั้งสองแบบนั้น แม้เป็นการแสดงแห่งศิลปที่เสื่อมก็ดี แต่ก็ได้ผลิตศิลปกรรมที่มีค่าอยู่เหมือนกัน เป็นศิลปกรรมที่เกิดจากความรู้สึกด้วยน้ำใสใจจริง เพราะไม่ได้เอาอย่างเลียนแบบจากศิลปะอันแต่อย่างหนึ่งอย่างใด อุดมคติของศิลปนั้นสกุลแบบคลาสสิคก็คือต้องการจะฟื้นฟูรูปศิลป ความคิดเห็นและวัฒนธรรมของกรีกและของโรมัน มีความเห็นว่าประโยชน์อันแท้จริงของศิลปก็คือผลิตศิลปกรรมที่สมบูรณ์ อันจะน้อมนำใจคนให้ไปสู่ความคิดเห็นอันสูง โดยเฉพาะเกี่ยวเนื่องไปถึงเรื่องทางประวัติศาสตร์และเรื่องราวของทวยเทพของประเทศกรีกและของกรุงโรม และดำเนินวิธีทำให้เป็นศิลปะบริสุทธิ์เนื้อแท้และ

มีความงาม เหมือนดังศิลปคลาสสิค ของกรีก และโรมัน เหล่านั้น โดยเหตุที่ศิลปแบบคลาสสิค ไม่ใช่เป็นผลอันมาแต่ความเขลาของมนุษย์ก่อให้เกิดมีขึ้น แต่เป็นผลมาแต่เรื่องความเจริญก้าวหน้าของศิลป ไม่ว่าของสมัยใด ๆ เมื่อเจริญถึงขีดสูงสุดแล้วโดยธรรมดาของศิลปนั้นเอง ก็เป็นศิลปแบบคลาสสิคไปในตัว เพราะฉะนั้น ขอให้คิดดู ก็จะเห็นได้ว่าการที่จะคิดสร้างศิลปแบบใหม่ขึ้น ให้ล่วงพ้นแบบของศิลป์ สมัยที่วิเศษยอมพ้นวิสัยที่จะทำได้ เมื่อพ้นวิสัยที่จะทำได้ก็ได้ แต่เลียนแบบอย่างของเก่าเอามาอย่างเป็นมลทินชีวิต เหตุฉะนี้ศิลปกรรมของศิลปินแบบคลาสสิค ซึ่งผลิตขึ้น ส่วนมากจึงเป็นทำตามแบบของเก่าซึ่งเกิดขึ้นจากความคิดเห็นและดำเนินวิธีทำมาดีแล้ว และอาจมีรูปเป็นศิลปแท้ แต่ทว่าเป็นศิลปกรรมที่คนดู คนฟังและคนอ่าน จะรู้สึกเป็นมลทินชีวิตด้วยเรียบเกินไป เพราะศิลปินนักแบบคลาสสิคสร้างศิลปกรรมของตนขึ้นโดยถือแบบอย่างแห่งความงามซึ่งกำหนดนิยมกันมาแต่ก่อน แล้วเท่ากับตนเองตกเป็นทาสอยู่ในแบบชนิดนั้น จะสร้างให้นอกแบบนอกความคิดเห็นออกไปไม่ได้ เมื่อการสร้างไม่ได้เกิดจากความคิดเห็นและความรู้สึกนิยมชมชอบของตนเองดังนั้น จึงทำให้ศิลปที่ตนสร้างขึ้นมีลักษณะเป็นมลทินชีวิตไป.

๒. สกุลแบบโรมันติก โรมันติกหมายความถึงสิ่งเกี่ยวกับเรื่องประโลมโลก เกี่ยวกับเรื่องโกรอหลง เรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ คิดเหลว ๆ ไหล ๆ ใฝ่ฝันหาไม่เข้าเรื่อง เอาผลอย่างใหญ่ทางงามตามากกว่าจะเอาผลทางสมบูรณ์ของรูปและความงาม เพราะฉะนั้นแบบโรมันติกจึงหมายความว่าเป็นสิ่งตรงข้ามกับแบบคลาสสิค คือเป็นปฏิปักษ์กัน ศิลปสองสกุลนี้จึงพยายามแข่งขันชิงดีกันอย่างรุนแรงตลอดระยะเวลามาจนเกิดเป็นศิลปแบบปัจจุบันขึ้น และศิลปแบบปัจจุบันก็ยังพยายามอยู่เรื่อย ที่จะแสวงหาสิ่งอะไรใหม่ ๆ ขึ้นให้แก่ศิลป เพื่อให้เข้ากันกับความเป็นอยู่ของสมัยปัจจุบัน.

ความจริง นักแยบโรมันติกก็ได้สร้างศิลปกรรม ซึ่งมีการแสดงออกมาทางศิลปที่เกิดจากน้ำใสใจจริงของผู้สร้างเอง ดีกว่าศิลปกรรมที่นักแยบคลาสสิคเป็นผู้สร้างขึ้น เพราะศิลปกรรมของนักแยบโรมันติกไม่ตกเป็นทาสอยู่ในความผูกมัดของศิลปในอดีต นักแยบโรมันติกรู้สึกอย่างใดก็เห็นอย่างใดก็แสดงออกมาอย่างนั้น เท่ากับเป็นปฏิกิริยาหรือผลสะท้อนต่อศิลปแยบคลาสสิค แต่ปฏิกิริยาทว่านี้นำนักแยบโรมันติกให้ไปสู่ความบกพร่องอย่างตรงข้าม กล่าวคือ นักแยบโรมันติกแสวงหาแต่ลักษณะของศิลปที่ทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจง่ายและเร็วไว เป็นเรื่องหนักไปในทางให้กระทบใจ ลางรายเสียสละเรื่องเพื่อให้มีวลสิ่งแห่งองค์ประกอบมีความประสานกันไปเอาเด่นทางการแสดงเป็นพิเศษของส่วนหนึ่งส่วนใดขององค์ประกอบแต่ส่วนเดียวก็มีอยู่มากราย เพราะฉะนั้น ถ้ากล่าวโดยทั่วไป ศิลปแยบโรมันติกสร้างศิลปจากน้ำใสใจจริง มีชีวิตจิตใจและมีความคิดเห็นส่วนตัวมากกว่าศิลปแยบคลาสสิค แต่มีความงามวิจิตรและทางปัญญาความคิดน้อยกว่าศิลปแยบคลาสสิค ถ้าเปรียบละครรำก็ได้แก่ศิลปแยบคลาสสิค ละครแยบใหม่ก็ได้กับศิลปแยบโรมันติก.

Clumsy รุ่มร่าม ไม่สละสลวย คือมีรูปสัณฐานไม่ประสานกัน เมื่อกล่าวว่าสิ่งนี้มีรูปรุ่มร่ามก็เพราะมีรูปสัณฐานไม่ประสานกัน เช่นมีแขนขาสั้นและหนัก กระทำให้รู้สึกขัดตา

Colour Scheme โครงการระบายสี คำนี้หมายความว่า เลือกและจัดสีต่าง ๆ เข้าหมู่เข้าพวกกัน ทำเป็นแยบร่างขึ้น ถ้าสีที่เลือกและจัดเข้าพวกกันนั้นมีสัมพันธ์ต่อกันอย่างงามวิจิตร ก็ได้ผลเป็นโครงการระบายสีที่งามวิจิตร

คำว่าโครงการระบายสี อาจใช้แก่การระบายสีที่ทำเป็นแยบร่างขึ้นไว้ คือที่เรียกว่าองค์ประกอบของสี หรืออาจใช้แก่งานระบายสีที่ทำเสร็จไปแล้ว

ภาพวิจิตรกรรมทุกภาพ แม้ประกอบขึ้นด้วยโครงการระบายสี แต่คำว่าโครงการระบายสี มักมิ

ใช้แก่เรื่องงานตกแต่ง และโดยเฉพาะสำหรับการตกแต่งภายในภายนอกของอาคาร

โครงการระบายสี แต่ละโครงการจะต้องตรงกับประโยชน์ที่ใช้ของสิ่งนั้นห้องนั้นหรือของอย่างนั้น ๆ เป็นต้น โครงการระบายสีในของโรงพยาบาลจะให้เหมือนกับภายในของห้องเครื่องคัมไม่ได้ หรือโครงการระบายสีสำหรับห้องน้ำจะเอาไปให้เป็นเครื่องตกแต่งสำหรับภายในห้องของสถานีรถไฟไม่ได้ เพราะด้วยเหตุผลอย่างไรแล้วแต่ก็อยู่ในตัวแล้ว

อนึ่ง ควรเป็นที่เข้าใจไว้ด้วยว่าโครงการระบายสีภายในห้องไม่หมายความแต่เรื่องระบายสีที่ผนังและเพดานห้องเท่านั้น ยังกินความไปถึงพื้นห้องและเครื่องประดับห้องด้วย เช่น ตู้ โต๊ะ เก้าอี้ พรมเจียม ฉากหน้าย เหล่านี้เป็นต้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือให้ได้ผลรวมกันทั้งหมด

โครงการระบายสี ถ้าจะพูดแยกเป็นเอกเทศ เช่นโครงการระบายสีของพรมเจียม ของเครื่องตู้ โต๊ะ เก้าอี้ อย่างนี้เป็นต้นก็ได้

เราอาจจะกล่าวถึงโครงการของสี สำหรับสวนเป็นที่เที่ยวเล่นก็ได้ ถ้าเราเลือกและจัดต้นไม้และดอกไม้เป็นสีต่าง ๆ ให้เข้าหมู่เข้าพวกกันเป็นต่าง ๆ ให้ได้ผลดูงามวิจิตรเป็นศิลป์ ก็เป็นโครงการระบายสีของสวนนั้น

Composition องค์ประกอบ ถ้าเราเอาเส้นหลาย ๆ เส้นมาประกอบกันก็เป็นองค์ประกอบของเส้น ถ้าเอาสีหรือถ้อยคำหรือโน้ตเพลงมาประกอบกัน ก็เป็นองค์ประกอบของสีของถ้อยคำ หรือของโน้ตเพลง หรือจะเอาสิ่งอะไร ๆ มาประกอบกันเข้าก็เป็นองค์ประกอบของสิ่งนั้น ๆ การทำองค์ประกอบนั้นนั้นใคร ๆ ก็ทำได้ แต่จะทำได้งามประณีตก็แต่ผู้ซึ่งรักและมีความชำนาญจัดเป็นศิลป์เท่านั้น กล่าวคือผู้ที่สามารถจะประสานส่วนแปลก ๆ ของสิ่งต่าง ๆ ให้เข้ากันได้เหมาะเจาะ การรู้จักเอาส่วนของสีต่าง ๆ มาประกอบให้มีส่วนสัมพันธ์ต่อกันได้งามประณีตเป็นหลักประธานขององค์ประกอบไม่ว่าขององค์ประกอบใด ๆ

ภาคส่วนประกอบแห่งองค์ประกอบ ท่านเรียกว่าภาคส่วนประธาน (Principels) อย่างหนึ่ง และภาคส่วนรอง (Sabordinates) อีกอย่างหนึ่ง ภาคส่วนประธานได้แก่ส่วนที่เป็นโครงสร้าง (Structural part) ซึ่งเป็นเหมือนดังส่วนโครงที่ก่อสร้าง (Constructive Part) ของอาคาร นี้อย่างหนึ่ง หรืออีกอย่างหนึ่งเป็นส่วนอันเนื่องกับเรื่องแห่งองค์ประกอบนั้น คือเป็นเนื้อหาของเรื่อง เช่นภาพพิตรกรรมเป็นเรื่อง พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาแก่เหล่าพระสาวก ภาคส่วนรองได้แก่รูปหรือส่วนซึ่งเป็นผลความไม่เนื่องกับเรื่องนั้นโดยตรง เป็นแต่ประกอบเข้าไปด้วยเท่านั้น แต่ว่ามีความประสานเข้ากันได้เหมาะเจาะกับภาคส่วนประธาน หรือไม่เช่นนั้นก็อาจจะเป็นเพราะต้องการจะให้เกิดความขัดกัน (Contrast) หรือความไม่เข้ากัน (disccad) กับภาคส่วนประธาน เป็นการแทรกขัดขังหวะ เพื่อทำให้องค์ประกอบนั้นดูเด่นหรือให้เห็นเร้าใจมากขึ้น

ถ้าเป็นอาคารสิ่งก่อสร้าง ภาคส่วนรองก็ได้แก่สิ่งที่เป็นเครื่องตกแต่งอาคาร มีภาพพิตรกรรม เครื่องประกอบต่าง ๆ เป็นต้น ถ้าเป็น องค์ประกอบว่าด้วยเรื่องพระพุทธเจ้าตรัสเทศนาแก่เหล่าพระสาวก รูปพระสาวกก็จะเป็นภาคส่วนรอง และรูปพระพุทธเจ้าเป็นภาคส่วนประธาน

ความจริง ภาคส่วนประธานและภาคส่วนรอง ต่างฝ่ายเป็นเครื่องช่วยให้อีกฝ่ายหนึ่งบริบูรณ์ขึ้น เพราะมีแต่ภาคส่วนประธานตามลำพัง จะดูเล่น ๆ ไม่บริบูรณ์และไม่งามวิจิตร ถ้ามีแต่ภาคส่วนรองไม่มีภาคส่วนประธาน ก็เท่ากับเป็นสิ่งมีขึ้นอยู่ลอย ๆ ไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์อยู่กับสิ่งอะไร เหมือนกับใบไม้แห้งลอยอยู่ในอากาศฉะนั้น

ร่างกายของคนเป็นตัวอย่างน่าประหลาดขององค์ประกอบอันสมบูรณ์ ส่วนที่เป็นกระดูกคือภาคส่วนประธาน ซึ่งกระทำให้เกิดมีลักษณะพิเศษขึ้นแก่องค์ประกอบนั้น คือเกิดเป็นรูปสัณฐานของคนขึ้นได้ ส่วนกล้ามเนื้อมีส่งช่วง

เป็นเนื้อและมันประกอบกันตามสมควร กระทำให้บริมาตรของกล้ามเนื้อนั้นบรรเทาความหย่อยกระด้างของโครงร่างให้น้อยลง และดูประสานกัน แล้วยังมีหนังห่อหุ้มให้ดูงามอีกชั้นหนึ่ง เหล่านี้ล้วนเป็นภาคส่วนรอง แห่งองค์ประกอบของร่างกายคน นี่เป็นตัวอย่างอันดี ให้เห็นความสำคัญขององค์ประกอบ ซึ่งมีภาคส่วนประกอบทั้งหมดเป็นสัมพันธ์ต่อกันอย่างสมบูรณ์

ถ้าองค์ประกอบจะต้องมีความยกพร่อง ก็ให้ความยกพร่องนั้นตกแก่ภาคส่วนรอง คิดว่าจะให้ตกอยู่แก่ภาคส่วนประธาน จะยกเอารูปร่างคนมาเป็นตัวอย่างหนึ่งอีก เพื่อให้เห็นแจ่มแจ้งขึ้น

รูปร่างของคนซึ่งมีช่วงกระดูกขาลีนมาก ถึงธรรมชาติจะสร้างรูปร่างให้มีกล้ามเนื้อและผิวพรรณงามอย่างไร แต่จะเรียกว่ามีรูปร่างงามยังไม่ได้ เพราะช่วงขาสั้นผิดส่วนไป ถ้าอีกคนหนึ่งมีโครงร่างงาม แม้เป็นคนผอมหรืออ้วน มีผิวพรรณอาจเป็นที่น่ารังเกียจก็ได้ แต่ว่ารูปร่างหรือซวดทรงทั้งหมดของชายคนนั้นก็ยังดูงามอยู่นั่นเอง

องค์ประกอบเป็นข้อกำหนดหมายในทางวาดเขียน หรือทางรูปวัตถุ ที่เรามีมโนภาพความคิดเห็น เพราะฉะนั้นองค์ประกอบจึงมีลักษณะแห่งความคิดเห็นแทรกอยู่ด้วยเป็นต้น ถ้าเรามีมโนภาพความคิดเห็นเป็นเรื่องภาพทางศาสนา เราต้องกำหนดหมายให้เป็นองค์ประกอบขึ้นก่อน แล้วจึงจะถึงการดำเนินวิธีทำ (จะเป็นสี, เส้น, ถ้อยคำ, โน้ตเพลง และอื่น ๆ ก็ตามที) ให้ตรงกับมโนภาพความคิดเห็นของเราในเรื่องทางศาสนา แต่ถ้าเรามีมโนภาพความคิดเห็นภาพเรื่องสงคราม คือเราก็ต้องให้องค์ประกอบของเรามีลักษณะคึกคัก เป็นไปตามลักษณะแห่งสงคราม คือให้เห็นความเคลื่อนไหวของทหารที่เข้ารบกัน ให้เห็นความสับสนระเนระนาดอย่างน่าอนาถใจ และความกล้าหาญ

ศิลปกรรมไม่ว่าอย่างใด ๆ ย่อมมีองค์ประกอบของศิลปกรรมนั้น แต่องค์ประกอบที่ว่านี้ อาจมี

วศก. 0372/2496

แตกต่างกันตั้งแต่เป็นองค์ประกอบง่าย ๆ และสูงขึ้นไปจนเป็นองค์ประกอบอันยิ่งใหญ่ ซึ่งแล้วแต่จะเป็นศิลปกรรมสำคัญหรือไม่

ยกตัวอย่าง เรื่องขนาดสั้นสำหรับหนังสือพิมพ์รายเดือน ภาพจิตรกรรมซึ่งเป็นภาพนิ่ง แผนผังสำหรับตกแต่งเรือนธรรมดาสามัญและอื่น ๆ ในจำพวกเดียวกันนี้ มีองค์ประกอบแต่ง่าย ๆ ส่วนภาพจิตรกรรมขนาดใหญ่ นวนิยายที่มีแผนผังของวัดตามธรรมดาสามัญและอื่น ๆ ในจำพวกเดียวกันนี้ ก็เป็นองค์ประกอบตามธรรมดา ส่วนมหากาพย์รามายณะ นครวัด ภาพจิตรกรรมที่ผนังถ้ำอาชันตะ ในประเทศอินเดีย และอื่น ๆ ในจำพวกเดียวกันนี้ มีองค์ประกอบอันยิ่งใหญ่ (ดูหนังสือเรื่องทฤษฎีแห่งองค์ประกอบของนายศิลป์ พีระศรี)

เรื่องการประชุมสภา ICOM

ของ

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ เลขานุการ NCOM

ท่านคงจะเคยได้ยินชื่อ ICOM มาบ้างแล้ว ICOM เป็นคำย่อของคำว่า International Council of Museums แปลว่าสภาพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ หรือสภาระหว่างชาติว่าด้วยการพิพิธภัณฑ์ก็ได้ สภานี้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่ Unesco House, 19 Avenue Kleber, Paris 1-62 เป็นสภาที่ไม่ใช่รัฐบาล แต่เป็นองค์การวัฒนธรรมระหว่างชาติอันใหญ่มีสมาชิกกว่า ๕๐ ประเทศ รวมทั้งประเทศไทยเราด้วย ได้มีการประชุมมาหลายครั้งคือประชุมระหว่างกาลครั้งแรกที่แม็กซิโก-ซิตี้ ประเทศแม็กซิโก มีผู้แทนประเทศต่าง ๆ ไปเข้าประชุม ๑๖ ประเทศ เป็นจำนวนสมาชิก ๑๐๐ คนกว่า ครานั้นประเทศเรายังไม่ได้เป็นสมาชิกจึงไม่ได้ไปเข้าประชุม ประเทศเราเข้าเป็นสมาชิกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ มีการประชุมใหญ่ครั้งแรกที่กรุงปารีสมีผู้แทนประเทศต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกไปร่วมประชุมถึง ๒๙ ประเทศ เป็นจำนวนสมาชิก ๓๐๙ นาย ผู้แทนประเทศเราได้ไปร่วมประชุมด้วย ๔ นาย พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้มีการประชุมใหญ่ครั้งที่ ๒ ที่กรุงลอนดอนมีประเทศต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากเป็นภัณฑารักษ์ของพิพิธภัณฑ์ประเทศนั้น ๆ ไปร่วมประชุมด้วยเป็นจำนวน ๒๗ ประเทศ สมาชิก ๓๐๐ คนกว่า ประเทศไทยไม่ได้ไปร่วมประชุมในฐานเป็นสมาชิกแห่ง ICOM แต่ได้ส่งนักเรียนโบราณคดีของกรมศิลปากรซึ่งกำลังศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษให้เป็นผู้สังเกตการณ์ เมื่อเสร็จการประชุมใหญ่ครั้งที่ ๒ ที่กรุงลอนดอนแล้ว ผู้แทนประเทศอิตาเลียได้เชิญ ให้ไปประชุมที่ประเทศอิตาเลีย คือการประชุมใหญ่ครั้งที่ ๓ ซึ่งจะมีในเดือนกรกฎาคม ศกนี้ ตั้งแต่วันที่ ๖ ถึงวันที่ ๑๒ ขอเรียนให้ท่านผู้อ่านทราบว่าสภา ICOM นี้แต่ก่อนกำหนดให้มีการประชุมทุก ๒ ปี แต่เดี๋ยวนี้เปลี่ยนเป็นทุก ๓ ปี เพราะ ๒ ปี นั้นน้อยไปสำหรับภัณฑารักษ์พิพิธภัณฑ์ประเทศต่าง ๆ จะรายงานกิจการในประเทศของตน ๆ ให้สภาทราบ

วัตถุประสงค์ของสภานี้มีอยู่ ๓ ข้อ คือ

ก. เพื่อจะให้มีองค์การที่เหมาะสมสำหรับเป็นตัวแทนพิพิธภัณฑ์ทั้งปวงกับอาชีพของผู้ทำงานในพิพิธภัณฑ์ โดยให้มีฐานะเสมอด้วยองค์การระหว่างประเทศอื่น ๆ

ข. เพื่อจะส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศเป็นส่วนรวมในกิจการของพิพิธภัณฑ์และของผู้มีอาชีพทางพิพิธภัณฑ์

ค. เพื่อช่วยชี้ทาง ให้พิพิธภัณฑ์และสมาชิกแห่งพิพิธภัณฑ์ให้ดำเนินไปในระดับที่เป็นองค์การระหว่างประเทศ และให้ได้ร่วมมือกับองค์การระหว่างประเทศอื่น ๆ ที่เกี่ยวด้วยการศึกษา การวิทยาศาสตร์และการวัฒนธรรมในแง่ที่จะระบุต่อไปนี้ คือ

๑. การสงวนไว้ การส่งเสริมให้ก้าวหน้า และการเผยแพร่ซึ่งความรู้

๒. การศึกษาของประชาชนและการเผยแพร่วัฒนธรรม

๓. การรู้จักและเข้าใจซึ่งกันและกันในระหว่างชนชาติทุกชาติ

วัตถุประสงค์ข้อ ๓ นี้ ตรงกับวัตถุประสงค์ขององค์การ Unesco เพราะฉะนั้นองค์การ Unesco จึงได้สนับสนุนสภา ICOM ตั้งแต่เริ่มตั้งมา ทั้งได้ขอให้สภา ICOM ให้ความร่วมมือ โดยเป็นเจ้าหน้าที่ออกหนังสือวารสาร Museum ของแผนกพิพิธภัณฑ์ของ Unesco ซึ่งสภา ICOM ก็ได้ร่วมมือจัดทำหนังสือนั้นให้ องค์การ Unesco จึงได้มีวารสาร Museum ออกอยู่จนทุกวันนี้ นอกจากนั้น Unesco ยังต้องการให้สภา ICOM ร่วมมือในทางอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก เฉพาะอย่างยิ่งในทางเผยแพร่วัฒนธรรมของนานาประชาชาติให้เป็นที่รู้จักซึ่งกันและกัน

ปีนี้ ICOM จะมีการประชุมใหญ่ครั้งที่ ๓ ที่ประเทศอิตาเลีย นายกสภา ICOM คือนาย Chauncey J. Hamlin กับนาย Georges Salles ประธานกรรมการที่ปรึกษาของ ICOM และนาย de Angelis อธิบดีกรมศิลปากรของอิตาเลีย ได้มีหนังสือเวียนแจ้งไปยังประเทศทั้งหลายที่เป็นสมาชิกของ ICOM รวมทั้งประเทศไทยเราด้วยซึ่งเราได้รับเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ศกนี้ หนังสือนั้นเป็นใจความว่า

"กรรมการประจำชาติของอิตาเลียขอเชิญ ICOM ให้ไปประชุมใหญ่ครั้งที่ ๓ ที่เมืองเวโนวาและมิลานตั้งแต่วันที่ ๖ ถึงวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๑๙๕๓ จึงขอเชิญท่านมาร่วมประชุม จะเป็นในฐานส่วนตัวท่านก็ได้หรือในฐานผู้แทนของคณะท่านก็ได้

ได้ส่งรายละเอียดแห่งการประชุมมาแล้ว การประชุมนั้นมี ๓ ประเภท คือ ๑ การประชุมธุรการ ๒ การประชุมว่าด้วยวิชาการ ๓ กิจการต่าง ๆ สำหรับบรรดาผู้มาประชุมทั่วไป

๑. การประชุมธุรการ

แผนกนี้จะได้ให้เวลาพิจารณายิ่งกว่าในคราวประชุมก่อน ๆ กรรมการธุรการนั้นจะได้ประชุมดำเนินการเช่นที่เคยมาครั้งประชุมใหญ่ที่ปารีส และลอนดอน แต่กรรมการที่ปรึกษาจะต้องพบกันบ่อยกว่าที่เป็นมาแล้ว ส่วนกรรมการสำหรับวิชาการและอนุกรรมการบางคณะก็จะได้ประชุมกัน อนึ่งกรรมการวิชาการทุกชั้นส่วนรวมจะได้ให้เชิญเข้าร่วมประชุมกับบรรดาประธานแห่งกรรมการชาติในคราวประชุมกรรมการที่ปรึกษาเหมือนกัน เป็นอันว่าทุก ๆ ส่วนของ ICOM จะได้เข้าร่วมงานธุรการของการประชุมใหญ่ครั้งนี้

๒. การประชุมว่าด้วยวิชาการ

การประชุมวิชาการนี้แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือวิชาการทั่วไปจะประชุม ๓ ครั้ง วิชาการเฉพาะจะแบ่งเป็น ๓ ชุด ๆ ละ ๖ ประชุม จะได้จัดให้มีผู้เสนอเรื่องทุก ๆ เรื่อง

เนื้อเรื่องทางวิชาการก็ดี ผู้ที่จะเสนอเรื่องก็ดีได้เลือกตัวแล้วโดยปรึกษาหารือกันในระหว่างองค์การต่าง ๆ ของ ICOM จะได้ทำบัญชีเรื่องและบุคคลผู้เสนอแจกจ่ายมาภายหลัง

ส่วนเนื้อเรื่องที่ว่านี้จะได้แจกสำเนาความเต็มหรือความย่อก่อนเริ่มประชุมเป็นภาษาอังกฤษหรือภาษาฝรั่งเศสทั้งจะพยายามที่จะย่อเป็นภาษาอิตาเลียด้วย ทั้งนี้เพื่อจะให้ทุ่นเวลาไม่ต้องอ่านเนื้อเรื่องยืดยาวกว่าจำเป็น จะได้มีเวลาปรึกษาหารือกันมากขึ้น

การปรึกษาหารือให้ใช้ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส หรืออิตาเลียน และจะให้มีล่ามในเรื่องสำคัญ ๆ ด้วย

การประชุมเรื่องหนึ่ง ๆ ให้เวลา ๑ ชั่วโมง ๔๕ นาที ให้โต้เถียงกันประมาณ ๕๐ นาที แต่คนหนึ่งไม่ให้เกิน ๓ นาที เวลาจะลุกพูดนั้นขอให้ประกาศชื่อของตนพร้อมด้วยตำแหน่งหรือฐานะกับบอกด้วยว่ามาจากเมืองใด แล้วให้ยืนหัวข้อที่พูดแก่เลขาธิการเป็นความลับเสีย ภายใน ๒๔ ชั่วโมงหลังจากประชุมนั้น ถ้ามีเวลาเหลือ

ในการที่ประชุมผู้ที่ มาประชุมอาจเสนอ ให้นำเรื่อง อื่นมาพูดแต่ต้องได้ รับ ความเห็นชอบ ของผู้เป็นประธานในที่นั้น

มติในเรื่องต่าง ๆ นี้ให้ส่งแก่กรรมการรวบรวมมติซึ่งจะได้เป็นผู้เสนอในที่ประชุม

๓. กิจการต่าง ๆ สำหรับบรรดาผู้ที่มาประชุมทั่วไป

ในการเปิดประชุมใหญ่ก็ดี ปิดประชุมใหญ่ก็ดี ย่อมไม่มีการโต้เถียงหากเป็นโอกาสสำหรับสรุปความเกี่ยวกับกิจการและหน้าที่ของICOM เท่านั้น

ได้กันเวลาไว้ด้วยสำหรับการแสดงภาพยนต์ เรื่องพิพิธภัณฑ์ เรื่องศิลป และเรื่องการศึกษาที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ อนึ่ง จะได้มีการแสดงภาพและแผนผังและหนังสือต่าง ๆเกี่ยวด้วยการก่อสร้าง การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์หรือการศึกษา หรือหลักเทฆนิคของพิพิธภัณฑ์ด้วย ทั้งจะได้จัดให้ ได้ไปดูพิพิธภัณฑ์ซึ่งจะเป็นที่สนใจแก่ผู้เชี่ยวชาญไม่ว่าแผนกใด

หมวดว่าด้วยข้อความที่จะพึงปฏิบัติ

๑. การติดต่อกับเลขาธิการและเหรัญญิกก่อนเริ่มประชุม คือ

ก. ให้กรอกบัตรสมาชิกและรีบส่งไปยังเลขาธิการแห่งการประชุมที่สำนักงานอธิบดีกรมศิลปากรที่กรุงโรม

ข. ถ้าท่านมีข้อความใด ๆ ที่จะเพิ่มเติมแก้ไขในบัตรสมาชิกที่ว่ามานั้น เช่น จะขอพูดก็ดี จะให้ส่งเอกสารหรือหนังสือก็ดี จะร่วมมีส่วนเกี่ยวข้องในการท่องเที่ยวหรือการรับรองก็ดี เกี่ยวด้วยการเดินทางหรือที่พักหรืออยากทราบละเอียดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ ขอให้ติดต่อไปเลขาธิการ ดังระบุในข้อ ก. ข้างบนนั้น

ค. ค่าธรรมเนียมลงทะเบียนเข้าร่วมประชุมสำหรับผู้ที่ไม่ใช่ สมาชิก ICOM นั้นเป็นจำนวน ๑๕๐๐ ลีเร ตรงกับ ๒ เหรียญดอลลาครึ่ง หรือ ๑๐๐๐ ฟรังส์ หรือ ๑ ปอนด์ ค่าธรรมเนียมอื่น ๆ ทั้งที่จะต้องเสียล่วงหน้านั้น ขอให้ส่งไปยังเหรัญญิกแห่งการประชุม นายจิโน บันคราซี (Cino pancrazi)

ฆ. เมื่อเลขาธิการได้รับบัตรสมาชิกแล้ว ถ้ามีเวลาพอจะได้ส่งหนังสือสำคัญประจำตัวท่านมาให้ก่อนประชุม

๒. การติดต่อกับเลขาธิการ ICOM ก่อนประชุม คือ.

ก. ถ้าจะสอบถามเนื้อความใด ๆ เกี่ยวด้วยวิชาการให้เขียนไปถึงสำนักเลขาธิการ ณ Unesco House, 19 Avenue Kleber, Part3 XVIe. France

ข. ถ้าจะต้องให้เชิญให้นั่งไปที่แห่งเดียวกัน

ค. ถ้าอยากจะเป็นสมาชิก ICOM ให้ติดต่อไปยังแห่งเดียวกัน

๓. สำนักเลขาธิการแห่งการประชุมใหญ่ในระหว่างเวลาประชุม

ก. สำนักนี้จะได้ตั้งขึ้นเช้าวันเสาร์ที่ ๔ กรกฎาคม ในเมือง Genoa มีตำบลที่อยู่ดังนี้

ICOM

Palazzo Reale

Via Balbi, 10

Genoa (Italy)

ข. ครั้นถึงเช้าวันศุกร์ที่ ๑๐ กรกฎาคม สำนักนี้จะได้ย้ายไปตั้งที่เมือง มิลาโน จนเสร็จการประชุมในวันที่ ๑๒ มีตำบลที่อยู่ดังนี้

ICOM

Museo Scienza e della Tecnica

Convento delli Olivetani a S. Vittore

Milano (Italy)

ค. ถ้าลงทะเบียนสมาชิกไม่ทันจะไปลงที่ใดที่หนึ่งข้างบนนี้ก็ได้ เมื่อเสร็จการประชุมแล้ว สำนักเลขาธิการนี้จะได้กลับไปตั้งที่สำนักประจำในกรุงโรม

๔. ท่านจะพาครอบครัวมาร่วมในการท่องเที่ยวและรับรองของการประชุมใหญ่ครั้งนี้ด้วยก็ได้ แต่ต้องเสียค่าธรรมเนียมในอัตราเดียวกับตัวท่านเอง ถ้าครอบครัวของท่านจะเข้าร่วมในการประชุมด้วยต้องติดต่อไปยังสำนักเลขาธิการ ICOM เพื่อรับบัตรสมาชิกมากรอกและส่งเงินไปยังเหรัญญิกตามเวลาที่สะดวก

๕. ข้อความเพิ่มเติม

ถ้าท่านต้องการจะให้เชิญผู้ใดอีกก็ขอให้บอกชื่อ ฐานะ หรือตำแหน่งพร้อมด้วยที่อยู่ แต่ยกบุคคลที่อยู่ในประเทศอิตาเลียซึ่งถ้าท่านต้องการจะให้เชิญแล้วก็ให้แจ้งไปยังเลขาธิการของกรรมการประชุมใหญ่ในอิตาเลีย

ขอได้ริบลงทะเบียนเสียโดยเร็ว ขอให้ท่านมาร่วมกับเราในการประชุมนี้ นำหนังสือหรือเอกสารหรือภาพใด ๆ มาตามแต่จะหาได้ ถ้าท่านทำดังนี้แล้วท่านย่อมจะได้ชื่อว่าได้มีส่วนในงานใหญ่ของ ICOM ในทางชักจูงให้นานาชาติร่วมมือกันและเข้าใจซึ่งกันและกัน" จากหนังสือเวียนของนายก ICOM

การประชุมใหญ่ครั้งที่ ๓ ของ ICOM ที่ประเทศอิตาเลียนั้น กรรมการแห่งชาติว่าด้วยการพิพิธภัณฑ์ของไทยทราบอยู่แล้วว่าได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันตั้งแต่ปีกลาย คือเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ และเห็นพร้อมกันว่าควรส่งผู้แทนไปร่วมประชุมด้วย ที่ประชุมจึงได้เลือกพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ประธานกรรมการ ๑ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ เป็นเลขานุการ ๑ และหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล นักเรียนโบราณคดีของกรมศิลปากร ซึ่งกำลังศึกษาวิชาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ เป็นผู้ช่วยเลขานุการทางภาษาฝรั่งเศสอีก ๑ ประธานกรรมการจึงได้ทรงมีลายพระหัตถ์ พร้อมทั้งทรงส่งรายงานการประชุมไปยัง พณฯ ท่าน นายกรัฐมนตรี ขอมติจากท่านนายกรัฐมนตรีในการส่งผู้แทนดังกล่าวแล้วไปร่วมประชุมและดูงานเป็นเวลาเดือนหนึ่ง ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติทั้งให้เพิ่มสมาชิกที่ยังไม่เคยไปให้ไปร่วมประชุมด้วยอีกผู้หนึ่ง คือนายตรี อมาตยกุล หัวหน้ากองวรรณคดีและประวัติศาสตร์แห่งกรมศิลปากร ฉะนั้น ผู้แทนของไทยซึ่งจะไปร่วมประชุมครั้งนี้จึงเป็น ๔ ท่านด้วยกัน

ในหนังสือเวียนของนายก ICOM วิงวอนว่า ในการไปประชุมนั้นขอให้ท่านพยายามนำหนังสือ หรือเอกสาร หรือภาพใด ๆ ไปแสดงด้วยตามแต่ท่านจะหาได้ ประธานกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการพิพิธภัณฑ์ของไทยจึงทรงดำริจะให้มีแผนที่โบราณคดีของประเทศไทยอย่างหนึ่ง กับหนังสือแสดงวัฒนธรรมสักเรื่องหนึ่งไปแสดงแก่เขาบ้าง แผนที่โบราณคดีนั้นคือแผนที่แสดงว่าในจังหวัดไหนของประเทศเรามีโบราณวัตถุ

สถานสำคัญอันใกล้ชิดกับประวัติศาสตร์และศิลปกรรมของชาติและของศาสนา อันเป็นหลักหรือบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมของชาติไทย การทำแผนที่นี้ได้ทรงรับสั่งให้ข้าพเจ้าในฐานะเป็นเลขานุการของคณะกรรมการเป็นผู้รวบรวมรูปโบราณวัตถุสถานที่มีอยู่ในกองโบราณคดีที่พอจะใช้ในเรื่องนี้ได้ ข้าพเจ้าได้เลือกรูปต่าง ๆ ที่พอเห็นว่าควรจะอวดชาวต่างประเทศได้ส่งไปถวายเพื่อทรงคัดเลือกอีกชั้นหนึ่ง ครั้นทรงเลือกแล้วได้ทรงให้ พล. ท. พระยาศัลยวิธานนิเทศ เจ้ากรมการแผนที่ทหารถ่ายทางอากาศและนายช่างใหญ่ กองรังวัดคิดแบบรูปลงในแผนที่ประเทศไทยต่อไป ซึ่งพระยาศัลยวิธานนิเทศได้รับฉลองพระเดชพระคุณด้วยความเต็มใจ โดยจัดการให้ช่างแผนที่ในกองรังวัดที่ดินทำขึ้นตามพระประสงค์ของประธานกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการพิพิธภัณฑ์ของไทย ซึ่งพระองค์ท่านขอขอบใจพระยาศัลยวิธานนิเทศเป็นอันมาก แผนที่นี้จะทำให้โลกรู้จักเมืองไทยอีกหลายสิบประเทศอันเป็นความมุ่งหมายของ ICOM ที่จะให้มนุษย์ชาติรู้จักซึ่งกันและกันอันเป็นเหตุขจัดยังความเข้าใจผิดในกันและกันเสียได้ อนึ่งเนื่องกับแผนที่โบราณคดีนี้ มีสมุดคำบรรยายภาษาอังกฤษเล่มเล็ก ๆ อีกเล่มหนึ่งสำหรับใช้คู่กันไปกับแผนที่ สมุดนี้โรงพิมพ์พระจันทร์พิมพ์ถวายเป็นจำนวน ๑๐๐๐ เล่ม โดยไม่คิดมูลค่า ประธานจึงขอขอบใจคุณสันต์ ยุณยะคิรินธุ์ เจ้าของโรงพิมพ์พระจันทร์ไว้ในที่นี้ด้วย

หนังสือแสดงวัฒนธรรมของไทยนั้นทรงเลือกหนังสือเรื่องพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทยของข้าพเจ้า ซึ่งพราหมณ์ ป.ส. ศาสตรี และนาย เอ. บี. กริสโวลด์ ช่วยกันแปลเป็นภาษาอังกฤษ และโรงพิมพ์ฉัตราได้พิมพ์ออกจำหน่ายโดยทรงเห็นว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมสำคัญในทางพระพุทธศาสนา และในทางวิวัฒนาการของศิลปกรรมไทย เป็นอันว่าผู้แทนประเทศไทยมีของไปแสดงในการประชุมคราวนี้ ๒ อย่าง และถ้าสามารถจะแทรกในโปรแกรมได้ก็จะมีบทความเรื่องพระพุทธรูปในประเทศไทยของข้าพเจ้าอ่านในที่ประชุมอีกด้วย

รายงานการประชุมของ ICOM ทุกคราวก่อนข้างสิ้นเวลา คราวนี้ก็เหมือนกัน ประชุมทั้งเช้าบ่ายและกลางคืนจน ๒๓ น. ทุกวัน หยุดพักแต่เวลารับประทานและนอนเท่านั้น ผู้ที่ไปประชุมเหนื่อยเหนื่อยกันมากเกินไป เมื่อคราว พ.ศ. ๒๔๙๑ ประชุมที่

ปารีส ผู้แทนจีนคนหนึ่งถึงกับเป็นลมในเวลาเดินไปประชุม การประชุมเริ่มแต่วันจันทร์ที่ ๖ ถึงวันอาทิตย์ที่ ๑๒ แต่แยกประชุมกันหลายแห่ง วันที่ ๖ ถึงวันที่ ๘ ประชุมที่เมืองเจโนวา วันที่ ๙ ถึงวันที่ ๑๑ ประชุมที่มิลาโน วันที่ ๑๒ ประชุมที่มิลาโนและแยร์กะโน เขาประชุมเวลา ๙.๓๐ น. วันที่ ๖ ปิดประชุมเวลา ๑๒.๐๐ น. วันที่ ๑๒ แต่วันไหนจะมีประชุมที่ไหน เรื่องอะไร ตั้งแต่เวลาเท่าไรจะกล่าวในที่นี้ก็คงไม่มีประโยชน์อะไรแก่ผู้ฟัง จึงกล่าวไว้เป็นเลา ๆ ให้ทราบว่ามีการประชุมกันมากหลายเรื่องอันเป็นเรื่องและกิจการโดยเฉพาะของ ICOM เอาไว้เล่าในเวลาไปประชุมกลับมาแล้วจะดีกว่า

ในที่สุดก่อนจบข้าพเจ้าขอคัดเอาคำของนาย Chauney J. Hamlin กล่าวเมื่อได้ตั้งสภาการ ICOM ขึ้นสำเร็จว่า "ถ้อยคำของ Unesco กล่าวว่า การรวมพ่งย่อมเกิดขึ้นจากความคิดของมนุษย์ ฉะนั้น การป้องกันเพื่อให้มีสันติภาพก็จะต้องสร้างขึ้นในความคิดของมนุษย์ทุกกัน

มนุษย์เราไม่รู้จักอัธยาศัยของกันและกันและความไม่รู้จักกันนี้ได้เป็นเหตุตลอกมาแต่ปรัมปราแห่งความสงสัยและไม่เข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างบรรดาชนทั้งหลายในโลกความระแวงซึ่งกันและกันนี้เองได้กลายเป็นสงครามเกิดขึ้น ฯ ล ฯ

พิพิธภัณฑ์ทั้งหลายในโลกนี้ท่านย่อมตั้งขึ้นเพื่อให้ความรู้แก่ปวงชน โดยวิธีแสดงสิ่งของเหล่านั้น และโดยวิธีผูกคนทุกวัยให้รู้จักค่าแห่งการพิพิธภัณฑ์ ฉะนั้นจึงมีหน้าที่สำคัญในสมัยภายหลังสงครามนี้เพราะได้ผูกปวงชนให้รู้จัก เข้าใจและช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั่วโลก เพื่อให้สำเร็จดังกล่าวนี้ เราจะต้องช่วยให้งานเดินไปในประการต่าง ๆ อาทิ การนำของไปแสดงในนานาประเทศประการหนึ่ง การแสดงฐานะว่าด้วยพิพิธภัณฑ์ประการหนึ่ง การแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างพิพิธภัณฑ์แต่ละชาติประการหนึ่ง การแลกเปลี่ยนเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์โดยให้ทุนดูงานหรือทุนศึกษาประการหนึ่ง ทั้งนี้เราจะต้องมุ่งแสดงให้มหาชนได้ทราบฐานะเดิมของชาติที่เป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ์นั้น ๆ ในทางวัฒนธรรม ในทางขนบธรรมเนียมและในทางแห่ง

ความเป็นอยู่ในปัจจุบันด้วย เพื่อให้เห็นชัดว่ามหาชนแต่ละชาติได้พยายามส่งเสริมวัฒนธรรมหรือแก้อุปสรรคในการที่จะส่งเสริมนั้นด้วยวิธีใด การแสดงดังนี้ย่อมทำให้เราเข้าใจในปัญหาของชาติในทางพิจารณาเปรียบเทียบกับปัญหาของเราเอง และเมื่อยังเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันดังนี้แล้ว ก็ย่อมจะยังเกิดความปรารถนาที่จะช่วยซึ่งกันและกันระหว่างประเทศนั้นขึ้นได้ ด้วยหลักการดังกล่าวมาที่แหละเรา ICOM จึงสามารถสร้างโครงการแห่งสากลสันติภาพขึ้นได้

พิพิธภัณฑ์ ของ โลกย่อม เป็น ผู้ ปกครองและ ผู้ พิทักษ์ มรดกทางวัฒนธรรมของมนุษย์ชาติไว้ สภา ICOM นี้จะใช้พิพิธภัณฑ์เป็นกำลังและปัญญาความรู้ ช่วยองค์การ Unesco สำหรับวางรากฐานสันติภาพอันถาวรต่อไป" ดังนี้.

พรญามหาธรรมราชคือใคร

ของ

ปรีดา ศรีชลาลัย

ในการชี้แจงเรื่องของพรญามหาธรรมราช จำเป็นต้องอ้างจารึกประกอบความย่อย ๆ ยิ่งกว่านั้น บางทีจะต้องคัดคำจารึกบางตอนมาให้ผู้อ่านตรวจพิจารณาบ้าง เพื่อความสะดวกแก่การวินิจฉัยของผู้อ่าน โดยไม่ต้องเสียเวลาค้นหาหลักฐานที่ข้าพเจ้าอ้าง แต่การกระทำเช่นนี้ ย่อมจะเป็นเหตุให้อ่านไม่เพลินซึ่งข้าพเจ้าก็ทราบอยู่แก่ใจ ดังนั้นจึงใคร่จะขอให้ผู้อ่านคิดเสียว่า การอ่านเรื่องนี้เสมือนกับการยกย่ำผ่าหนามเข้าไปดูซากวัตถุสถานโบราณ หรือเหมือนกับการขึ้นย่ายภูเขาขึ้นไปชมทิวทัศน์ที่อาจจะเห็นอยู่ลิบ ๆ แต่เมื่อออกทนอ่านให้ตลอดแล้ว หวังว่าคงจะพบข้อเสนอวินิจฉัยบางประการที่ไม่ทำให้ผู้อ่านเสียเวลาเปล่าเป็นแน่

เรื่องของพรญามหาธรรมราชนั้น ดูเหมือนจะได้รับความสนใจจากนักศึกษาประวัติศาสตร์ไทยบ้างพอสมควรน้อยเกินไป ดังนั้นจึงไม่ปรากฏว่ามีใครค่อยกล่าวถึงเหตุผลที่มองเห็นง่าย ๆ น่าจะคิดว่า เป็นเพราะเรื่องราวเก่า ๆ ที่ออกพระนามพรญามหาธรรมราชเหลืออยู่ไม่มากนัก ทั้งที่มีอยู่เล่าก็ไม่จะแจ้งแพร่หลายด้วย

ในบรรดาจารึกสุโขทัย เท่าที่ข้าพเจ้าได้พบ เห็นแต่จารึกหลักที่ ๓ ซึ่งกล่าวถึงพรญามหาธรรมราช ในด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๒๐ และบรรทัดที่ ๖๗ พอได้เรื่องราวอยู่บ้าง ส่วนหลักที่ ๗ ด้านที่ ๔ ออกพระนามว่า พรญามหาธรรมราชาธิราช ไม่สู้จะได้ความอะไรนัก เพราะจารึกชำรุดเต็มที

ยังเอญ ศาสตราจารย์ยอช เซเดส์ เมื่อเขียนคำนำในฉบับพิมพ์สำเนาจารึกหลักที่ ๓ นั้น ได้ลืมแนะนำให้ผู้อ่านสนใจในพระนามของพรญามหาธรรมราชไปเสีย และดูเหมือนว่าท่านจะมุ่งกล่าวยกย่องพระมหาธรรมราชาลิไทยโดยเฉพาะเกินไป แม้ข้อความในจารึกที่พรรณนาพระเกียรติคุณของกษัตริย์ทั้ง ๓ องค์ คือ พรญามหาธรรมราช พรญารามราชและพรญาธรรมมิกราช ท่านก็รวบกล่าว

หมายเหตุ: ข้อสันนิษฐานต่าง ๆ ในเรื่องนี้เป็นความเห็นของผู้แต่งโดยเฉพาะ กรมศิลปากรไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วย บ.ก.

ให้เป็นเรื่องสดุดีพระมหาธรรมราชาลิไทยเสียองค์เดียว

ท่านเซเดส์กล่าวแนะว่าดังนี้ "ตั้งแต่ (ด้านที่ ๑) บรรทัดที่ ๖๔ ถึงด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๔๗ เป็นคำสรรเสริญพระเจ้าธรรมราชาที่ ๑ (คือพระมหาธรรมราชาลิไทย) ว่าเป็นกษัตริย์ผู้ดำรงในทศพิธราชธรรม และเป็นธรรมิกมหาราช"

ข้อความจารึกที่ท่านเซเดส์อ้างนั้น ความจริงมิได้กล่าวถึงพระมหาธรรมราชาลิไทยไม่เต็ม ๕ บรรทัด ข้าพเจ้าจะขอนำคำนายจารึกตอนนั้นมาให้ท่านผู้อ่านตรวจพิจารณา ซึ่งเริ่มแต่ปลายบรรทัดที่ ๖๓ และสุดลงในบรรทัดที่ ๖๗ มีว่าดังนี้

"ผิมีคนถามดังนี้โสด ดังฤาแลไปรู้ระยับยั้งเดือนวันคืนอันถอยแท้ดังอันผู้ใดหารังพิจารณาสังขยาคูณดูแลรู้แท้ดังอันสันใดให้ข้านว่าดังนี้ ผู้คูณสังขยาพิจารณาคูอัน คือตนพญาศรีสุริยพงศ-มหาธรรมราชาธิราช"

ใจความจารึกข้างบนนี้เพียงจะชี้แจงให้ทราบว่า พระมหาธรรมราชาลิไทยหรือทรงออกพระนามในจารึกหลักนี้ว่า พญาศรีสุริยพงศมหาธรรมราชาธิราชนั้น ได้ทรงคำนวณให้ทราบระยะกาลที่อายุขัยของคนลดถอยน้อยลง และทรงอธิบายเรื่องสัทธรรมอันตรธาน ๕ ดังกล่าวในด้านที่ ๑ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑๕ ถึงบรรทัดที่ ๖๓ เท่านั้น

ส่วนข้อความตั้งแต่บรรทัดที่ ๖๗ จนสุดด้านที่ ๑ และต่อเนื่องถึงด้านที่ ๒ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑ ถึงบรรทัดที่ ๔๗ หาได้เกี่ยวสรรเสริญพระมหาธรรมราชาลิไทยไม่ แต่เป็นคำเฉลิมเกียรติกษัตริย์ ๓ องค์คือ พรญามหาธรรมราช พรญารามราช พรญาธรรมิกราช โดยลำดับ

การที่จะทราบได้ว่า พรญามหาธรรมราชเป็นกษัตริย์องค์ใด จำต้องตรวจสอบเรื่องของพรญารามราชและพรญาธรรมิกราช ซึ่งลำดับต่อจากพรญามหาธรรมราชนั้นเสียก่อนแล้วจึงจะเข้าใจได้ถนัดว่า พรญามหาธรรมราชคือกษัตริย์องค์ไหนแน่

เรื่องของพรญาธรรมิกราช มีแปลกจาก ๒ องค์อยู่ในตอนท้าย คือจารึกด้านที่ ๒ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๕๒ ถึงบรรทัดที่ ๕๘

ที่ว่าแปลกจาก ๒ องค์ข้างต้นนั้น หมายความว่าเรื่องของพรญามหาธรรมราชและของพรญารามราชไม่มีการสร้างพระพุทธบาทเลย แต่เรื่องพรญาธรรมิกราชมีกล่าวถึงการสร้างพระพุทธบาทจำลองจากสิงหฬ ดังปรากฏในคำจารึกว่าดังนี้

" พรญาธรรมิกราช ให้ไป พิมพ์เอา รอยตีน . . . . . พระเป็นเจ้าถึงสิงหฬ อันเหยียบเหนือจอมเขาสุมนกูฏบรรพตประมาณเท่าใด เอามาพิมพ์ไว้ทุกคนทั้งหลาย . . . . . อันหนึ่งประดิสถาไว้ในเมืองศรีสัชนาลัย เหนือจอมเขา . . . อันหนึ่งประดิสถาไว้ในเมืองสุโขทัย เหนือจอมเขาสุมนกูฏ อันหนึ่งประดิสถาไว้ในเมืองบางพานเหนือจอมเขานางทอง อันหนึ่งประดิสถะไว้เหนือจอมเขาปากพระบาง จารึกยังไว้ด้วยทุกแห่ง"

ได้ความจากจารึกตอนนี้ว่า พรญาธรรมิกราช เป็นกษัตริย์สุโขทัยองค์แรกที่ทรงพยายามให้คนไปขอคำลองแบบรอยพระพุทธบาทจากสิงหฬ มาสร้างประดิษฐานไว้ ๔ แห่ง โดยเฉพาะแห่งสำคัญก็คือที่เหนือจอมเขาสุมนกูฏ ณ เมืองสุโขทัย

เขาสุมนกูฏในที่นี้ ท่านเซเดส์ อธิบายว่าได้แก่เขาพระบาทใหญ่ เมืองสุโขทัย ยังเอิญมีกล่าวถึงพระพุทธบาทบนเขาสุมนกูฏ เมืองสุโขทัย อีกแห่งหนึ่งในจารึกหลักที่ ๘ ด้านที่ ๑ ซึ่งเป็นศิลาจารึกประดิษฐานอยู่ที่เขาพระบาทใหญ่ เมืองสุโขทัย จารึกนั้นว่า

"เขาอันนมชื่อสุมนกูฏบรรพต . . . เรียกชื่อดังอันนี้ เพื่อไปพิมพ์เอารอยตีนพระพุทธเจ้าเรา อันเหยียบเหนือจอมเขาสุมนกูฏบรรพต . . . . . ในลงกาทวีปนั้น มาประดิษฐานไว้เหนือจอมเขาอันนี้ แล้วให้คนทั้งหลายได้เห็นรอยฝ่าตีนพระพุทธเจ้าเรานี้ มีรอยอันใดร้อยแปดสิ้"

จารึกหลักที่ ๘ นี้เข้าใจว่า พระมหาธรรมราชาลิไทยโปรดให้ทำขึ้นไว้ ในราว พ.ศ. ๑๙๐๙ หรือ ๑๙๑๐ ใจความสำคัญมุ่งจะเล่าเรื่องฝากไว้ว่า เมื่อ ม.ศ. ๑๒๘๑ (ตรงกับ พ.ศ. ๑๙๐๒) พระมหาธรรมราชาลิไทยเสด็จนำทัพไปปราบเมืองข้างตะวันออกจนถึงพระสัก และเมืองอีกส่วนหนึ่ง (อาจจะเป็นเมืองแพร่ หรือใกล้ ๆ เมืองแพร่) ได้เรียบร้อยแล้ว มาประทับเมืองสองแคว เพื่อบำรุงการพระศาสนา และเร่งการเกษตรกรรม แต่เมืองสองแควถึงสุโขทัย ให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอัญญาหาร เป็นคุณประโยชน์ทั้งแก่พลเมือง และแก่การทัพศึก ครั้นประทับอยู่เมืองสองแคว ได้ ๗ ปี จึงเสด็จนำพล ๑๓ เมือง เป็นกระบวนใหญ่ไปนมัสการพระพุทธบาท "อันตนชนกประดิสถาแต่ก่อน เหนือจอมเขาสุมนกูฏ"

ข้อความตอนท้ายจารึกนี้ยอกให้ทราบว่า พระชนของพระมหาธรรมราชาลิไทย ได้ประดิษฐานพระพุทธบาทไว้บนเขาสุมนกูฏสุโขทัยแต่ก่อน เรื่องตรงกับที่กล่าว

มาแล้วในจารึกหลักที่ ๓ ว่า พรญา ธรรมิกราชประดิษฐานพระพุทธยาทยนเชา สุมนกูฏสุโขทัย เพราะฉะนั้น พรญา ธรรมิกราช ก็คือ พระชนกของพระมหา— ธรรมราชาลิไทยแน่

ทำไมจึงออก พระนาม ชนก ของ พระ มหาธรรมราชาลิไทยในจารึกหลักที่ ๓ ว่า พรญาธรรมิกราช ข้อนี้พอจะเข้าใจง่าย เพราะเหตุที่ชนก ของพระมหาธรรมราชา-ลิไทย ซึ่งมีพระนามก่อนราชาภิเษก ว่าพรญาเลือไทย คงจะได้รับเฉลิมพระ นามเมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติว่าธรรม-ราชา ดังนั้นในจารึกหลักที่ ๒ จึงกล่าว ไว้ ในด้านที่ ๑ ปลายบรรทัดที่ ๓๗ ว่า หลานพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ผู้หนึ่งชื่อธรรม ราชา รู้บุญรู้ธรรม มิปรีชาแก่กม ย่มิ กล่าวถิเลย” และบรรทัดที่ ๓๒ ยังออก พระนามอีกครั้งหนึ่งว่า สมเด็จธรรมราชา (เจ้า) เมืองสุโขทัย แม้คำนานเรื่องอื่นๆ ที่แต่งในชั้นหลัง ออกพระนามชนกของ พระมหาธรรมราชาลิไทยว่า ธรรมราชา ก็มีเหมือนกัน

คำว่า ธรรมราชา กับ ธรรมิกราชา ปรากฏว่าเคยใช้ร่วมกันได้ ดังนั้นการ ที่ พระ มหาธรรมราชาลิไทยออก พระนาม สมเด็จธรรมราชา ผู้เป็นพระชนกว่าพรญา ธรรมิกราช จึงไม่ประหลาดอย่างใด

เมื่อทรายว่า พรญาธรรมิกราชคือพระ ชนกของ พระ มหา ธรรมราชาลิไทย องค์ หนึ่งแล้ว เลื่อนขึ้นไปตรวจดูพระนามพรญา รามราช ซึ่งวางลำดับพระนามไว้ข้าง หน้า พรญา ธรรมิกราช ว่า จะเป็น กษัตริย์ องค์ไหน และเกี่ยวข้องกับพระมหาธรรม-ราชาลิไทยอย่างไร เข้าใจว่าผู้อ่านโดย มากเคยได้ทรายอยู่แล้วว่า พรญาราม-ราชคือพ่อขุนรามคำแหง เพราะมีหลัก ฐานหลายแห่ง ที่ออกพระนาม พ่อขุนราม คำแหงว่ารามราช เช่นในจารึกสุโขทัย หลักที่ ๒ เรียกว่า พ่อขุนรามราช เป็น โอรสของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ จารึก หลักที่ ๔ เรียกว่า พระยาทกมร เคง อัญ ศรี รามราช และว่า พระมหาธรรมราชา ลิไทยเป็นราชนัดดาของพรญารามราชนั้น จารึกหลักที่ ๕ เรียกว่า พรญารามราช ยอกว่าเป็นปู่ของพระมหาธรรมราชาลิไทย แม้ในจารึกสุโขทัยหลักที่ ๓ ซึ่งกำลังหยิบ ข้อความมาพิจารณาอยู่นี้เอง ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๓ ก็ยอกว่าพระมหาธรรมราชา ลิไทย เป็น ราชนัดดา ของ พรญารามราช เพราะฉะนั้น จึงไม่มีอะไรที่จะต้องสงสัยว่า พรญารามราชไม่ใช่พระอัยกาของพระมหา ธรรมราชาลิไทย

ได้ความแล้วว่า พระนามองค์ท้ายสุดในจารึกคือพระญาธรรมิกราช เป็นพระชนกของพระมหาธรรมราชาลิไทย องค์ข้างหน้า พระญาธรรมิกราช คือพระญารามราช เป็นพระอัยกา ครานี้จึงเหลือแต่องค์ข้างหน้าพระญารามราช คือพระญามหาธรรมราช จะเป็นใครตามลำดับดังกล่าวมาแล้วนั้นย่อมชวนให้เห็นว่า พระญามหาธรรมราชควรจะเป็นพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พระบัยกาธิบดีของพระมหาธรรมราชาลิไทย เพราะอยู่ในลำดับต้น

จารึกหลักที่ ๓ ด้านที่ ๑ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๒๗ ถึงด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๑ กล่าวความสรรเสริญพระเกียรติคุณพระญามหาธรรมราชไว้มากพอสมควร เป็นต้นว่า "พระญามหาธรรมราชนั้นทรงเขญงศีลทุกเมื่อ ทรงบูชาสักการะพระรัตนตรัยในพระราชมนเทียรมิได้เว้นสักวันสักคืน วันเดือนเพ็ญเสด็จไปนมัสการพระธาตุ ทรงสดับพระธรรมเทศนา บริจาคทาน ทรงอุปถัมภกสงฆมณฑลให้เจริญด้วยการศึกษาพระไตรปิฎก ยกย่องพระภิกษุที่ทรงสมณคุณให้เป็นเถระและพระมหาเถระ ตามสมควรแก่วุฒิสามารถ ทรงรู้จักบ้านเมืองต่างแคนอย่างกว้างขวาง ทรงชำนาญในการรับช้าง และการชลประทานแปลงเหมืองแปลงฝาย เพื่อประโยชน์แก่การเกษตรกรรม มีเจ้าเมืองบางองค์นำเมืองมาออกในการพิจารณาโทษผู้ผิด ก็ทรงดำเนินการไปด้วยพระทัยไมตริกรุณา"

น่าเสียดายที่จารึกตอนนี้ชำรุดเสียมาก จึงได้ข้อความไม่ครบถ้วน และบางทีก็ต้องสันนิษฐานประกอบความบ้าง ต่อจากนี้จะพูดถึงตอนสำคัญ บางที่จะให้ข้อสังเกตเกี่ยวแก่ระยะกาลแรกสถาปนาราชวงศ์สุโขทัย ที่นักศึกษาประวัติศาสตร์ไทยน่าสนใจต่อไป

เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจคำกล่าวของข้าพเจ้าโดยสะดวก จะขอเล่าความในจารึกหลักที่ ๓ ตอนเริ่มต้นเป็นการนำทางเสียก่อน

จารึกหลักที่ ๓ นั้น พอเริ่มต้นก็บอกศักราชที่ทำการจารึก ว่าเป็นปีระกามหาศักราช ๑๒๓๙ (ตรงกับ พ.ศ. ๑๙๐๐) ผู้ที่เคยศึกษาเรื่องไตรภูมิพระร่วง ซึ่งพระมหาธรรมราชาลิไทย ทรงเรียบเรียง คงจะจำได้ว่า ปีนแผนกเรื่องนั้นเฉพาะตอนข้างหน้ามีบอกว่า เนื้อความไตรภูมิกถานี้มีในกาลเมื่อใดไส้ แลมีแต่ในปีระกาโพ้นศักราชได้ ๒๓ ปี ปีนแผนกตอนท้ายเรื่องยังบอกย้ำไว้อีกว่า แต่นี้ใส่ไตรภูมิกถาเมื่อใดไส้ ปีระกาศักราชได้ ๒๓"

ศักราช ๒๓ ปีระกา เป็นปีที่พระมหาธรรมราชาลิไทยโปรดให้สร้างฉบับไตรภูมิกถาของพระองค์ ผลของการสอบสวนค้นคว้าได้พยายามเท่าที่จะเชื่อถือได้ว่า ศักราช ๒๓ ปีระกานั้น เป็นปีเดียวกับมหาศักราช ๑๒๗๙ ที่จารึกหลักที่ ๓ นั้นซึ่งข้าพเจ้าได้ชี้แจงรายละเอียดไว้แล้วในเรื่องแรกปรากฏไตรภูมิพระร่วง เป็นอันได้ความว่าปีระกา มหาศักราช ๑๒๗๙ (พ.ศ. ๑๙๐๐) หลังจากได้รับพิธีราชาภิเษกเสวยราชย์ณกรุงสุโขทัยแล้ว ๑๐ ปี พระมหาธรรมราชาลิไทยโปรดให้สร้างหนังสือไตรภูมิกถาฉบับพระราชนิพนธ์กับให้จารึกศิลาหลักที่ ๓ และหลักอื่น ดังระบุไว้ในท้ายจารึกหลักที่ ๓ ระหว่างบรรทัดที่ ๔๘ ถึงบรรทัดที่ ๕๐ นอกจากนี้น่าจะโปรดให้สร้างอะไรอื่น ๆ อีก แต่ยังทราบไม่ได้ในเวลานี้

เมื่อยอกศักราชจารึกเสร็จก็เดินเรื่องเริ่มด้วยกล่าวถึงการเฉลิมพระนามของพระองค์เป็นศรีสุริยพงศมหาราชาธิราช ในจารึกหลักนี้ออกพระนามเป็นศรีสุริยพงศมหาธรรมราชาธิราชทุกแห่ง ไม่มีคำว่าราม ต่อท้ายศรีสุริยพงศ ภายหลังเมื่อพระมหาธรรมราชาลิไทยทรงผนวชในพ.ศ. ๑๙๐๕ แล้ว จึงมีคำว่า ราม ต่อท้ายศรีสุริยพงศบ้าง ไม่มีต่อท้ายบ้าง เช่น จารึกหลักที่ ๔ ภาษาขอม และหลักที่ ๕ ภาษาไทย มีคำว่าราม จารึกหลักที่ ๖ เป็นภาษามคธเรียกว่า จิไทยธรรมราชา หลักที่ ๗ ออกพระนามว่าศรีสุริยพงศธรรมราชาธิราช (ตกคำว่า มหา เสียคำหนึ่งด้วย) หลักที่ ๘ จารึกในภายหลังเมื่อทรงผนวชแล้ว ๔—๕ ปี ออกพระนามว่าศรีสุริยพงศธรรมราชาธิราช และศรีสุริยพงศมหาธรรมราชาธิราช หลักที่ ๙ จารึกในสมัยพระมหาธรรมราชาธิราชผู้หลาน ออกพระนามว่า มหาธรรมราชาผู้ปู่ นอกจากนี้ยังมีจารึกลานทองที่วัดมหาธาตุสุโขทัย และพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ ออกพระนามเพียงว่ามหาธรรมราชา เหมือนกับจารึกหลักที่ ๙ นั้น พระนามต่าง ๆ เหล่านี้คงจะให้ข้อสังเกตแก่นักศึกษาว่า พระมหาธรรมราชาลิไทย ไม่มีพระนามแต่ว่าศรีสุริยพงศรามมหาธรรมราชาธิราชอย่างเดียว ข้อสังเกตนี้จะช่วยให้การอ่านจารึกหลักที่ ๘ ได้ความกระจ่างขึ้น

ต่อจากการเฉลิมพระนาม ก็กล่าวถึงการที่พระองค์ท่านทรงนำพระศรีรัตนมหาธาตุซึ่งได้จากลังกาทวีป มาสถาปนาในเมืองนครชุม

ปีราชาภิเษกของพระองค์ คือ พ.ศ. ๑๘๙๐ ความปรากฏในจารึกหลักที่ ๔ ว่า

ก่อนที่พระองค์จะได้รับพิธีราชาภิเษกครองราชย์ ณ กรุงสุโขทัย ต้องทรงนำทัพจากเมืองศรีสัชนาลัยมาปราบศัตรูในนครสุโขทัยเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้รับการราชาภิเษก ข้างที่จะเนื่องด้วยการที่พระองค์มีชัยชนะเด็ดขาดศัตรูซึ่งราชสมบัติลงเด็ดขาดนั้นเอง เป็นเหตุให้พระองค์เสด็จนำพระศรีรัตนมหาธาตุมาสถาปนาที่เมืองนครชุม ซึ่งเป็นที่แห่งเดียวกับที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์องค์พระบิดาอยู่ ได้ทรงก่อพระธาตุไว้แต่ก่อน เพื่อให้เป็นอนุสรณ์แห่งชัยชนะของพระองค์

ความต่อจากนั้น ทรงชี้แจงให้ทราบว่า สมัยที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณนั้น อายุคนทั้งหลายมีร้อยปีเลยเป็นขัย

ตั้งแต่ปลายบรรทัดที่ ๑๖ จนสุดบรรทัดที่ ๒๑ ทรงแสดงเป็นคำถามคำตอบ ให้ผู้อ่านเข้าใจว่า อายุคนถอยจากขัย ๑๐๐ ปี ลดลงเหลือ ๙๙ ปีมาตั้งแต่เมื่อไร จะนำคำจารึกมาให้ผู้อ่านดูเสียก่อน เพื่อสะดวกในการตรวจความหมาย ว่าจะตรงกับความเข้าใจของข้าพเจ้าที่จะกล่าวต่อไปหรือไม่

จารึกนั้นว่า แต่เมื่อนั้น (คือเมื่ออายุคนยังมี ๑๐๐ ปีเป็นขัย) แลมาถึงบัดนี้ (คือถึงปีระกา พ.ศ. ๑๙๐๐ ที่ทำการจารึกหลักที่ ๓) ว่าใส ชนมีเรี่ยวแรงคลาจากร้อยปี แลยังถอยปีหนึ่งไป แลยังเก้าสิบเก้าปีตาย ผิมีคนถามว่า นี้ (คือ พ.ศ. ๑๙๐๐) แต่คลาร้อยปีนั้น แลยังคงแต่เก้าสิบเก้านั้น ได้กี่แลสิบให้แก้ว่าดังนี้ เมื่อปีฉลูพรญามหาธรรมราชาก่อพระธาตุนี้ (คือพระธาตุที่เมืองนครชุม) ชนมีคนถอยจากร้อยปีนั้นได้ร้อยสามสิบเก้าปี แลปีอันถอย (จากร้อย) นั้นว่าใส ในปีเถาะ แต่ปีนั้นมาแล”

ใจความของจารึกมีเพียงว่า อายุคนถอยจากร้อยปี คงเหลือ ๙๙ ปีเป็นขัย เริ่มแต่ปีเถาะ อันเป็นปีที่พรญามหาธรรมราชาทรงก่อพระธาตุที่เมืองนครชุม สิบเอ็ดมา ๑๓๙ ปีถึง พ.ศ. ๑๙๐๐ ซึ่งเป็นปีที่พระมหาธรรมราชาลิไทย โปรดให้จารึกศิลาหลักที่ ๓ ไว้ ณ บริเวณที่ประดิษฐานพระบรมธาตุเมืองนครชุม

ใคร่จะทราบว่า ปีที่อายุคนเริ่มถอยจากร้อยปีขัย อันเป็นปีเดียวกับที่พรญามหาธรรมราชาทรงก่อพระธาตุในเมืองนครชุม ตรงกับ พ.ศ. เท่าไร ให้ตั้งจำนวนปีที่จารึกศิลาหลักที่ ๓ คือ พ.ศ. ๑๙๐๐ ลง แล้วลบด้วย ๑๓๙ บวกด้วย ๑ ได้ลัพธ์เป็น พ.ศ. ๑๗๖๒

คราวนี้ต้องตรวจดูอีกครั้งหนึ่งว่า พ.ศ.

๑๗๖๒ นั้นจะเป็นปีเถาะสมจริงดังกล่าวไว้ในหารึกหรือไม่ ข้าพเจ้าได้อธิบายเกณฑ์คำนวนหาปีนักษัตรของศักราชต่าง ๆ ไว้ในเรื่องแรกตั้งจุลศักราชไทยแล้ว เป็นเกณฑ์ง่าย ๆ และสะดวกรวดเร็วในเมื่อมีธระต้องตรวจสอบ โดยเฉพาะเกณฑ์คำนวณหาปีนักษัตรของพุทธศักราชมีว่า เมื่อเลขจำนวนของ พ.ศ. น้อยกว่า ๑๘ ให้นับ ๑ เป็นปีมะเมีย ถ้าเลข พ.ศ. มีจำนวนมากกว่า ๑๘ ให้ลบเลข พ.ศ นั้นด้วย ๖ แล้วหารด้วย ๑๒ ถ้าหากลงตัวไม่มีเศษ ก็เป็นปีกุน ถ้ามีเศษ ให้นับเศษ ๑ เป็นปีชวด

ในที่นี้ต้องการจะทราบ พ.ศ. ๑๗๖๒ ว่าตรงกับปีนักษัตรอะไร ตั้ง ๑๗๖๒ ลบลบด้วย ๖ เหลือ ๑๗๕๖ หารด้วย ๑๒ มีเศษ ๔ ตามเกณฑ์คำนวณยอกว่า ถ้ามีเศษ ให้นับเศษ ๑ เป็นปีชวด ในกรณีนี้มีเศษ ๔ นับจากชวดมาถึงปีเถาะ เป็นปีที่ ๔ ตรงกัน เพราะฉะนั้น พ.ศ. ๑๗๖๒ เป็นปีเถาะจริงตามหารึกกล่าว

พญามหาธรรมราชาทรงก่อพระธาตุที่เมืองนครชุมในปีเถาะ พ.ศ. ๑๗๖๒ และพญามหาธรรมราชานั้นคือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ดังกล่าวมาแล้ว ทำไมพ่อขุนศรีอินทราทิตย์จึงทรงก่อพระธาตุในปีนั้น การที่จะตอบปัญหาข้อนี้ จำเป็นต้องใคร่ครวญเสียก่อนว่า เหตุใดพระมหาธรรมราชาลิไทย ซึ่งเป็นราชปนัดดาของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ จึงเสด็จมาสถาปนาพระบรมธาตุเจดีย์เมืองนครชุม ในที่เกี่ยวกับพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้ทรงก่อไว้

ดังได้พิเคราะห์ข้อความจากหารึกหลักที่ ๔ มาประกอบกับหารึกหลักที่ ๓ เพื่อหาความเข้าใจเป็นเค้าเงื่อนไว้แล้วว่า การที่พระมหาธรรมราชาลิไทย สถาปนาพระบรมธาตุในเมืองนครชุม คงเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งชัยชนะของพระองค์ ที่ทรงเผด็จศึกรุ่งรายกาย แต่ในพระองค์ท่านไม่สถาปนาพระบรมธาตุไว้ที่นครสุโขทัยหรือนครศรีสัชนาลัย ข้อนี้ต้องเดาว่าเห็นจะเป็นเพราะในนครทั้งสองนั้น ไม่มีแบบอย่างที่บรรพบุรุษของพระองค์ได้ทรงสร้างสถูปอนุสรณ์ อันเป็นอนุสาวรีย์แห่งชัยชนะไว้เลย แต่ว่ามีตัวอย่างอยู่ที่เมืองนครชุม ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงต้องอัญเชิญพระบรมธาตุจากนครสุโขทัยเสด็จนำมาสถาปนาที่เมืองนครชุม อันเป็นที่ซึ่งพระบิดาคือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้ทรงทำเป็นแบบฉบับไว้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ควรจะหาความเข้าใจทบเทียบขึ้นไปว่าพระธาตุที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ทรงก่อในปีเถาะ พ.ศ. ๑๗๖๒ นั้น น่าจะเป็นสถูป

อนุสรณ์แห่งชัยชนะของพระองค์เหมือนกัน หมายความว่า พระองค์ท่านทรงมีชัยชนะโขลญลำพง (ซึ่งข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าจะตรงกับขุนลำพง ในลำเนียงไทย เช่น เกี่ยวกับ โขลญ วล เทียบตรงกับ ขุนพล) เป็นข้าราชการเชื้อชาติขอม (ไม่ใช่เขมร) สังกัดนครอโยธยา เมื่อไทยใหญ่แผ่อำนาจลงมาทำให้บ้านเมืองแถบนี้ระส่ำระสาย บางทีขุนลำพงจะพยายามตั้งตัวเป็นพระยาครองนครสุโขทัย ภายใต้อิทธิพลของไทยใหญ่อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง (เช่นเดียวกับ พระมหาธรรมราชาได้เป็นเจ้าฟ้าสองแคว ภายใต้อำนาจของกษัตริย์พม่า) เมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์วางแผนการกำจัดขอม โดยร่วมมือกับพ่อขุนผาเมือง จะรอยการรบขับไล่ขอมพวกขุนลำพง จะถึงคันแตกหักสิ้นสุดลงที่เมืองนครชุม หรือมิฉะนั้น เมืองนครชุมอาจจะเป็นถิ่นสมภพของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ และพระองค์ท่านได้ไว้ในปกครองแต่ครั้งนั้นด้วย ดังนั้นพระองค์ท่านจึงเสด็จมาทรงก่อพระธาตุไว้ที่เมืองนครชุม เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งพระเกียรติที่เผด็จศึก และได้ทรงครองนครสุโขทัย ซึ่งมีอาณาเขตตลอดมาถึงกำแพงเพชร ถ้าแม้เค้าเงื่อนที่กล่าวมานี้ฟังได้ ก็สมควรนับเอาปีเถาะ พ.ศ. ๑๙๖๒ เป็นปีแรกเริ่มสถาปนาราชวงศ์สุโขทัย

สรุปความว่า พรญามหาธรรมราชคือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พระชนกของพรญารามราชคือพ่อขุนรามคำแหง เป็นพระอัยกาของพรญาธรรมิกราชคือสมเด็จธรรมราชาลือไทย และเป็นพระปัยกาอัยกีของพระมหาธรรมราชาลิไทย ดังนั้นพระมหาธรรมราชาลิไทย จึงได้ทรงยกย่องให้ปรากฏพระเกียรติคุณไว้ ในจารึกหลักที่ ๓ วางลำดับไว้ข้างหน้าพระนามพ่อขุนรามคำแหงคือพรญารามราช ปีเถาะ พ.ศ. ๑๙๖๒ ที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ทรงก่อพระธาตุ ณ เมืองนครชุม อันเป็นร่องรอยแฝงอยู่ในจารึกหลักที่ ๓ คงจะให้ข้อสังเกตแก่นักศึกษาประวัติการตั้งราชวงศ์สุโขทัยสืบไป.

นำเที่ยวจังหวัดกาญจนบุรี

ของ

ก. อมาตยกุล

ภูมิประเทศและสภาพทั่วไป

จังหวัดกาญจนบุรี อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ตามระยะทางรถไฟประมาณ ๑๓๓ กิโลเมตร อาณาเขตทางทิศเหนือจรดจังหวัดตาก จังหวัดอุทัยธานี และจังหวัดสุพรรณบุรี ทิศตะวันออกจรดจังหวัดสุพรรณบุรี ทิศใต้จรดจังหวัดราชบุรี และทิศตะวันตกติดต่อกับแควหวาย ซึ่งเป็นเขตแดนของประเทศพม่า

พื้นที่ของจังหวัดกาญจนบุรี ไม่อยู่ในระดับเดียวกัน ทางทิศเหนือและทิศตะวันตกเป็นป่าสูง มีห้วยเขาและโกรกธารสลับซับซ้อนกันไปจนจรดแดนประเทศพม่า ส่วนทางทิศใต้และทิศตะวันออกเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะสำหรับทำไร่ทำนา ถ้าท่านนั่งรถไฟผ่านไปตามทางรถไฟสายมรณะ ซึ่งญี่ปุ่นได้สร้างขึ้นเมื่อครั้งมหาสงครามอาเซียบูรพา จะสังเกตเห็นความแตกต่างกันในระหว่างระดับพื้นที่ตลอดจนภูมิประเทศของจังหวัดกาญจนบุรีได้อย่างถนัดชัดเจน และสามารถจะทายได้ทีเดียวว่าภูมิประเทศของจังหวัดกาญจนบุรีเป็นอย่างไร

กาญจนบุรี เป็นเมืองที่มีภูมิประเทศงดงาม มีหุบห้วยเหวเขาและป่าดง โดยเฉพาะแม่น้ำแควน้อย หรือแม่น้ำไทรโยค มีทิวทัศน์ที่ตรึงตาตรึงใจเป็นอย่างยิ่ง อาจจะกล่าวได้โดยเต็มปากว่าจะหาแม่น้ำอันใดในประเทศไทยที่จะงามเสมอเหมือนได้ยากนัก ตามริมฝั่งแม่น้ำทั้งสองข้างมีภูเขา ถ้ำ และน้ำตกที่สวยงามมากมาย ตลอดขึ้นไปจนกระทั่งถึงต้นน้ำ ซึ่งอยู่ในท้องที่กิ่งอำเภอสังขละบุรี

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จประพาสไทรโยคหรือแม่น้ำแควน้อยนี้หลายครั้ง เสด็จโดยทางเรือขึ้นไปทางต้นน้ำ ทรงพรรณนาไว้โดยละเอียดในพระราชนิพนธ์เรื่องเสด็จประพาสไทรโยค ข้าพเจ้าไม่สามารถจะบรรยายให้ละเอียดพิสดารยิ่งไปกว่าพระองค์ท่าน และทั้งไม่สามารถจะพรรณนาความงามของลำน้ำนี้ให้สมกับความงามอันแท้จริงของมันได้ จึงขออัญเชิญสาลินีฉันท์ของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม

หลวงพิชิตปริชากร(๑) มาลงไว้ดังต่อไปนี้

เดินทางในกลางชล ก็มาคลสิขรเขา
แถวทางน้ำตกเนา ณ ผั้ง น้ำสดำโกย
แลเมื่อเมื่อเรื่อเลียว ประกุยเกลียวเผลียงโรย
ลมชายยิ่งปรายโปรย ละอองตกชะซกไหล
พิศผาเร่งพาพิศ – วงจิตยิกใจ
ยกเมินยกมองโก ก็สยท่าบ่ทรามที่
ดังมออันก่อแกล้ง ประดิษฐ์แสร้งประดับดี
ยิ่งชวนยิ่งเชยมยิ่ – ดิชราโมทย์กระมลเมิน
น้ำตกเป็นชั้นๆ แลผุดดั้นพุแนวเนิน
น่าพิศน่าเพลิดเพลิน บ่นำจากยอยากคลา
ผายนเป็นพู่ย้อย และพวงห้อยประดับผา
ล่างแลดังอ่างปลา แลเปี่ยมด้วยนทีธาร
กลางก่อเป็นมอเหมาะ ละเมาะเกาะแลห้วยละหาร
ไม้น้อยทิ่มอาร ก็น่าชมพอสมกัน
ยกร่ำรำพันพจน์ บหมายหมดระบิลสรรพ์
สิ่งงามยิ่งคราวครัน เสนอย่อยพองาม

กาญจนบุรีมีชื่อในการมีไร่ยาสูบมาก แต่ยาสูบที่นิยมสูบกันในจังหวัดกาญจนบุรีนั้น มักจะเป็นจำพวกพันธุ์ยาไทยพันธุ์ยาเวอร์ยิเนียของฝรั่ง ถ้านำมาปลูกที่จังหวัดกาญจนบุรีแล้ว จะกลายเป็นพันธุ์พื้นเมืองไปอย่างรวดเร็ว คือมีรสฉุนจัดยิ่งขึ้นกว่าเดิม ใบเล็กลงและมีสีเขียวเข้มขึ้น ทั้งนี้คงจะเนื่องจากดินฟ้าอากาศผิดแผกแตกต่างกันกับอากาศทางทวีปยุโรป เพราะเมืองนี้ไม่หนาวจัด และไม่อยู่ในที่แผ่นดินสูง เหมือนอย่างเช่นทางภาคพายัพ จึงปลูกยาพันธุ์เวอร์ยิเนียไม่ได้ดีเหมือนทางเมืองเชียงใหม่ แต่ถึงอย่างไรก็ดีเมืองกาญจนบุรี ก็ยังเป็นแหล่งที่เพาะปลูกพันธุ์ยาสูบพื้นเมืองแห่งหนึ่งของประเทศไทย คู่กันกับเมืองเพชรบูรณ์เรื่อยมาตั้งแต่โบราณกาล โดยเฉพาะยาสูบที่ท้ายลำปากแพรกนั้น ถือว่าเป็นยาอย่างดี

(๑) ฉันท์ของกรมหลวงพิชิตปริชากรนี้ พิมพ์ในหนังสือพระราชนิพนธ์เสด็จประพาสไทรโยค.

ไม่แพ้ยาสูบของเมืองเพชรบูรณ์เลย จนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายมาแต่โบราณกาลว่า "ยาปากแพรก"

นอกจากไร่ยาสูบแล้ว ยังมีสวนต้นไผ่อีกมากมาย กาญจนบุรีเป็นเมืองไม้ไผ่ไม่แพ้เมืองเพชรบูรณ์เหมือนกัน ในการที่มีต้นไผ่มากมายเช่นนี้ เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลดำริตั้งโรงงานทำกระดาษอันใหญ่โตขึ้นที่จังหวัดนี้เป็นแห่งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ นับว่าเป็นศรีของกาญจนบุรีเรื่อยมาจนกระทั่งเวลาบัดนี้ โคกระบือของจังหวัดนี้ก็มีไม่น้อยกว่าจังหวัดอื่นๆ เมื่อผ่านไปตามทุ่งราบลุ่มซึ่งเป็นไร่เป็นนาแล้ว จะพบเห็นโคกระบือเดินและเล็มหญ้าอยู่ทั่วไป

การเดินทางไปเมืองกาญจนบุรี อาจไปได้ทั้งทางบกและทางน้ำ ในสมัยโบราณกาลไปเมืองกาญจนบุรี รู้สึกว่าลำบากยากเย็นไม่น้อย ถ้าคนธรรมดาสามัญจะไปทางบก ก็มักจะเดินไปด้วยเท้า ถ้าเป็นข้าราชการหรือเศรษฐีคฤหบดีก็ใช้ม้าและช้างเป็นพาหนะ เดินไปตามเส้นทางธนบุรี—นครปฐม—บ้านโป่ง—ท่าเรือปากแพรก เส้นทางนี้พระยาทสมเด็จพระบรมโกศเจ้าอยู่หัวก็ยังเคยเสด็จพระราชดำเนินไปหลายครั้ง ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนสายบ้านโป่ง—กาญจนบุรี ขึ้นเรียบร้อยแล้ว การคมนาคมระหว่างกรุงเทพฯ กับกาญจนบุรีนับว่าค่อยสะดวกขึ้นกว่าเดิม ผู้ใดอยากจะไปเที่ยวจังหวัดกาญจนบุรี ก็อาจจะไปได้ภายในวันเดียว คือขึ้นรถไฟไปลงที่สถานีบ้านโป่ง แล้วโดยสารรถยนต์ประจำทางอีกทอดหนึ่ง ตรงไปพักแรมที่จังหวัดกาญจนบุรีได้ทีเดียว โดยใช้เวลาเดินทางประมาณ ๓ ชั่วโมงเท่านั้น

แต่ในบัดนี้การเดินทางไปจังหวัดกาญจนบุรีสะดวกยิ่งขึ้นกว่าเดิมเป็นอันมาก เพราะไม่ต้องถ่ายรถยนต์หลายทอดเหมือนอย่างแต่ก่อน คือสามารถจะนำรถยนต์แล่นออกจากกรุงเทพฯ ไปยังจังหวัดกาญจนบุรีได้เลยทีเดียว โดยแล่นไปตามถนนสายกรุงเทพฯ—หัวหิน แล้วไปแยกที่สถานีบ้านโป่ง หรือถ้าจะไม่ไปรถยนต์จะโดยสารรถไฟไปก็ได้ เพราะมีรถไฟเดินทุกวัน ออกจากสถานีธนบุรีเวลา ๖.๑๕ น. ถึงสถานีกาญจนบุรีเวลา ๑๐.๓๐ น. ขบวนหนึ่ง และอีกขบวนหนึ่งออกจากสถานีธนบุรีเวลา ๑๔.๑๐ น. ถึงสถานีกาญจนบุรีเวลา ๑๘.๔๕ น.

สำหรับทางรถไฟที่แยกไปยังจังหวัดกาญจนบุรีนี้ ควรจะได้ทราบประวัติไว้เสีย

ด้วย คือ ในระหว่างมหาสงครามอาเซียบูรพา ญี่ปุ่นมีความจำเป็นที่จะต้องเชื่อมการคมนาคมทางบก ระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่าขึ้น เห็นไม่มีทางใดเหมาะเท่าเส้นทางสายนี้ จึงตัดทางแยกจากสถานีหนองปลาดุก(๑) ทำเลียบไปทางทิศตะวันตกจนถึงตัวเมืองกาญจนบุรีเป็นระยะทางประมาณ ๕๑ กิโลเมตร ต่อจากตัวเมืองกาญจนบุรีก็ทำข้ามหุบห้วยเหวเขาตัดเข้าไปในป่าเรื่อยไปจนถึงชายแดนประเทศพม่า ทางรถไฟสายนี้ญี่ปุ่นได้เริ่มวางรางขึ้นเมื่อยึดเกาะชวาและเกาะสิงคโปร์ได้ แล้วนำทัพพลสัมภาระที่ยึดได้จากอังกฤษและฮอลันดามาจัดสร้างขึ้น คนงานที่ใช้ทำทางรถไฟก็เป็นเชลยศึกทหารอเมริกัน อังกฤษ ฮอลันดา และออสเตรเลียทั้งสิ้น เชลยศึกเหล่านี้ได้รับความลำบากตรากตรำและอดหยากแร้นแค้นอย่างที่สุด และได้เสียชีวิตลงเป็นจำนวนมาก จนถึงกับได้ทำที่ฝังศพไว้ริมทางรถไฟ มีไม้กางเขนปักอยู่มากมายหลายพันอัน จนแลลานตาไปหมด บริเวณที่ฝังศพของทหารสหประชาชาตินี้ทำไว้สวยงามมาก นักท่องเที่ยวซึ่งไปจากจังหวัดอื่นมักจะขอเข้าไปชมกันเสมอมิได้ขาด

การไปจังหวัดกาญจนบุรีโดยทางเรือจะต้องใช้เวลามาก คือจะต้องพักแรมค้างสองคืนจึงจะถึง และในปัจจุบันนี้ก็ยังไม่มีเรือยนต์เดินรับส่งคนโดยจากกรุงเทพฯ ตรงไปยังจังหวัดกาญจนบุรีโดยเฉพาะ จะต้องเดินทางไปยังจังหวัดราชบุรีเสียก่อน แล้วจึงจะมีเรือเดินต่อขึ้นไปตามลำแม่น้ำสมัยโบราณก็ต้องเดินทางไปตามเส้นทางนี้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นถ้าท่านจะไปเที่ยว หรือไปทำธุรกิจอย่างใดโดยมีเวลาจำกัดแล้ว การไปทางเรือย่อมไม่สะดวกและไม่เหมาะเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะต้องเสียเวลานานถึงสามสี่วันกว่าจะถึงที่หมายปลายทาง สู้ไปทางบกไม่ได้ เพราะสะดวกและรวดเร็วกว่ามาก

กาญจนบุรีเป็นเมืองเล็กๆ ตั้งอยู่ชายพระราชอาณาเขต ฉะนั้นจึงไม่ค่อยมีผู้คนผ่านไปมามากมายเหมือนอย่างเช่นเมืองอื่นๆ ซึ่งอยู่ในส่วนกลางของประเทศ ผู้ที่จะไปยังจังหวัดกาญจนบุรีจะต้องเป็นผู้ที่มีธุรกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือมิฉะนั้นก็ทรงไปเที่ยวเพื่อหาความสำราญ ในการชมป่าเขาลำเนาไพร หรือทิวทัศน์อันสวยสดงดงามของลำน้ำแควน้อยเท่านั้น ถ้าต่อไปได้เปิดการนำเที่ยวชมภูมิประเทศ

(๑) ทางรถไฟนี้ตัดแยกได้สถานีหนองปลาดุกลงไปประมาณ ๓ กิโลเมตร

เช่นน้ำเที่ยวไทรโยค หรือน้ำตกเขาพังซ้อน อีกเรื่อย ๆ ไปแล้ว หวังว่าจังหวัดกาญจนบุรีคงจะเป็นเมืองที่ครึกครื้นขึ้นกว่าเดิมอีกไม่น้อยทีเดียว ร้านรวงก็คงจะเกิดขึ้นอีกมาก! ชาวเมืองก็จะนำของพื้นเมืองมาขายต้อนรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น และโรงแรมขึ้นก็คงจะเกิดขึ้นอีกไม่น้อยเป็นแน่ แม้ในขณะนี้กาญจนบุรีจะไม่มีโรงแรมที่ดีนักก็ตาม แต่ก็ยังมีที่พอจะพักได้อยู่โรงแรมหนึ่ง คือโรงแรมสุมิตราคาร ข้างล่างเป็นที่ขายของเอ็กเซ็กซ์ ข้างบนเป็นที่พัก โรงแรมนี้ไม่มีผู้คนพลุกพล่าน นอกจากนี้ยังมีโรงแรมสมคิดและโรงแรมตงเฮง สถานที่ก็พอพักได้

อาหารการกินของเมืองนี้ก็นับว่าไม่อัตคัดขาดแคลน คงมีเหมือนอย่างเช่นจังหวัดอื่น ๆ โดยมาก ขาดแต่ของทะเลไม่มีคงคืนเหมือนอย่างเช่นจังหวัดที่ตั้งอยู่ใกล้ทะเลเท่านั้น แร่ของกาญจนบุรีก็มีไม่น้อย ที่ขึ้นหน้าขึ้นตาที่สุดก็คือเหมืองบีลือก เป็นเหมืองขุดใหญ่โตแห่งหนึ่งไม่แพ้ทางภูเก็ตใต้ เหมืองนี้ตั้งอยู่ประชิดติดกับชายแดนประเทศพม่า มีถนนตัดจากอำเภอทองผาภูมิไปยังเหมืองนี้โดยเฉพาะ ซึ่งรัฐบาลได้ลงทุนเป็นจำนวนมากในการตัดถนนสายนี้ เพราะต้องผ่านป่าเขาลำเนาไพรและโกรกอาร เรื่อยไปตลอดแนว แต่เมื่อลงทุนไปแล้วก็คิดว่าในอนาคตคงจะได้ผลคุ้มค่าทีเดียว นอกจากแร่ดีบุกแล้ว กาญจนบุรียังมีน้ำพลอยหลายแห่ง พลอยของกาญจนบุรีเป็นพลอยที่ไม่แพ้จังหวัดจันทบุรีเหมือนกัน และยังมีแร่ทะกั่ว แร่ทองคำ แร่เหล็ก และถ่านหินอยู่ในตำบลต่าง ๆ อีกมาก แต่ยังไม่ได้มีการสำรวจตรวจสอบทางวิทยาการให้แน่ชัด เช่นนี้จึงนับว่ากาญจนบุรีเป็นเมืองอุดมสมบูรณ์ มีทรัพย์ในดินและสินในน้ำอยู่โดยทั่วไป ถ้าได้มีการสำรวจตรวจสอบแหล่งกำเนิดของแร่ต่างๆ และจัดตั้งโรงงานทำขึ้นเป็นล่ำเป็นสันแล้ว หวังว่าคงจะทำความร่ำรวยให้แก่ประเทศชาติ หรือโดยเฉพาะชาวเมืองกาญจนบุรีเพิ่มขึ้นอีกไม่น้อยเลยทีเดียว

กาญจนบุรีเป็นจังหวัดที่มีเมืองโบราณรวมอยู่ด้วยหลายเมือง และดูเหมือนจะเป็นจังหวัดที่มีเมืองโบราณรวมอยู่มากที่สุด เพราะปรากฏว่าอำเภอหรือกิ่งอำเภอที่ขึ้นอยู่ในเขตของจังหวัดนี้ โดยมากเคยเป็นเมืองโบราณมาแล้วแทบทั้งสิ้น แต่เนื่องจากในขณะนี้การคมนาคมและการติดต่อลำบาก เพราะยังไม่มีถนนและทางรถไฟจำเป็นต้องอาศัยลำน้ำแต่ทางเดียว จึง

ไม่มีผู้คนอพยพไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเมืองโบราณเหล่านั้นเพิ่มขึ้นอีก ผู้ที่เคยอยู่แต่เดิมก็คงเอือมระอาในเรื่องการคมนาคม จึงพากันอพยพลงมาอยู่ทางใต้ คือทางแม่น้ำแควใหญ่กันโดยมาก เมืองโบราณเหล่านั้นจึงร่วงโรย และกลายเป็นอำเภอไปบ้าง เป็นกิ่งอำเภอบ้าง และบางที่ก็เป็นเพียงตำบลหนึ่งเท่านั้นก็มี

เหนือที่ตั้งเมืองกาญจนบุรีขึ้นไปในดินแดนที่เป็นป่าเขาลำเนาไพร เป็นที่อยู่ของชาวพื้นเมืองหลายจำพวก เช่นมอญ ละว้า กะเหรี่ยง และข่าเป็นต้น และต่อออกไปทางชายพระราชอาณาเขต ซึ่งติดกับประเทศพม่าก็เป็นที่อยู่ของพวกกะเหรี่ยงป่าดงอีกจำพวกหนึ่ง ซึ่งเรียกกันว่า "กร่าง" ชนพวกนี้ แม้จะเป็นชาวป่าชาวดอย และไม่ได้เรียนการสังคมเหมือนอย่างเช่นชาวกรุงก็ตาม แต่เขาเหล่านั้นเป็นผู้มีน้ำใจอันดีงามทั้งสิ้น ดูเหมือนไม่มีคติอุกฉกรรจ์อย่างใด เคยเกิดขึ้นในถิ่นที่อยู่ของชนจำพวกนี้เลย เขาอยู่กันอย่างฉันท์พี่น้องจริง ๆ มีกิจธุระอย่างใดก็ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยิ่งกว่านั้นผู้ที่แปลกหน้าจะไปขอพักอาศัย หรือขออาหารรับประทานสัก ๓—๔ มื้อ เขาก็จะยินดีให้พักอาศัยและให้อาหารรับประทานด้วยความเต็มใจ ทุกคนทั้งชายและหญิงจะยิ้มแย้มแจ่มใสต้อนรับผู้แปลกหน้าที่ไปหาถึงถิ่นที่อยู่ของเขาเสมอ และจะไม่ปรารถนาค่าน้ำใจประการใดเลย ถึงแม้ว่าเราจะขอพักอยู่ต่อไปเกินกว่ากำหนดที่ได้ขอไว้แต่เดิมก็ตาม. เช่นนี้นับว่าชาวพื้นเมืองดังกล่าวมีจิตใจเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมอันสูงยิ่ง สมควรที่ผู้ซึ่งอยู่ในกรุงจะถือเป็นแบบฉบับต่อไป.

ระบำบาหลีในสหรัฐอเมริกา

ของ

อนิต อยู่โพธิ์

ข้าพเจ้าเคยทราบเรื่องรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซียจัดส่งคณะระบำบาหลี และวงดนตรี "กามีลัน" ไปแสดงเผยแผ่ศิลปของเขาในสหรัฐอเมริกา จากหนังสือพิมพ์บางฉบับ ก็เกิดความสนใจใคร่รู้ และพยายามติดตามข่าวด้วยความเอาใจใส่ตลอดมา และเมื่อคณะระบำดังกล่าวนี้จะไปยังสหรัฐอเมริกาได้ผ่านมาในกรุงเทพฯ ทางการของสถานทูตอินโดนีเซียในกรุงเทพฯ ได้เชิญท่านผู้มีเกียรติยิ่งท่านไปชมการแสดงบางชุดของเขาที่สถานทูตอินโดนีเซีย ข้าพเจ้าก็ได้รับเชิญ แต่เสียใจที่ในวันนั้นยังเอิญติดธุรกิจทางอื่น มิได้ไปชม แต่ก็คอยลุ้นรับฟังข่าวเคลื่อนไหว เท่าที่พอจะทราบได้จากหนังสือพิมพ์บางฉบับ เมื่อได้ทราบถึงผลสำเร็จอันงดงามจากการท่องเที่ยวเผยแพร่ศิลปของเขาในสหรัฐอเมริกา ข้าพเจ้าก็พลอยยินดีในผลสำเร็จครั้งนี้ ในฐานะเป็นศิลปินชาวตะวันออกในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง

แต่ข่าวที่ได้พบในหน้าหนังสือพิมพ์ที่ตกเข้ามาถึงกรุงเทพฯ นั้น มีน้อยเหลือเกิน ไม่สามารถจะติดตามรายละเอียดได้สมหวัง ยิ่งความอยากรู้ของข้าพเจ้าก็เกิดสมหวังขึ้น เนื่องจากมิโชคดีได้อ่านข่าวและบทความจากหนังสือพิมพ์อเมริกันหลายฉบับ ซึ่งท่านกงสุลใหญ่ (Monsieur H.F.E. Van Oosten) แห่งเมืองลอส-อันเจลิส ในคาลิฟอร์เนีย รวบรวมตัดส่งมา ข้าพเจ้าจึงพยายามอ่านและเก็บความเรื่องรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซียจัดส่งคณะระบำบาหลีและวงดนตรี "กามีลัน" ไปแสดงในสหรัฐอเมริกาไว้เป็นข้อๆ ดังนี้ —

๑. คณะระบำบาหลี ซึ่งเรียกในภาษาอังกฤษว่า "Dancers of Bali" นั้น มีจำนวน ๔๕ คน คือ นักระบำหญิง ๘ คน นักระบำชาย ๘ คน, นักดนตรี ๒๓ คน, ครู, ผู้ฝึกหัดและผู้ดูแล ๔ คน รวมทั้งนายยอห์นโคสต์และภรรยา ซึ่งเป็นผู้ควบคุมอีก ๒ คน เป็นจำนวน ๔๕ คน

๒. คณะระบำบาหลี รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ส่งไปในนามกรมวัฒนธรรม (The Cultural Department) ของรัฐบาลอินโดนีเซีย ร่วมกับบริษัท Columbia Artists โดยนายเอฟ. ซี. ชาง. ประธานกรรมการอำนวยการของบริษัท ได้เดินทางมาทำสัญญาตกลง ณ ประเทศอินโดนีเซีย คณะระบำบาหลีเดินทางไปถึงนคร นิวยอร์ค ราวต้นเดือน กันยายน ค.ศ.๑๙๕๒ มีกำหนดให้อยู่ในสหรัฐอเมริกา เป็นระยะเวลา ๑๒ สัปดาห์ โดยรัฐบาลให้ความอุปถัมภ์และจ่ายเงินให้แก่คณะ เท่าที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์บางฉบับ มีรายการจ่ายให้ดังนี้—

(๑) ค่าเดินทาง (for the tour) เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ เหรียญอเมริกัน

(๒) ค่าขนส่ง, ค่าเครื่องแต่งกายอย่างฝรั่ง, ค่าใช้จ่ายในการฝึกซ้อมฯลฯ เป็นเงิน ๓๕,๐๐๐ เหรียญอเมริกัน

นอกนั้นรัฐบาลอินโดนีเซียจะจ่ายค่าอะไรให้อีก ไม่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ จึงไม่อาจทราบได้

๓. ชุดการแสดงทั่วไป เท่าที่พอจะกำหนดได้จาก ข่าวหนังสือพิมพ์ที่ท่านกงสุลใหญ่รวบรวมตัดส่งมา นอกจากมีโหมโรงด้วยวงดนตรี "กามีลัน" แล้วก็เหมือนการแสดงทั้งหมด ๘ ชุด คือ.—

(๑) โอเล็ก (Oleg) ระบำหญิงคู่ใช้ ยังกลุง เป็นเครื่องบรรเลงแสดงโดยเด็กหญิง ๒ คน แต่งตัวสีแดง สีทอง นุ่งเรียวแหลม (สวมเล็บปลอม?)

(๒) เก็ตจัก (Ketjak หรือ Monkey Dance) นักร้องผู้ชายนั่งล้อมวงตัวตลก แล้วจำแลงตัวพร้อมกันเป็นกองทัพลิง เต้นระสานกันไปกับเสียงตะโกน เสียงร้องขู่ และร้องคราญตราง (ว่าเล่นตามเรื่องตอนหนึ่ง ในรามายณะ)

(๓) ทุมุลิลังกาน (Tumulilingan หรือ Bumblebee) ระบำผึ้งคู่แสดงเป็นผึ้งตัวผู้กับตัวเมีย รำเกี้ยวกัน (ว่าประดิษฐ์ขึ้นใหม่เมื่อ ค.ศ.๑๙๕๑ นี่เอง)

(๔) เก็บยาร์ (Kebyar) ชายนั่งรำเดี่ยว และนั่งรำตลอดชุด (ว่าประดิษฐ์ขึ้นใหม่เมื่อราว ค.ศ.๑๙๑๕ แต่หนังสือพิมพ์บางฉบับก็ว่า ค.ศ.๑๙๓๐)

(๕) เลกอง (Legong) การ

แสดงทีมเด็กหญิง ๓ คน ออกมารำ คนหนึ่งเป็นหัวหน้า (เป็นเรื่องโบราณ)

ในหนังสือพิมพ์บางฉบับกล่าวว่า ชุดนี้เป็นแต่การอวดศิลปโบราณของยาหลี ไม่สู้ได้รับความสนใจจากผู้ดู ซึ่งเป็นชาวต่างประเทศนัก

(๖) จังเกอร์ (Djanger) รำหมู่เป็นระบำพื้นเมือง ชายหญิงรำและร้องร่วมกัน

(๗) บาริส (Baris) การแสดงตอนหนึ่งจากเรื่องมหาภารตะ

(๘) บารอง (Barong) ระบำซึ่งมีตัวตลกสวมหน้ากากร่วม

ชุดการแสดงเหล่านี้ ในหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับก็กล่าวถึงไว้คล้าย ๆ กัน ต่างแต่ลงลำดับต่างกันบ้าง สับหน้าสับหลังกันไปบ้าง แต่ดูเหมือนชุดที่รักไปทั้งหมดจะมีเพียง ๘ ชุดเท่านั้น สังเกตตามข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ เข้าใจว่า เมื่อเปลี่ยนโรงแสด ก็คงจะยักย้ายสลับชุดกันไปบ้าง (*)

๔. นอกจากชุดการแสดงแล้ว มีอีกสิ่งหนึ่งที่เขาถือเป็นสำคัญ และยกขึ้นโฆษณาอวดอย่างมากมาย คือ วงดนตรีของยาหลี ชนิดที่เรียกว่า กามลัน (Gmaelan) (*) มีนักดนตรี ๒๓ คน บางคนก็เป็นนักรำด้วย วงดนตรีกามลันนี้แม้แต่หนังสือต่าง ๆ ก็กล่าวชมเชยเป็นอันมาก และโฆษณายกย่องหัวหน้าวงไว้โดยเฉพาะ เช่นว่า หัวหน้าวงผู้นี้เป็นหัวหน้าหมู่บ้าน เพลียตัน (Plaitan) ในชนบทแห่งหนึ่งในเกาะยาหลี และดนตรีของเขาวงนี้ก็เป็นวงดนตรีประจำหมู่บ้านนั้น ซึ่งเคยนำไปแสดงที่กรุงปารีส ในงาน Paris Exposition เมื่อ ค.ศ.๑๙๓๑

นอกจากวงดนตรี "กามลัน" แล้ว กล่าวว่ามีดนตรีวงเล็กอีกวงหนึ่ง เครื่องดนตรีทำด้วยไม้ไผ่ทั้งเครื่องตีและเครื่องเป่า ดอทเรียกว่า อังกะลุง (Angklung) และใช้นักดนตรีชุดเดียวกันกับวง "กามลัน" นั่นเอง แต่วงอังกะลุงนี้ไม่สู้มีหนังสือพิมพ์กล่าวยกย่องชมเชยเหมือน "กามลัน"

๕. ปรับปรุงและจัดชุดการแสดง การแสดงและการบรรเลงของยาหลีก็มีการรำและการแสดงอวดศิลปบางตอนอยู่นาน ๆ ซึ่งทำให้ผู้ดูในสมัยนี้โดยเฉพาะฝรั่งอาจเบื่อได้ เพื่อให้เหมาะสมแก่หูตาของฝรั่งชาวอเมริกัน จึงต้องปรับปรุงแก้ไขตัดทอนและจัดชุดการแสดงให้เหมาะสม ผู้ปรับปรุงและจัดชุดการแสดง

* ชุดการแสดงและวงดนตรี "กามลัน" นี้ จะได้หาโอกาสนำรายละเอียดมาเล่าสนอต่อไปอีก.

นี้ คือ นายยอห์นโคสต์ (๑) ชาวอังกฤษ ซึ่งรับราชการอยู่ในกระทรวงการต่างประเทศของรัฐบาลอินโดนีเซีย หนังสือพิมพ์บางฉบับกล่าวยกย่องนายยอห์นโคสต์ ว่าเนื่องจากนาย ยอห์นโคสต์ ต้องถูกไปเป็นเชลยศึกญี่ปุ่นคราวสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทำให้เขาเกิดความคิดว่า ชาวตะวันตกกับชาวตะวันออก ควรจะได้หาทางทำความเข้าใจอันดีต่อกันให้ดียิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่แล้ว และเขาคิดเห็นว่า นาฏศิลป์เป็นภาษากลางอย่างหนึ่ง ที่จะใช้เป็นสื่อสำหรับเกิดความเข้าใจต่อกันได้เป็นอย่างดี เข้าใจว่า การที่รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย จัดคณะระบำบาหลี และวงดนตรี "กามลัน" ไปแสดงในสหรัฐอเมริกานี้คงเนื่องจากความคิดและคมวาพยายามขวนขวาย ของ นาย ยอห์นโคสต์เป็นแรงสำคัญด้วย

นอกจากนั้นเขาระบุชื่อผู้สร้างเครื่องแต่งกายว่าเป็นฝีมือของนางสุเบียนติโคสต์ (Subienti Coast) ภรรยาชาวชวาของนายยอห์นโคสต์ เป็นผู้สร้างเครื่องแต่งกาย โดยใช้ผ้าทอ,ย้อมสีและเขียนลายจัดทำกันขึ้นในชวา โดยมีช่างผู้ชำนาญชาวบาหลีเป็นผู้ช่วย

ส่วนการออกแบบและจัดฉาก โดยดัดแปลงลวดลายบาหลี ให้เหมาะแก่สายตาและเวทีโรงละครอเมริกัน ตลอดจนจัดแสงสว่างนั้น เขาโฆษณาว่าเป็นฝีมือของนาย ริชาร์ด ฮาริสัน เสนี (Richard Harrison Senie)

๖. การโฆษณา เขาโฆษณารวมกันไปทั้งชุดการแสดงและวงดนตรี "กามลัน" และบุคคลที่เขาหยิบยกขึ้นโฆษณาพร้อมทั้งลงรูปในหน้าหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ที่สำคัญก็มี ๓ คน คือ (๑) หัวหน้าระบำฝ่ายหญิงชื่อ นิ กุสติ รากา เป็นเด็กหญิงอายุ ๑๕ ปี (๒) หัวหน้าระบำฝ่ายชายชื่อ แซมบี อายุ ๒๖ ปี และ (๓) หัวหน้าวงดนตรี "กามลัน" ชื่อ อนักอกุง กิงูราห์ แมนเดอรา เป็นผู้ใหญ่แล้ว ในบางแห่งก็ตีพิมพ์รูป นาย ยอห์น โคสต์ ในฐานะเป็น Prducer และตีพิมพ์ลงรูปนายเอฟ.ซี.ชาง ประธานกรรมการอำนวย

(๑) นายยอห์น โคสต์ (John coast) เป็นชาวอังกฤษที่เคยตกเป็นเชลยสงครามมหาเอเชียบูรพา ถูกใช้ให้ทำงานสร้างทางรถไฟสายเมืองกาญจนบุรีไปพม่า เลิกสงครามแล้วได้เคยมาติดต่อกับข้าพเจ้า ขอโอกาสมาดูการฝึกหัดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนนาฏศิลป กรมศิลปากร ได้ถ่ายรูปและเขียนบทความเกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทยไปลงเผยแผ่ในหนังสือ Bellet ซึ่งออกในประเทศอังกฤษ เคยพยายามจะนำเอาคณะนาฏศิลป์ไทยไปเผยแผ่ในยุโรปและอเมริกา แต่ภายหลังเขาได้เข้ารับราชการในรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย และแต่งงานกับสตรีชาวอินโดนีเซีย.

การแห่งบริษัท โคลัมเบีย อาร์ติสตส์ ในฐานะเป็นผู้จัดการ นำระบำและวงดนตรียาหลีไปแสดงในสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ก็ได้พิมพ์รูปคณะระบำและตัวแสดงอันย้าง แต่ที่โฆษณาเป็นล่ำเป็นสันก็คือยกย่องเชิดชูบุคคล ๓ คน ดังกล่าวข้างต้นนั้น และสังเกตดูบรรดาหนังสือต่าง ๆ ก็พลอยชมเชยบุคคลทั้ง ๓ นี้มากด้วย คงจะเป็นบุคคลชั้นผู้ใหญ่ของเขาจริง ๆ

๗. บุคคลสำคัญอีกคนหนึ่งในการนี้ก็คือ ผู้เล่าเรื่อง (Story-teller) หรือผู้ประกาศโฆษณา (Announcer) ก่อนเริ่มแสดงแต่ละชุดและในขณะแสดงด้วย จะมีสุภาพสตรีผู้หนึ่งออกมาทำหน้าที่นี้ สุภาพสตรีผู้นี้เขาระบุไว้ว่า ชื่อ วันนะระดี ประดานิงหรัต เป็นคนชวาหรือยาหลี หนังสือพิมพ์หลายฉบับต่างยกย่องสุภาพสตรีผู้นี้ว่า รูปร่างงามเป็นเสน่ห์ พูดอังกฤษคล่อง และเล่าเรื่องย่อได้เหมาะสมน่าสนใจฟัง

๘. คณะระบำยาหลีได้เริ่มแสดงที่ Fulton Theatre ในนครนิวยอร์ค เมื่อคืนวันที่ ๑๖ กันยายน ค.ศ. ๑๙๕๒ ปรากฏว่า แต่เดิมกำหนดวันแสดงไว้เพียง ๔ สัปดาห์ แต่แล้วก็ต้องขยายเวลาออกไปเป็น ๕ สัปดาห์ และต้องขยายเวลาต่อไปอีกเป็น ๗ สัปดาห์ เพราะได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีมาก หลังจากนั้นจึงท่องเที่ยวเผยแพร่ศิลปไปตามเมืองและนครต่าง ๆ รวม ๒๐ แห่ง จากนครนิวยอร์คก็ไป ชิคาโก, วอชิงตัน, ดี.ซี., เดนเวอร์, โคโลราโด, ลอสวิกาส นิวเม็กซิโก, ลอสแอนเจลิส แห่งคาลิฟอร์เนีย, ซันไดโก, ซานฟรานซิสโก, เฟรสโน, ซาคราเมนโต, โฟนิกซ์, อาริโซนา, ซานอันโตนิโอ, เท็กซัสและไมอามี, ฟลอริดา ฯลฯ

ปรากฏว่า แต่ละแห่งที่คณะระบำยาหลีผ่านไป ได้รับการต้อนรับสรรเสริญเยินยอเป็นอย่างสูง จากหนังสือพิมพ์ จากประกาศเป็นทางการ และจากประชาชนการท่องเที่ยวเผยแพร่ทุกคราวไป ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ซึ่งทำหน้ายเป็นพิเศษเป็นการแสดงว่า ประชาชนชาวอเมริกันมีความเต็มใจที่จะน้อมรับสิ่งดีงามจากใจและพิสูจน์ได้อย่างแน่นอนโดยไม่มีปัญหาว่าประชาชนชาวอเมริกันได้ยกย่องกิจการทางวัฒนธรรมของต่างประเทศเป็นอย่างสูง

อนึ่ง หนังสือพิมพ์ทั้งรายวันและนิตยสาร ซึ่งปรากฏว่า มีผู้อ่านมากกว่า ๕๐ ล้านคน ได้นำเรื่องอันเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเผยแพร่ของคณะระบำยาหลีออกพิมพ์เผยแพร่เป็นระยะ ๆ ด้วย

๙. รายได้เป็นตัวเงิน เนื่องในการที่รัฐบาล แห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย รัก

ส่งคณะระบำบาหลีและวงดนตรีกาเมลันไปแสดงในสหรัฐอเมริกานั้น จะมีจำนวนเท่าใด ไม่สามารถค้นหาตัวเลขได้จากหนังสือพิมพ์เหล่านั้น แต่ปรากฏในหนังสือของท่านกงสุลใหญ่ แห่งเมืองลอสอันเจลิส กล่าวว่า คณะระบำบาหลีในความอุปถัมภ์ของรัฐบาลอินโดนีเซีย แม้จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวเป็นเวลา ๑๒ สัปดาห์ มีจำนวนสูงมากก็จริง แต่มีรายได้เผื่อหักจากค่าใช้จ่ายแล้ว ยังมีเงินเหลือพอที่จะชดใช้ค่าเดินทางข้ามทวีปในการไปท่องเที่ยวเผยแพร่ครานั้น

๑๐. แต่ผลอย่างมหาศาล ซึ่งรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ได้รับเนื่องจากการจัดส่งคณะระบำและนักดนตรีไปตามที่กล่าวถึงนั้น ได้ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีเป็นอันมาก ระหว่างประชาชนทั้ง ๒ ประเทศ คือ ชาวอินโดนีเซียกับชาวอเมริกา ทั้งเป็นการเผยแพร่ให้ประชาชนชาวอเมริกันรู้จักประเทศอินโดนีเซียกว้างขวางยิ่งขึ้น ผลที่ประเทศอินโดนีเซียได้รับดังกล่าวนี้ แม้จะใช้การโฆษณาเผยแพร่โดยวิธีอื่น และทุ่มเทค่าใช้จ่ายมากกว่านี้ ก็ไม่อาจได้รับผลเทียมเท่า ซึ่งตามหนังสือของท่านกงสุลใหญ่แห่งเมืองลอสอันเจลิส ก็กล่าวว่า ได้สร้างความรู้สึกในทางสันถวไมตรีอันดีสำหรับประเทศอินโดนีเซีย ให้เกิดขึ้นแก่ชาวอเมริกัน อย่างไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นได้ นี่คือผลสำเร็จอันงดงามอย่างหนึ่ง ซึ่งศิลปินเพื่อนบ้านของเราได้ทำให้แก่ประเทศชาติของเขา.

เรื่องวัฒนธรรม

ของ

พระยาอนุมานราชธน

[ต่อจากฉบับที่ ๖ เล่ม ๑๐ มีนาคม ๒๔๘๖]

วัฒนธรรมไทยในทางประวัติศาสตร์

๑. ประเทศไทยสมัยก่อนประวัติศาสตร์

๕๕. การศึกษาสิ่งที่เป็นองค์ประกอบอาศึกษาได้เป็นสองทาง ทางหนึ่งศึกษาส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นไปในทางวิเคราะห์หรือวิภาค คือดูแยกแต่ละส่วนว่ามีลักษณะและความสัมพันธ์กับส่วนอื่นเป็นอย่างไร สืบสวนค้นคว้าเพื่อให้ทราบว่าส่วนต่าง ๆ ที่กล่าวนั้นเมื่อรวมกัน ต่างมีหน้าที่ประสานกันอย่างไร จึงจะได้ผลสำเร็จเป็นระเบียบเรียบร้อยแก่ส่วนรวม คือองค์ประกอบแห่งสิ่งนั้น อีกทางหนึ่งศึกษาองค์ประกอบนั้นในทางประวัติศาสตร์ อันเป็นเรื่องที่จะกล่าวก่อนในตอนนี้ คือเรื่องวัฒนธรรมไทยในทางประวัติศาสตร์

๕๖. เพื่อประโยชน์แห่งการบรรยายเรื่องวัฒนธรรมไทย จะต้องแบ่งประเทศไทยในทางภูมิศาสตร์ ออกเป็น ๔ ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้

๕๗. ภาคเหนือมีลักษณะเป็นแผ่นดินมีภูเขามาก มีที่ราบลุ่มแต่ที่ซึ่งอยู่ระหว่างเขากว้างบ้างแคบบ้างแล้วแต่ลักษณะของท้องที่ ประชาชนส่วนใหญ่ในภาคนี้คือชาวไทย ถ้าเรียกเป็นเฉพาะในทางประวัติศาสตร์ก็เป็น ไทยยวน ไทยลานนา หรือไทยเหนือ ชาวไทยที่กล่าวนี้อาศัยเป็นปรกติอยู่ในที่ราบลุ่มหว่างเขา ส่วนยนที่ตอนต้นไหล่เขาเป็นที่อยู่ของชาติล้าหลังมีส่วนใหญ่อยู่สองตระกูลภาษา คือ ตระกูลมอญ—เขมร และตระกูลจีเบต—พม่า นอกจากนี้ยังมีพวกกะเหรี่ยง แม้ว และเย้า ซึ่งไม่อยู่ในตระกูลภาษาไร

พวกมอญ—เขมรในภาคนี้มีละว้าหรือลางที่เรียกว่าลาว และพวกจีเบต—

พม่า มีมูเซอหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ละหุ

๕๘. ภาคอีสานเป็นแผ่นดินที่ราบสูง มีเขตกว้างใหญ่และลาดต่ำไปทางตะวันออกเฉียงใต้ มีแม่น้ำโขงเป็นแนวพรมแดนทางตะวันออกต่อกับประเทศลาวหลวงพระบาง และตอนใต้มีทิวเขาดงเร็กกั้นเป็นแดนกับประเทศเขมร ประชาชนในภาคนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวไทย ซึ่งเรียนตนเองว่าลาว อันเป็นคำไทยเดิมแปลว่าใหญ่ และเป็นคนละคำกับลาวที่ใช้เรียกพวกละว้า ข้ามแม่น้ำโขงไปทางฝั่งซ้ายก็เป็นชาวไทยที่เรียกว่าลาวเช่นเดียวกัน นอกนี้ยังมีพวกผู้ไทย อันเป็นชาวไทยอีกสาขาหนึ่ง มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย แต่เข้ามาอยู่ตอนเหนือของภาคนี้เป็นแห่ง ๆ ส่วนประชาชนเชื้อชาติอื่นซึ่งเป็นชนหมู่น้อยอยู่ในภาคนี้ ส่วนใหญ่เป็นชนในตระกูลมอญ—เขมร มีพวกขมุ กะโซ่ แสก กะเลิง และข่าต่าง ๆ ลางพวกในตอนเหนือ และพวกส่วยหรือกุยและเขมรสูงในตอนใต้ ซึ่งต่อแดนกับเขมรต่ำคือประเทศเขมร

๕๙. ภาคกลาง เป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่มีแม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำอื่นอีกหลายสายผ่านแต่เหนือไป ใต้ไปลงทะเลในภาคนี้เป็นที่อยู่ของชาวไทย ซึ่งเรียกในทางประวัติศาสตร์ว่า สยาม และมีชนหมู่น้อยในตระกูลมอญ—เขมร มีมอญ และเขมร เป็นต้น อยู่เป็นแห่ง ๆ นอกนี้มีชาวญวน ชาวมลายู และชาวทวาย ซึ่งเป็นสาขาของชาวยะไข่ในตระกูลธิเบต—พม่า

๖๐. ภาคใต้เป็นแหลมยื่นลงไปใต้ คือที่เรียกว่า คาบสมุทรหรือแหลมมลายู เป็นแผ่นดินซึ่งตกทะเลทั้งสองด้าน คือทางตะวันตก ตกทะเลหน้านอกหรืออ่าวเบงกอล ทางตะวันออกตกทะเลหน้าในหรืออ่าวไทย ประชาชนภาคนี้เป็นเชื้อชาติไทยแต่ตอนใต้เป็นไทยเชื้อชาติมลายู ซึ่งเรียกในทางชาติวงศ์วิทยาว่าชนชาติในตระกูลออสโตรเนเชียน นอกนี้ยังมีชนหมู่น้อยซึ่งยังเป็นชาวป่าล้าหลังอยู่คือพวกซาไกในตระกูลมอญ—เขมร และพวกเซมังหรือเงาะ ซึ่งมีชื่อเรียกรวมว่านิกริโต

๖๑. ดินแดนอันเป็นประเทศไทยทั้ง ๔ ภาคนี้ เมื่อกล่าวในทางชาติวงศ์วิทยาและทางวัฒนธรรม ย่อมเหลื่อมล้ำกันอยู่ในตอนที่ต่อแดนกัน จะแยกให้เด็ดขาดเหมือนตัดขนมเป็นชั้น ๆ หาได้ไม่ นอกนี้ยังเหลื่อมล้ำมีอิทธิพลต่อกับชนชาติเพื่อนบ้าน คือเขมรทางตะวันออก พม่าทาง

ตะวันตก และมลายูทางใต้ ถ้าล้ำไปในทางใดวัฒนธรรมของชาติก็ใกล้เข้าไปทางชาติเพื่อนบ้านนั้น และเกิดระคนปนกัน ในระยะต่อมา ยังมีชนชาติอื่นที่เป็นชาวอาเซียด้วยกัน เช่นจีน อินเดีย ลังกา และอินโดเนเซียนเป็นต้น และครั้งหลังที่สุด ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยกว่าพวกที่กล่าวมาข้างต้น คือชาวยุโรปและชาวอเมริกันซึ่งมีอิทธิพลอย่างใหญ่แก่วัฒนธรรมของประเทศไทย

๖๒. แผ่นดินประเทศไทยในทางประวัติศาสตร์ ย่อมมีชนชาติต่าง ๆ ซึ่งถ้าจะเปรียบก็เหมือนเป็นน้ำหลายกระแส ไหลจากแดนต่าง ๆ เข้ามาสู่แผ่นดินตอนนี้เป็นคราว ๆ แล้วสิ่งที่พัดพาเอาเข้ามาคือวัฒนธรรมก็ระคนปนกันมากบ้างน้อยบ้าง และทับกันเป็นชั้น ๆ เกิดเป็นวัฒนธรรมขนใหม่แบบหนึ่งโดยเฉพาะคือวัฒนธรรมไทย ซึ่งมีวัฒนธรรมเดิมเป็นรากฐาน ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ โดยนัยดังได้กล่าวเปรียบเทียบไว้ข้างต้น

๖๓. ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มนุษย์พวกแรกที่อาศัยอยู่ในแผ่นดิน ซึ่งเป็นประเทศไทย จะเป็นมนุษย์เชื้อชาติไรก็ทราบไม่ได้ชัด หลักฐานในทางวัตถุที่เป็นวัฒนธรรมเท่าที่พบในถ้ำแห่ง เช่นที่จังหวัดกาญจนบุรีก็คือเครื่องมือหิน ส่วนมากเป็นชนิดขวานหินเกลี้ยง จึงสันนิษฐานว่า มนุษย์ที่เข้ามาในอยู่ในแผ่นดินตอนนี้ครั้งแรก เป็นพวกอยู่ในยุคหินปูนปลายแห่งสมัยก่อนประวัติศาสตร์

๖๔. ต่อมา จะเป็นกี่พันกี่หมื่นปีก็ไม่ทราบ มีชนชาติในตระกูลออสโตรเนเซียนอพยพหย่อยกันเข้ามาเป็นหลายพวก ตลอดไปในแหลมอินโดจีนซึ่งรวมประเทศไทยอยู่ด้วย มนุษย์ในตระกูลนี้เดิมจะมาจากถิ่นไรก็ทราบไม่ได้ชัด นอกจากสันนิษฐานว่าถิ่นเดิมน่าจะอยู่ในดินแดนตอนตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีน ชนชาติในตระกูลออสโตรเนเซียน ที่สืบเชื้อสายมาในทุกวันนี้ ได้แก่พวกอินโดเนเซียน มลายู จาม และพวกข่า ลาวพวกเช่นข่าทรายและข่าระแนก ส่วนญวนนั้นเดิมจัดเข้าอยู่ในชนชาติตระกูล มอญ—เขมร ภายหลังเปลี่ยนเป็นอยู่ในตระกูลไทย—จีน มายังนี้นักปราชญ์ทางชาติวงศ์วิทยาลางท่านสันนิษฐานว่า ญวนและรวมทั้งไทยด้วย เป็นชนชาติอยู่ในตระกูลออสโตรเนเซียน

๖๕. ชนชาติในตระกูลออสโตรเนเซียนที่กล่าวมานี้ ถ้าว่าเฉพาะประเทศไทย นอกจากภาคใต้แล้ว ก็ไม่มีเรื่องจะกล่าวอะไรได้มากนัก เพราะประชาชน

ในประเทศไทย ซึ่งสืบเชื้อมาจากตระกูลภาษานี้เป็นพวกที่มาแต่ก่อน และเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในยุคหลัง เมื่อสมัยไม่ช้านี้เอง ถ้าว่าในสมัยก็กำบรรพ์ จะมีชนชาติในตระกูลออสโตรเนเซียนเข้ามาอยู่ในประเทศไทยบ้างหรือไม่ก็ทราบไม่ได้ เพราะยังไม่มีหลักฐานในทางโบราณคดีอย่างไรให้ปรากฏทราบได้ชัด

๖๖. ถัดจากชนชาติในตระกูลออสโตรเนเซียนที่ยกเข้ามาในแหลมอินโดจีน ก็คือชนชาติในตระกูลมอญ-เขมร มนุษย์ในตระกูลนี้จะมาจากที่ใดซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิม นักโบราณคดีกล่าวกันเป็นสองทาง ทางหนึ่งว่ามาจากตอนใต้แห่งประเทศจีน อีกทางหนึ่งซึ่งมีผู้เห็นกันมากกว่าทางแรกว่ามาจากประเทศอินเดีย เพราะมีชนชาติล้าหลังตกค้างอยู่ในประเทศอินเดียในบัดนี้อยู่สองพวก คือพวกมุณฑ์และพวกโกล ซึ่งพูดภาษามีลักษณะและรูปเค้าเป็นภาษาตระกูลมอญ—เขมร จึงส่อให้เห็นว่าชนชาติในตระกูลภาษานี้ที่เข้ามาในแหลมอินโดจีนสมัยก็กำบรรพ์คงจะมาจากถิ่นเดิมในประเทศอินเดีย เพราะยังทิ้งร่องรอยทางเดิมของพวกเดียวกันไว้ให้เห็นอยู่

๖๗. มนุษย์ในตระกูลมอญ—เขมรที่เข้ามาในแหลมอินโดจีนสมัยก็กำบรรพ์คงจะยกทะยอยกันเข้ามาเป็นหลายพวก และต่างคราวกัน การอพยพย้ายถิ่นของมนุษย์จากถิ่นเดิมมาหาภูมิลำเนาที่อยู่ใหม่ ย่อมเนื่องมาแต่เหตุหลายประการ แต่เมื่อย่อลง ก็ตกอยู่ในเรื่องหากินเป็นส่วนใหญ่ เมื่ออพยพมาตามทางลางหมู่อาจแยกจากพวกไปตั้งภูมิลำเนาลงในที่ลางแห่ง ส่วนนอกนั้นเดินทางต่อมาจนกว่าจะถึงที่ซึ่งเห็นว่าเหมาะก็หยุดลงและตั้งภูมิลำเนาที่ตรงนั้น

๖๘. ตามปรกติที่ซึ่งอพยพมาตั้งภูมิลำเนาลงย่อมจะเป็นที่สะดวกแก่การทำมาหากิน และในดินแดนเช่นนี้มักมีมนุษย์พวกอื่นมาอยู่ก่อนแล้ว เมื่อพวกอพยพมาพวกใหม่ต้องการจะอยู่ในที่นั้นก็ต้องสู้รบกับเจ้าของเดิมเพื่อแย่งเอาที่ทำกิน พวกเจ้าของเดิมถ้าสู้ไม่ได้ก็หนีไปหาที่อยู่ใหม่ ในที่สุดลางพวกซึ่งมีกำลังน้อยหรืออ่อนแอ ก็ต้องหนีร่นขึ้นไปอยู่บนที่ดอนที่สูงตามไหล่เขา ซึ่งเป็นที่กันดารแร้นแค้นแก่การทำกิน แต่ไม่มีใครจะมา

แย่งชิงหรือต้องการ พวกเหล่านี้ก็กลายเป็นชาวกอยชาวเขาไป ส่วนพวกที่มาแย่งที่พวกเก่าได้ อาจเกิดผสมพันธุ์กับพวกเดิมที่ยังตกค้างอยู่และไม่ยอมอพยพไปที่อื่น เพราะตกเป็นเชลยของพวกที่มาใหม่ หรืออะไรก็ตามที่ เมื่อเป็นเช่นนี้และประกอบกับสิ่งที่แวดล้อมอยู่ ก็ทำให้รูปร่างหน้าตา และสิ่งอื่น ๆ ที่เป็นวัฒนธรรมเดิมเปลี่ยนแปลงไป จนทำให้บุคคลิกลักษณะของพวกเปลี่ยนแปลงไปด้วย เกิดเป็นมนุษย์หลายเหล่าหลายภาษา ซึ่งล้วนพวกอาจสืบมาจากเดิมในตระกูลเดียวกัน เช่นในตระกูลมอญ—เขมร ที่กล่าวนี้

๖๙. มนุษย์ในตระกูลมอญ—เขมร ที่ยกเข้ามาอยู่ในประเทศไทย โดยเฉพาะภาคเหนือ คือพวกละว้า และภาคกลางตอนเหนือในจังหวัดเพชรบูรณ์ได้แก่ ละว้าอีกพวกหนึ่ง ส่วนพวกอีสานตอนใต้ ในจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดชัยภูมิก็เป็นละว้าที่เรียกกันว่าชาวบน ว่าเป็นพวกเดียวกันกับละว้าทางจังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนตอนเหนือของภาคอีสานในลางแห่งเป็นพวกข่า อนึ่ง มีชากเมืองรูปเป็นกำแพงดินลักษณะกลมเป็นรูปไข่ อยู่ที่จังหวัดอุตรดิตถ์แห่งหนึ่ง เรียกกันว่าเวียงเจ้าเงาะ และที่จังหวัดนครราชสีมาก็มีชากเมืองลักษณะนี้เหลืออยู่หลายสิบแห่ง เข้าใจกันว่าเป็นชากเมืองของพวกละว้า แต่ความรู้ในเรื่องนี้ก็เป็นเพียงการสันนิษฐานเท่านั้น เพราะยังไม่ได้สำรวจตรวจค้นหลักฐานในทางวิชาโบราณคดีเพื่อยืนยันในข้อสันนิษฐานนี้ จึงทราบอะไรไม่ได้ชัดแจ้ง ชื่อเดิมของจังหวัดลพบุรีที่เรียกว่าเมืองละโว้ ก็ว่าเพี้ยนมาจากชื่อของพวกละว้าหรือพวกชาวบน

๗๐. พวกละว้าต่อมาได้ผสมกับชนชาติอื่น มีไทยและพวกอื่นในตระกูลเดียวกัน แต่ต่างพวกกันมีมอญ และเขมร และกลายเป็นชาตินี้กล่าวนี้ก็มี ส่วนที่ยังเหลืออยู่ในบัดนี้ ก็ยังเป็นพวกชาวกอยชาวเขาล้าหลังต่อความเจริญ แต่ถ้าดูเค้าตามหลักฐานอันมีอยู่น้อย เช่นในตำนานต่าง ๆ ของไทยซึ่งแต่งในรุ่นหลัง และชากเมืองที่เหลืออยู่ซึ่งเห็นกันว่าเป็นเมืองของพวกละว้า ก็จะต้องเข้าใจว่าชาติละว้าเคยมีวัฒนธรรมเป็นบ้านเป็นเมืองมาแล้วแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ หากภายหลัง

เสื่อมไปกลายเป็นส่วนย่อยคลิกลักษณะของชาติ นอกจากพวกที่หนีไปอยู่บนเขาซึ่งกลายเป็นชนชาติล้าหลังไป

๗๑. มนุษย์ในตระกูลมอญ—เขมร ที่เป็นพวกใหญ่ และในสมัยโบราณซึ่งมีความเจริญอยู่ในระดับสูง มีอยู่ ๒ ชาติ คือ มอญ และเขมร วัฒนธรรมของสองชาตินี้มีอิทธิพลส่วนใหญ่แก่วัฒนธรรมของชนชาติไทยในประเทศไทย ซึ่งจะกล่าวต่อไปในตอนหลัง

เรื่องที่ยรรยายมาในตอนนี้ เป็นสมัยที่เรียกว่าก่อนประวัติศาสตร์ คือสมัยที่ยังไม่พบหลักฐานจดขึ้นไว้ เป็นตัวหนังสือ คำว่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เป็นคำที่ยืดเข้ายืดออกได้ ถ้าพบหลักฐานเป็นตัวหนังสือขึ้นเมื่อภายหลัง เรื่องที่จดไว้ว่าเป็นสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ก็อาจมีระยะเวลาให้สูงขึ้นไปก็ได้ และต่างชาติก็มีเรื่องสมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นระยะเวลาต่าง ๆ กัน.

เครื่องแต่งกายไทย

ของ

ชิน อยู่ดี

บทที่ ๓

สมัยอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓–๒๓๑๐)

จนถึง พ.ศ. ๒๔๑๒

[ต่อจากฉบับที่ ๖ เล่ม ๑๐ มีนาคม ๒๔๘๖]

หมวกทองคำ ในที่นี้หมายถึงลอมพอก หรือหมวกรูปใดรูปหนึ่งเป็นเรื่องที่ควรคิดที่น่าสังเกตในกฎหมายเก่าคือ กฎมณเฑียรบาลประกาศใช้ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑–๒๐๓๑) ก็กล่าวไว้ว่า "(๑) ถ้าผู้ใดชนช้างชนะยำเหน็จหมวกทอง....." ข้าพเจ้าเข้าใจว่า หมวกทองนี้คงจะหมายถึงหมวกรูปใดรูปหนึ่งไม่ใช่ลอมพอกและเข้าใจว่าอาจจะมีรูปคล้ายหมวกที่เรียกกันว่า "กุบ" รูปคล้ายกระดังคว่ำ แต่นูนกว่ากระดังเล็กน้อย มีสายรัดคางหมวก "กุบ" นี้ยังคงใช้ในทางภาคเหนือ และจากรูปกระดังคว่ำนี้ ถ้าดัดแปลงต่อไป ก็จะมีรูปเช่นเดียวกับหมวกทรงกษัตริย์ทรงซึ่งเรียกว่า "พระมาลาเบี่ยง" ข้อสันนิษฐานของข้าพเจ้าอาจจะผิด ถ้าผิด หมวกทองก็คงหมายถึงลอมพอก หมวกทองนี้นอกจากจะเป็นของพระราชทานเป็นเครื่องหมายยศของผู้ที่กล้าหาญแล้ว ยังเป็นหมวกยศของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ในพระราชพิธีอินทราภิเษก มีกำหนดไว้ว่า "(๑) นา ๕๐๐๐ ใส่หมวกทองหุ้มเสื้อนุ่งแพรจำรวจ" ข้าราชการนา ๕๐๐๐ ตามทำเนียบนาพลเรือนมี ออกพระราชสุภาวดี ฯ พระสุรัสวดีกลาง, พระเพทราชา ฯ พระคชบาล จางวางขวา, พระเพชรพิไชย จางวางกรมล้อมพระราชวัง, พระราชภักดีศรีรัตนราช

---

(๑) กฎหมายเก่า เล่ม ๒ หน้า ๖๗ และหน้า ๑๐๕

รูปที่ ๔

สมัคพิริยะพาหะ, ออกพระศรีภูริยปรีชาราชเสนายศิศิริสาลักษณ์ และทำเนียบศักดินาทหารหัวเมือง มีพระพิชัยสงคราม เจ้ากรมอาสาซ้าย, พระรามกำแหง เจ้ากรมอาสาขวา, พระพิชัยรณฤทธิ เจ้ากรมเชนทองขวา, พระพิชิตณรงค์ เจ้ากรมเชนทองซ้าย, พระอุไทยธรรม, พระสุรินทรราชา ฯ สมุหพระคชบาล ขวาวางซ้าย

ฝรั่งที่เข้ามาครั้งกรุงศรีอยุธยาเขียนไว้ว่า ในครั้งนั้นนอกจากเวลาเข้าเฝ้าแล้วคนไทยไปไหนมาไหนโดย (๑) ไม่สวมหมวก

หมวกที่ข้านาย, ขุนนาง และราษฎรใช้มี (๒) ชนิด

๑. หมวกหนัง รูปคล้ายพระมาลาเบี่ยง ท่านผู้รู้กล่าวถึงหมวกหนังว่า (๓) เห็นรูปฝรั่งโบราณใส่ แต่ทำด้วยเหล็ก ที่ทำด้วยเหล็กนั้นต้องการกันอาวุธ เราทำด้วยหนังก็เพื่อป้องกันอาวุธเหมือนกัน" หมวกหนังยังมีลักษณะต่างกันไปอีก มี หมวกหนังรัว, หมวกหนังแกง, หมวกหนังลายทองพื้นแกง, หมวกหนังลายอื่น ๆ

๒. หมวกกลีบลำดวน เช่นที่พวกกองชนใส่ "(๑) เห็นรูปพลอนของฝรั่งใส่หมวกทรงเกี่ยวกัน เว้นแต่ทำด้วย

(๑) Nicolas Gervais: The Natural and political History of the Kingdom of Siam. pp. 46.

(๒) ส่วนมากรวบรวมจากลิลิตยวนแห่พยุหยาตรา ฯ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๑ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และเรื่องเครื่องประดับหัว.

(๓) คำกล่าวของท่านผู้ใหญ่ ซึ่งท่านเสฐียรโกเศศ ยกมากล่าวไว้ในเรื่องประดับหัวสวมหัว ในวารสารศิลปากร บรรณ ๑ เล่ม ๓ หน้า ๓๖, ๔๐.

เหล็กและไม่มีกลิ่น" เข้าใจว่ามีมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย รูปตุ๊กตาเครื่องสังกะโลกทำเป็นรูปทหารเท้าช้างก็ยังเป็นพยานอยู่ (ดูรูปที่ ๔)

๓. หมวกทรงประพาส "(๑) เห็นรูปอินเดียมีทั้งฝรั่งก็ดูเหมือนมีด้วยเหมือนกัน แต่ปกคอปกหูเขาทำลูกโซ่เกี่ยวกันเป็นแผ่นคุ้มผ้าเพื่อกันอาวุธ ของเราทำด้วยผ้า คิดว่าแต่ก่อนคงเอาเหล็กหรือหนังสอดไว้ข้างในเพื่อป้องกันอาวุธเหมือนกัน"

๔. หมวกฝรั่ง รูปเป็นกรวยยาว (๑) สวมแล้วปลายพับไปข้างหลัง เช่นที่พวกแตรสังข์ใส่

๕. พระมาลาเส้าสูงปีกขนนกตั้ง สำหรับพระเจ้าแผ่นดิน "(๒) พระมาลาเส้าสูง เคยเห็นรูปชาวเมืองเกาหลีใส่กันเป็นพื้นเมือง ถ้าเราจะได้มาแต่เมืองเกาหลีก็ไม่ประหลาด เพราะของที่เราใช้ในการแห่ก็มีของเสือปก ซึ่งเป็นของประจำประเทศย่อมเกาหลีจะได้มาด้วยกัน ส่วนพระมาลาคอมาลัยทองรัดรอบหมวกนั้นเราประดับเติมเข้า ขนนกนั้นเราทำอย่างมาจากแขก"

๖. พระมาลาเส้าสะเทิน รูปเตี้ยกว่าพระมาลาเส้าสูง และปักขนนกนอน "พระมาลาเส้าสะเทิน เขาว่ามาแต่ฝรั่งเป็นหมวกครั้งพระเจ้าหลุยที่ ๑๔ แห่งเมืองฝรั่งเศส"

๗. พระมาลาเบี่ยง ทำด้วยหนังรูปเหมือนลูกพีชตัดมีกระบังรอบลงรักสีดำติดปกคอปกหู "เห็นเหมือนกับเครื่องเกราะญี่ปุ่น"

๘. มาลาเส้าสูงไม่มีขนนก เป็นหมวกสำหรับเจ้าพระยา

๙. หมวกกะหลาป่า เดิมนิยมใช้กันทั้งชายหญิง ต่อมาพระมหากษัตริย์ไม่ทรงโปรด ทรงตรัสว่า มันงามอย่างไร แล้วทรงสั่งให้เอาหมวกกะหลาป่าติดไว้กับประกาศ แต่นั้นมาก็เลิกสวมหมวกกะหลาป่า

๑๐. หมวกทอง

นอกจากหมวกแล้ว ยังใช้

๑. ผ้าโพกกรองทอง

๒. ผ้าโพกโหมดชลิยแดง

๓. ผ้าโพกหนังรดน้ำ

๔. มงคลสักหลาด

๕. มงคลผ้าโหมด

หมวก, ผ้าโพกและมงคลของทหารนั้น จะได้กล่าวไว้ในตอนที่กล่าวถึงเครื่องแบบของผู้ที่เข้าขบวนพยุหยาตรา

ส่วนผู้หญิงนั้น ก็มีเครื่องประดับเศียร

(๑) เรื่องเครื่องประดับหัวสวมหัว โดยเสฐียรโกเศศ หน้า ๑๕.

เรียกกันว่าเศียรเพชร เข้าใจว่ามีมาแล้วอย่างน้อยในรัชสมัยพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑—๒๐๓๑) ในกฎหมายเก่า เล่ม ๒ ว่ากฎมณเฑียรบาล กล่าวไว้ว่า

"พระอรรคมเหสี พระราชเทวี ทรงราโชประโภคมีมงกุฎเกือกทอง .....

พระราชเทวีพระอรรคชายาทรงราโชประโภค ลดมงกุฎทรงพระมาลามวยหางหงส์ .....

ลูกเธอเอกโท ใส่เศียรเพชรมวยกลม

หลานเธอเอกโท ใส่เศียรเพชรมวยกลม

แม่เจ้าสนองพระโอษฐ์ ใส่สนองเกล้า

ชะแม่หนุนหยิก ใส่เกี้ยวดอกไม้ไหวแซม

นางกำนัลนางระบำนายเรือหนุนหยิกเกี้ยวแซม

โขลนเกล้ารัดแคร

เมียนา ๑๐,๐๐๐ หัวเมืองทั้งสี่เมืองานใส่เศียรเพชรมวย เมียทุสดมภ์เกล้าหนุนหยิก เกี้ยวแซม

เมียนา ๕,๐๐๐ นา ๓,๐๐๐ หนุนหยิกแซม"

เมียนา ๑๐,๐๐๐ คือ ๑. เมียพระยามหาอุปราชชาติวงศ์องค์ภักดิ์บดินทรสุรินทรโชไชยมหัยสุริยภักดิ์แสนชาญาธิราช

๒. เมียเจ้าพระยาจักรีศรีองครักษ์สมุหนายกอรรคมหาเสนาบดีอภัยพิริยบรมกรมพาหุ

๓. เมียพระยายมราชอินทราธิบดีศรีวิไชยบรรรักษ์ โลกาภรทัณฑราธรกรมนครบาลบดีอภัยพิริยบรมกรมพาหุ

๔. เมียออกยาพลเทพราชเสนาธิบดีศรีไชยนพรัตน กระเษตราธิบดีอภัยพิริยบรมกรมพาหุ

๕. เมียออกยาศรีธรรมราชเศรษฐาธิบดีอำมาตยานุชิต พิพิธรัตนราช โกษาธิบดีอภัยพิริยบรมกรมพาหุ

๖. เมียออกยาธรรมาธิบดีศรีวิริยพงษ์ภักดีธิบดินทรเดโชไชย มหัยสุริยาธิบดีศรีรัตนมณเฑียรบาล อรรคมหาเสนาบดีอภัยพิริยบรมกรมพาหุ

๗. เมียเจ้าพระยามหาเสนาบดีวิริยภักดี บดินทรสุรินทรภาไชยอภัยพิริยบรมกรมพาหุ สมุหพระกลาโหม

๘. เมียออกพระยาสีหราชเดโชไชยอภัยพิริยบรมกรมพาหุ

๙. เมียออกพระยาสีหราชเดโชไชยท้ายน้ำอภัยพิริยบรมกรมพาหุ

๑๐. เมียออกพระยาเสด็จสุเรนทราธิบดีศรีศุภราชพิริยพาหุ

เมียนา ๕,๐๐๐ ได้แก่เมียข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่รองลงมา (ดูหน้า . . . .)

เมียนา ๓,๐๐๐ ได้แก่ ๑. เมียหลวงอัครมาตยาธิบดีศรีอยุธยาพาหุ มหาดไทยฝ่ายเหนือ

๒. เมียพระศรีพิพัฒนรัตนโกษา

๓. เมียออกพระราชฤทธานนท์พหลภักดีศรีรัตนมณเฑียรยาลวังนอก

๔. เมียออกพระนนทเสนเสนายศรีรัตนมณเฑียรยาลวังนอก

๕. เมียออกพระอินทราทิตย์พิพิธราชรักษาสมุหพระสนมซ้าย

๖. เมียออกพระจันทราทิตย์พิพิธราชรักษาสมุหพระสนมขวา

๗. เมียพระเนาวรัตน์โชดึกธิบดินทรธรรมอาเศรษฐีซ้าย

๘. เมียออกพระเทพาธิบดีศรีเทพนารายณ์สมุหะ

๙. เมียออกพระศรีสุเรนทราบดีวิรัยพรหมเทพราชมาตยาธิบดีศรีกลาสมุดพระสุรัสดีขวา

๑๐. เมียหลวงกำแพงรามภักดีศรีสุริยชาติ สมุหพระคชยาลขวา

๑๑. เมียหลวงราชวังเมืองสุริยชาติสมุหพระคชยาลซ้าย

๑๒. เมียพระธรรมไตรโลก สมุหพระกลาโหม

๑๓. เมียพระยาอภัยรณฤทธิ ทางวางกรมพระตำรวจซ้าย

๑๔. เมียพระอนุชิตราชา ทางวางพระตำรวจขวา

๑๕. เมียพระราชสงคราม ทางวางทหารในกลาง

๑๖. เมียเจ้าพระยามหาโยธา ทางวางถังทองขวา

๑๗. เมียพระศรีราชสงคราม ปลัดเมืองนครศรีธรรมราช

๑๘. เมียพระราชฤทธานนท์พหลภักดี พระไชยบูรณ์ ปลัดเมืองพิษณุโลก

๑๙. เมียพระยาจันทบูรราชภักดีศรีจันอเสมา

เมียนา ๑๐,๐๐๐ หัวเมืองทั้งสี่ได้แก่

๑. เมียเจ้าพระยาสุรศรีพิศมาธิราชชาติพัทยาธิเบศวราธิบดี อภัยพิริยยรากรมพาหุเมืองพิษณุโลกเอกอุ

๒. เมียเจ้าพระยาศรีธรรมราชชาติเดโชไชยมไหยสุริยาธิบดี อภัยพิริยยรากรมพาหุ เมืองนครศรีธรรมราชเมืองเอก

๓. เมียออกยากระเษตรสงครามรามราชแสนญาธิบดีศรีสัชนาไลย อภัยพิริยยรากรมพาหุพระยาสวรรคโลกเมืองโท

๔. เมียออกยาศรีธรรมศุภราชชาติยดินทรสุรินทรฦาไชย อภัยพิริยพาหุเจ้า

เมืองสุโขทัยเมืองโท

๕. เมืองออกยารามณรงค์สงคราม รามราชภักดีพิริยพาหะ เมืองกำแพงเพชร เมืองโท

๖. เมืองออกยาเพชรรัตนสงคราม รามราชภักดีพิริยพาหะ เมืองเพชรบูรณ์ เมืองโท

๗. เมืองออกยากำแหงสงครามราม ราชภักดีพิริยพาหะ เมืองนครราชสีมา เมืองโท

๘. เมืองออกยาไชยยาธิบดีศรีณรงค์ ฤาไชย อภัยพิริยาธรากรมพาหุ เมืองตะนาวเมืองโท

เรื่องเครื่องประดับเศียรของสตรีนี้ ได้มีบางท่านได้เขียนไว้เมื่อหลายปีมาแล้ว มีตรผู้หวังดีผู้หนึ่งเตือนข้าพเจ้าว่า การที่จะเขียนเรื่องที่เขียนไว้ดังกล่าวนี้ว่าถูกหรือไม่นั้น ขอให้พึ่งหูไว้หู ข้าพเจ้าพยักหน้ารับ และขอเป็นคนกลาง ขอนำเรื่องเก่าที่ปรากฏอยู่ในหนังสือสยามประเทศ เล่ม ๒ ตอน ๖ หน้า ๒๗๙ มาเสนอดังนี้

"(๑) เครื่องสวมศีรษะและแต่งกายหญิงชาวสยาม นายชายถามว่า เครื่องสวมศีรษะหญิงชาวสยามครั้งกรุงเก่านั้นอย่างไร

นายกุหลาบยิ้มตอบว่า ได้ค้นพบในตำนานฉบับแบบโบราณ มีรูปและเรื่องอธิบายด้วยพร้อม มีอยู่ในสมุดเล่ม ๑ หน้า ๒๐๓ เผนิกบทที่ ๓๕ มีว่าเครื่องสวมเศียรเพชร์น์ต่าง ๆ นั้น มีใจความว่าผู้หญิงไว้ผมยาวที่ท้ายทอยผมตกที่ปลายผมนั้นมีผมยาวลงไปมาก คือทางมวยผมย้อยยานยาวลงไประหลัง (อธิบายว่าคล้ายผมนางละครในทุกวันนี้) ในเวลาโน้นเรียกกันว่า "ผมมวยหางหงส์แลมวยช้อง" แล้วมีปลอกรัดผมมวยยกขึ้นซ่นด้วย เรียกว่าช้องของผมบางทีก็เรียกว่า ใบโพธิ์ตะขา ช้องของผมนั้นมีรูปในสมุดโบราณว่า คล้ายเกี้ยวที่สวมทุกเด็ก อาการที่ผู้หญิงชาวกรุงศรีอยุธยาไว้ผมมวยหางหงส์ยาวที่เรียกว่า "มวยช้อง" ทั้งอาการที่ตกแต่งมวยผมดังเช่นกล่าวมานั้น แต่งเช่นนี้มาจรรมเนียมตั้งแต่พระราชเทพลงมาถึงพระองค์เจ้าหญิงและพระสนมนารี นางพระกำนัลชาวแม่แลหญิงสามัญทวยราษฎรด้วย ฝ่ายหญิงทั้งหลายนั้นมีเครื่องสวมศีรษะต่าง ๆ กัน ตามพาศน์นายบรรดาศักดิ์ถานันดรสูงชั้นที่ ๑ เรียกว่า "พระชะฎาทรงสตรีเศียรเพชร์น์มวยหางหงส์" ชั้น

(๑) สยามประเทศเล่ม ๒ ตอน ๖ หน้า ๒๗๙.

ที่ ๒ เรียกว่า "เครื่องเพชรน์มวยกลมกัณเรียกอุไรภักตร์กุณฑล" ชั้นที่ ๓ เรียกว่า "ช้องรัดมวยเกล้าสนองเกล้า หนุนหยิกเกี้ยวแซมดอกไม้ไหว หนุนหยิกเกี้ยวแกมเบือ" ชั้นสามัญหญิงอรรมคาเรียกชื่อว่า "โพกชมภูชลิยมาศคาดหูกระต่าย แต่งกายสะพักสะใบสองย่า สอดสังวาลนอกสะใบ สวมกำไลเท้ากำไลมือด้วยแล้วแขวงตังหูระย้าพวงเต่ารัง" เครื่องอาภรณ์และเครื่องสรวมเพชรน์ ส่วนหญิงที่กล่าวมาทั้งนี้ แต่ล้วนแต่เป็นผู้ที่มีพาสนาบรรดาศักดิ์สูงทั้งสิ้น ส่วนหญิงสามัญและพลเมืองราษฎรแต่งกายและมีเครื่องสรวมเครื่องเพชรน์นั้นคือ "โพกผ้าระย้า" และ "โพกผ้ากะมะลอแลโพกผ้าส่าน" (อธิบายว่าผ้าระย้าคือผ้าซายครุย) แล (ผ้ากะมะลอคือผ้ากำมลอที่เรียกว่าผ้าโปร่ง) แล (ผ้าส่านคือผ้ากำลิคมาจากแขกเทศ)

อาการโพกผ้านั้นเป็นสองชนิด ถ้ามีงานออกหน้าประเจิดสำอางแล้ว ต้องโพกผ้าระย้าเป็นหูกระต่ายให้ซายครุยห้อยลงมาถึงแก้ม ถ้าเป็นแต่การงานอรรมคาสามัญสุภาพแล้ว ต้องโพกผ้ากะมะลอแลโพกผ้าส่านย้าง คล้ายแขกโพกผ้าที่ครยะนั้น...."

การแต่งผม ฝรั่งคนหนึ่งเข้ามากรุงศรีอยุธยาแล้วเขียนเล่าเรื่องถึงหญิงไทยว่า "(๑) เพื่อให้ผมมันขลับ พวกผู้หญิงทาผมด้วยน้ำมันหอม" แล้วว่าพวกผู้ชายก็ใส่น้ำมันหอมที่ผมด้วย

---

(๑) Nicolas Gervaise: The Natural and political History of the Kingdom of Siam pp. 46.

การแข่งขันศิลประหว่างชาติประเภทปฏิมากรรม

ในหัวข้อว่าด้วย " นักโทษการเมืองซึ่งไม่มีใครรู้จัก "

ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ

(INTERNATIONAL SCULPTURE COMPETITION

" THE UNKNOWN POLITICAL PRISONER ")

ของ

เขียน ยิ้มศิริ

จุดหมายของสำนักศึกษาศิลปยุคสุดท้ายนี้ได้เริ่มกันใหม่อีก นับแต่สมัย Primitive มาดัดแปลงให้เป็นสมัยใหม่อันผิดหลัก เพราะว่าศิลปของ Primitive เนื่องมาจากยุคใดคั้นแรกของความเป็นอารยธรรม หรือไม่ก็เป็นผลที่อารยธรรมจะทรุดโทรมอยู่รอมร่อ ดังนั้นด้วยเหตุนี้จึงดูเป็นการน่าขำที่ทำแก่ลังให้เป็นคนป่าเถื่อน หรือไม่ก็เป็นคนสมัยที่วัฒนธรรมกำลังเสื่อมทราม ดังเช่น (*) ต้นยุคกลางของยุโรป (ยุคกลางของยุโรปนับตั้งแต่ คริสตศตวรรษที่ ๕—๑๕)

ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เราจะเห็นได้ว่าวิทยาศาสตร์สมัยนี้เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงศิลป และทั้งได้เปลี่ยนแปลงจากความอยู่ของชีวิตด้วย ด้วยเหตุว่า " ศิลปเป็นกระจกเงาฉายความเป็นอยู่ของชีวิต " ดังนี้พอจะสรุปได้ว่า

(*) ต้นยุคกลางของยุโรป ในสมัยที่ยุโรปกำลังเสื่อมทรามมาก อาณาจักรโรมันกำลังหมดอำนาจ เพราะถูกรุกรานจากพวกป่าเถื่อนทางเหนือ สวัสดิภาพของประชาชนเป็นอันว่าหาไม่ได้ต้องไปหลบซ่อนหาความปลอดภัยอยู่ตามวัดและอาศัยพระเป็นที่พึ่ง ต่อมาเมื่อมีสมัครพรรคพวกมากขึ้นก็ได้อาศัยพระเป็นหัวหน้า กอบกู้สวัสดิภาพของประชาชนและประเทศชาติ พระองค์นี้ต่อมาเป็นมหาราชคือพระเจ้าชาลมังก์มหาราช (Charlemagne) หรือพระเจ้าชาล เดอะ เกรต กษัตริย์ของพวกแฟรงค์และเอมเปอเรอของโรมัน ศิลปสมัยนี้มีลักษณะเป็นแบบ " Rrimitive " ถึงแม้ว่าจะได้หลักจากโรมันก็ตาม พูดถึงเรื่องยุคต่าง ๆ ของโลกนี้ ทางฝ่ายตะวันออกและตะวันตกมีก็คติคล้ายคลึงกัน ฝ่ายตะวันออกแบ่งออกเป็นสี่ยุค คือ กฤตยุค ทวาปรยุค ไตรตายุค และ กลียุค ตามลำดับ ของตะวันตกเขาก็แบ่งออกเป็นสี่ยุคเหมือนกัน คือ ยุคทอง ยุคเงิน ยุคบรอนซ์ และยุคเหล็ก กลียุคตรงกับยุคเหล็กซึ่งเป็นยุคปัจจุบันนี้.

"ไม่ว่า งานศิลปฝ่ายสถาปัตยกรรม ปฏิมากรรมและจิตรกรรม ได้บรรลุถึงถึงจุดหมายปลายทางในศิลปแขนงใหม่ ซึ่งได้ก่อให้เกิดความสะดวก มีเหตุผล และเหมาะสมกับความรู้สึกของชีวิต ความเย็น อยู่ในในข้อขุขันนี้"

ไม่ว่า ศิลปแขนงศึกษาธรรมชาติและสำแดงออกซึ่งลักษณะของธรรมชาติโดยตรง (Realistic) ก็ดี, ไม่ว่าจะเป็นแขนงสำแดงออกซึ่งความคิดฝันแห่งอุดมคติ (Idealistic) ของตนเอง ซึ่งได้ความบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นกรณีใดก็ตาม ศิลปินได้พยายามค้นคว้าหาความคิดใหม่ ๆ แปลก ๆ อยู่เสมอ แต่ก็ยังไม่สามารถจะสร้างสำนักศึกษาใหม่ที่แท้จริงและตายตัวได้ เพราะงานที่สร้างสรรค์ขึ้นมา โดยเฉพาะในด้านจิตรกรรม ยังขาดความเข้าใจลึกซึ้งในโครงการณ์ของสี (Colour — Scheme) ที่สมบูรณ์ (Perfection) จิตรกรมักทำศิลปของตนเองตั้งหลายอย่าง หลายชนิดก้าวไปไกลยิ่งกว่าปฏิมากร ซึ่งไม่มีใครเข้าใจหรือเข้าใจยากเต็มที นอกจากตัวผู้ทำเอง อันเป็นการผิดความมุ่งหมายของศิลปบริสุทธิ์อยู่ข้างไม่มากก็น้อย และลางทีก็อาจตรงกันข้ามเลยทีเดียว ศิลปินทั้งหลายพึงคำนึงว่าศิลปนั้นเป็นพุทธิปัญญาแห่งจิตอันแจ่มใส ศิลปนั้นสร้างขึ้นเพื่อเร้าความนึกคิดของผู้ดูให้เกิดความรู้สึกชายซึ่งอิ่มอายในสุนทรียะ เป็นบริการแก่โลก ถ้าศิลปินเข้าใจงานของตัวคนเดียว งานนั้นก็พลาดความหมายที่ศิลปินพึงจะเป็นไปซึ่ง อาจจะมีค่า หรือปราศจากราคาเลยก็ได้

ศิลปปัจจุบันมีลัทธิใหญ่ๆดังนี้

1. Impressionism
   อิมเพรสชันนิสม์
2. Post—impressionism
   โปสท์—อิมเพรสชันนิสม์
3. Pointism
   ลัทธิใช้จุด
4. Fauvism
   ลัทธินิยมศิลปินของคนป่า และ
   ลัทธิเสรีนิยม
5. Cubism
   ลัทธินิยมถือแท่ง
6. Futurism
   ลัทธิก้าวหน้าเกินสมัย

ลัทธิอิมเพรสชันนิสม์ ลักษณะสำคัญอันยิ่งให้เห็นได้ของลัทธินี้ ก็คือ ความ

เลื่อมใสอันแก่กล้าในแสงสว่างของอากาศ และความเข้าถึงความงามของสิ่งสด วิธีการแสดงออกของงานจิตรกรรมในลัทธินี้ ปรากฏว่าทุกรูปทุกสิ่งที่เลียนมาจากธรรมชาติอาบไปด้วยสีสังวิจิตรพิสดารยิ่ง เร้าความรู้สึกของผู้ดูให้ตื่นเต้นซาบซึ้ง ตรงกันข้ามกับสำนักอาคาเดมิค ที่คิดทำแต่เรื่องประวัติศาสตร์ นิยายรัก และนิยายอันโศกสลด ศิลปภายใต้ลัทธิอิมเพรสชันนิสม์ เป็นศิลปที่เลียนจากความจริงที่หาได้จากชีวิตประจำวัน (Daily_life) ที่ประสบกันทุก ๆ วัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากภาพคนงาน คนขายตลาด ชาวประมง ภาพแม่น้ำลำคลอง สวนดอกไม้ และรวมความกว้างขวางไปถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้ให้ความรู้สึกรุนแรงทางสัสรรค์ ภาพร่างดินสอของวอิอมเพรสชันนิสม์เป็นภาพที่มีความหนักแน่น และเป็นเค้าความรู้สึกที่ได้จากเรื่องที่เขียนจริง ๆ ไม่มีเค้าแห่งความเยอหน่าย จกชัด ซ้ำซาก เหมือนอย่างที่เราเห็นจากภาพเขียนของสำนักอาคาเดมิค เป็นธรรมดาอยู่อย่างหนึ่งของลัทธินี้ คือ เส้นร่างรูปนอกของรูป ย่อมกลืนหายไปกับอากาศ

ลัทธิโปสท์_อิมเพรสชันนิสม์ ถึงแม้ว่าลัทธิอิมเพรสชันนิสม์ ได้ให้ความรู้สึกอันลึกซึ้งในสี และแสดงความรู้สึกรุนแรงเด็ดขาด แต่ถึงกระนั้นภาพที่เขียนก็แบน ขาดความกลม ความลึก และขาดระยะ (Lacoing of volume, Distance Atmosipbre) ซึ่งในกรณีเช่นนี้ ศิลปินของสำนักโปสท์อิมเพรส_ชันนิสม์ ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันกับอิมเพรสชันนิสม์ ด้วยความลึกฝนถึงความมีส่วนหนาของวัตถุ และระยะตามที่เป็นจริง พวกโปสท์อิมเพรสชันนิสม์เข้าใจเป็นอย่างดีว่าการที่จะใช้สีสักแต่ว่าระบายลงไปตามใจชอบเท่านั้นหาพอไม่ ถ้าจะให้เป็นผลจริง ๆ ภาพจะต้องแวดล้อมอยู่อากาศ เพราะอากาศเท่านั้นที่ให้ความเข้มข้นแผ่นและระยะแก่วัตถุ ดังนั้นเมื่อได้เพิ่มระยะและความเข้มข้นแผ่น บวกเข้ากับสี ลัทธิโปสท์อิมเพรสชันนิสม์ ก็ได้สามารถทำให้ศิลปยิ่งรุนแรงขึ้น

ลัทธิใช้จุด ลัทธินี้ คือ รูปที่ใช้จุดสีเล็ก ๆ แตะบนแผ่นผ้าซึ่งเมื่อรวมกันเข้าแล้วดูเป็นแสงแวววาม และให้ผลของแสงสว่างถูกต้องตรงกันกับทฤษฎีของแสงสีความจริงลัทธินี้ปฏิมากรลางคนได้นำเอาไปใช้ในการปั้น กล่าวคือจนรูปด้วยวิธีสเก็ช (Sketch_Work) และเติมด้วยจุดเล็ก ๆ ดังนี้ [illegible]

สนุกขนกว่าทำอย่างวิจิเรียบ ๆ (แล้วแต่รสนิยม ไม่แน่นอนเสมอไป)

พูดถึงการปั้นสลัก ขอกล่าวว่าได้เปลี่ยนจากกฎเกณฑ์ของสำนักอาคาเดมิค แต่แรกเริ่มด้วยเหมือนกัน พยายามที่จะให้เป็นลัทธิอิมเพรสชันนิสม์ แต่ไม่ช้าก็ต้องเลิกด้วยเหตุว่า ลักษณะของอิมเพรสชันนิสม์ ไม่สู้เหมาะสำหรับการปั้นสลัก เพราะที่จริงแล้วเค้าความรู้สึกในรูปปั้นหรือสลักนั้นจะควรนิยมได้ก็ต่อเมื่อเป็นภาพที่คร่าว ๆ หรือทำขึ้นเพียงชั่นเล็ก ๆ (Sketches) แต่จะขยายให้ใหญ่โตขึ้นตามส่วนไม่ได้ ด้วยเส้นรูปนอกและความเป็นยักแผ่นไม่เด่นชัด การปั้นสลักเป็นงานศิลปที่ต้องการความแน่นอน เด็ดขาดลงไป จะทำเพียงหยาบ ๆ คร่าว ๆ ไม่ได้ จึงไม่สามารถรับเอาลัทธิอิมเพรสชันนิสม์ได้ แต่อย่างไรก็ตามเรื่องศิลปินที่มีชื่อเสียงหลายท่านก็ได้ทำงานปั้นสลักตามลัทธินี้อยู่หลายท่านด้วยกัน ที่มีชื่อควรแก่การยกย่องได้แก่ โรแดง (Rodin) นายช่างปั้นสลักชาวฝรั่งเศส แต่ต่อ ๆ มาลัทธินี้ก็ละลายตัวเองไปเพราะไม่ได้ทำความเจริญให้แก่การปั้นสลัก

การปั้นสลักสมัยนี้ ถูกเร้าให้เกิดความจำเป็นที่ต้องทำการให้เหมาะเจาะกับสถาบันยุคสมัยใหม่ ซึ่งยังคับการสลักรูปเดี่ยวหรือหมวดหมู่เข้าอยู่ในทรวดทรงยักแผ่น (Block) ของหิน หรือรักษาความเรียบร้อยของตึกและการจัดหมู่พวกให้เข้าอยู่เป็นยักแผ่น จำกัดส่วนละเอียดหยุมหยิมที่รกเกะกะไร้ประโยชน์ให้น้อยลงเท่าที่จะทำได้ ด้วยหลักเกณฑ์ใหม่เหล่านี้ในที่สุดการปั้นสลักเลยหันเข้าหาความรู้สึกตามธรรมชาติอีกครั้งหนึ่ง ที่พูดว่าอีกครั้งหนึ่งเช่นนี้ก็เพราะลักษณะของการปั้นสลักสมัยนี้ (ลักษณะที่ก้อนหินได้ชี้ให้เห็นความเป็นไปตามธรรมชาติ-Natural inspiration) ก็เคยปรากฏมาแล้วในสมัยไอยคุปต์ กรีก และเรอแนซซอง (Renaissance) (๑) เมื่อเราดูการปั้นสลักสมัยนี้จึงได้เห็นความรู้สึก

(๑) เรอแนซซอง แปลว่าเกิดใหม่ (Re__birtd) เป็นสมัยศิลประหว่างคริสตวรรษที่ ๑๔ - ๑๖ ซึ่งมีความเจริญไหวตัวขึ้นใหม่หลังจากที่ยุโรปฟื้นตัวขึ้นจากความเป็นทรยุค (Darkc__age) (ซึ่งซึ่งศิลปของสมัยนี้เรียกว่า " Romanesque " (คริสตวรรษ ๘ - ๑๓)) ในสมัยเรอแนซซองนี้เองซึ่งโลกได้รับท่านมหาศิลปินเอกไว้หลายต่อหลายท่าน อาทิเช่น ไมเคิลแอนเจโล (Michel anfelo) ลีโอนาโด ดาวินชี (Leonardo davinci) เป็นต้น.

ที่แสดงความมหึมา ความสง่า และสงบ ซึ่งงานชั้นก่อนๆของสำนักอาคาเดมิคไม่เคยปรากฏเลย

ลัทธินิยมศิลปของคนป่า ด้วยลัทธินี้ศิลปแขยใหม่จะย่างเข้าไปในเขตที่เข้าใจความกลมกลืนของสีไม่ได้เป็นอันขาด ในลัทธินี้ทุกคนปรารถนาจะเนรมิตสิ่งที่ใหม่ พิสดารและน่าดื่นใจ แต่เราต้องกล้าพอที่จะรับสารภาพว่า ผลที่ได้รับนั้นไม่เป็นสิ่งที่พึงพอใจสมกับที่ได้เสียแรงใจแรงกายลงไป มีหลายอย่างหลายชนิดที่ลัทธินี้ได้ความคิดจากงานศิลปของพวกอาฟริกัน พวกอินเดียแดงโบราณ พวกชาวเกาะในย่านมหาสมุทรแปซิฟิก หรือไม่เช่นนั้นก็เป็นความรู้สึกของคนไม่สมประกอบ (Insane)

ความคิดตามที่เห็นจากพวกนี้คือสีและรูปที่เขียนและปั้น ศิลปินที่จะเปลี่ยนแปลงและบิดเบือนไปเพียงไรก็ได้ ตามความคิดเห็นและความพอใจอย่าง (ลางคราว) ปราศจากกฎเกณฑ์ใด ๆ เลย ด้วยเหตุนี้จึงได้เปลี่ยนรูปและสีได้ตามอำเภอใจ ลางทีการเปลี่ยนแปลงแนวศิลปใหม่ตามลัทธินี้ อาจจะนำผลดีและมั่นคงมาให้ก็เป็นได้ แต่กระทั่งบัดนี้ก็ยังคงเป็นสิ่งที่ไร้สาระมากกว่าจะอย่างไรก็ตาม ลัทธินิยมแขยนี้ก็ได้ให้อิทธิพลเป็นอย่างยิ่ง ต่อศิลปินหนุ่ม ๆ ในยุโรปนี้ และในโอกาสเดียวกันก็ยังเกิดผลอันเป็นปฏิกิริยาเป็นอย่างยิ่ง ต่อประชาชนเหมือนกัน

ส่วนที่ว่าลัทธิเสรีนิยมนั้น ก็รวมเอาลัทธินิยมศิลปของคนป่าเข้าไปด้วย จากคำว่า "Fauvism" ต้องเข้าใจว่า ศิลปินทำงานด้วยมือสระและเป็นส่วนตัวจริง ๆ ดังนั้นจึงไม่อาจจะยืนยันลักษณะงานของเขาได้แน่นอนเพราะเปลี่ยนไปย่อย ๆ ตามแต่ความพอใจของศิลปินเอง

ลัทธินิยมถือแท่ง ความมุ่งหมายของลัทธินี้คือการทำเป็นแท่งของวัตถุให้ง่ายลง และให้ความรู้สึกของแท่งอยู่เป็นปึกแผ่น ด้วยลักษณะนี้เมื่อนำลัทธินี้เข้าไปใช้ในการสถาปัตยกรรม การปั้น สลัก และจิตรกรรมก็ได้รับผลดี ภาพปั้น ภาพสลัก และภาพเขียนที่สร้างขึ้นตามลัทธินี้ถ้าจะให้เกิดผลดีจริง ๆ แล้วจำเป็นจะต้องมีความเอาใจใส่เป็นพิเศษต่อการที่จะให้พบกับความลงตัวของเส้นรูปนอกกับเงา หรือเส้นรูปนอกกับสี มิฉะนั้นแล้วก็จะกลายเป็นงานศิลปของเด็กไปได้ง่าย ๆ

อย่างไรก็ดี ลัทธินี้ถือแต่งหรือดัดแปลงขึ้นจากเรื่อง (Objects) ต่าง ๆ ที่พบเห็นได้จากวิทยาการต่าง ๆ และได้จากความคิดฝันของศิลปินซึ่งมีมูลเหตุมาจากเรื่องต่าง ๆ

ลัทธิก้าวหน้าเกินสมัย ลัทธินี้พยายามให้ศิลปมีลักษณะเป็นชีวิตความเป็นอยู่ของสมัยนี้ หรือยิ่งกว่านั้นไป โดยหลีกเลี่ยงขนบธรรมเนียม แบบอย่างของวัฒนธรรมเดิม กล่าวคือเป็นภาพที่พบเห็นกันอยู่ทุกวันที่เคลื่อนไหวรวดเร็วเป็นคนระเบิด และถอดเอาความรู้สึกจากกำลังความเร็วและเส้นรูปของเครื่องจักรยนต์กลไกต่าง ๆ ตลอดจนยวดยานพาหนะที่เกิดจากพลังงานปรมาณูด้วย

กล่าวตามความจริง ชีวิตสมัยนี้ไม่มีความสงบนิ่งเช่นโบราณสมัย ไม่มีเวลาหยุดยั้งชมรสนิยมจากการดูตัวเองได้เพียงพอ แม้เพียงครู่ยาม แต่กลับมีอำนาจหนึ่งซึ่งซ่อนเร้นอยู่ในดวงมนุษย์เอง ซึ่งบังคับขับไสให้มนุษย์ต้องกระเสือกกระสนไปโดยไม่มีจุดหมายปลายทางที่แน่นอน ด้วยเหตุนี้เองลัทธินี้จึงได้แผ่อิทธิพลไปสู่ศิลปชั้นต่าง ๆ อย่างน่าสนใจ ว่าที่จริงแล้วลักษณะศิลปของลัทธินี้เหมาะเจาะอย่างที่สุดต่อความพอใจในรสนิยมแห่งการประดับตกแต่งของศิลปสมัยใหม่ (Modern decorative Art) เพราะลัทธินี้ได้รับอันเหตุแห่งความยั่นภาสใจจากความเป็นไปของชีวิตยั่งยืนนั่นเอง

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ศิลปในฝ่ายของลัทธิฟิวจูริสม์นี้เป็นการถ่ายทอดความเคลื่อนไหวและความรู้สึกของอารมณ์ ซึ่งอาจจะเป็นแบบตามธรรมชาติ (Realistic) และตามความคิดฝันก็ได้ (Abstract)

ศิลปินที่มีชื่อของสมัยต่าง ๆ เหล่านี้ดังนี้ คือ

ลัทธิอิมเพรสชันนิสม์	มี MANET	(ค.ศ. ๑๘๓๒ ๑๘๘๓)	ศิลปินฝรั่งเศส
	MONET		
	RENOIR		
	DEGAS		
	RODIN	(ค.ศ. ๑๘๔๐ ๑๙๑๗)	

	MEUNIER	(ค.ศ. ๑๘๓๑ ๑๙๐๔)	ศิลปินเบลเยี่ยม
	HANS VON MAR'EES		ศิลปินเยอรมัน
ลัทธิโปสท์อิมเพรสชันนิสม์ มี	CEZANNE	(๑๘๓๙ ๑๙๐๖)	ศิลปินฝรั่งเศส
	BOURDELLE		
	VAN GOCH	(๑๘๕๓ ๑๘๙๐)	ศิลปินดัชท์
ลัทธิ Fauvism หรือเสรีนิยมมี	ROUSSEAU	(๑๘๔๔ ๑๙๑๐)	
	MATISSE	(๑๙๖๙ —)	ศิลปินฝรั่งเศส
	PICASSO	(๑๘๘๖ —)	

\+ \+ \+

สำหรับในเมืองไทยเรานั้น ความไหวตัวของศิลปสมัยใหม่ได้เริ่มขึ้นเพียงไม่กี่ปีนี้เอง แต่อิทธิพลของศิลปแบบตะวันตก (Western Influence) ได้เข้ามาสู่เมืองไทยตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสยุโรปได้ทรงเลือมใสในศิลปการเขียนและการปั้นสลักของศิลปินอิตาเลียน ทรงให้ช่างเขียนช่างสลักจำลองรูปของพระองค์หลายต่อหลายรูป ยิ่งกว่านั้นได้ทรงสั่งงานศิลปประเภทปฏิมากรรมสำหรับตกแต่งสวนอัมพร และพระราชวังเป็นจำนวนมากมาย ซึ่งงานศิลปเหล่านั้นเป็นงานสร้างขึ้นเพื่อการค้า (Commepcial art) ครั้นเมื่อถึงรัชกาลที่ ๖ พระองค์ท่านได้ทรงว่าจ้างช่างปั้น ช่างเขียน ชาวอิตาเลียนเข้ามารับราชการหลายคน ที่ยังคงรับราชการอยู่ ณ กรมศิลปากรขณะนี้คือ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี (Prof. C. Feroci) ดำรงตำแหน่งนายช่างชั้นพิเศษ และคณะวิศวกรรมปฏิมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ท่านผู้นี้ได้ร่วมมือกับพระสาโรชรัตนนิมมาน (ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว) จัดตั้งโรงเรียนศิลปศึกษาขึ้นให้ชื่อว่า โรงเรียนปราณีตศิลปกรรม เพื่อปลูกฝังวิชาความรู้ทางศิลปตามแบบแผนปัจจุบันเยี่ยงสำนักโบซาร์ของฝรั่งเศส หรืออาคาเดมีออฟอารต์ ในประเทศอิตาลี แต่มีเพียงสองสาขา คือ จิตรกรรมกับปฏิมากรรมเท่านั้น (Painting & Sculpture) ต่อมาโรงเรียนปราณีตศิลปกรรม ได้แปลสภาพมาเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร โดยความอุปถัมภ์ของ

พณ ฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๔ สืบมาจนทุกวันนี้

โดยที่กรมศิลปากรเป็นแหล่งผลิตศิลป์และเป็นผู้มีหน้าที่ดำเนินการอันเกี่ยวกับงานศิลปกรรม โดยทั่วไป ทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นศิลป์ของกรมศิลปากรจึงเป็นที่รู้จักกันดีในวงการทั่วไปทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยเหตุนี้เอง เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๙๔ นาย เอ. เจ. ที. โกลแมน (A. J. T. kloman) ผู้อำนวยการโครงการงานประกวดภาพพิมพ์ระหว่างชาติ ณ กรุงลอนดอน ในประเทศอังกฤษ ภายใต้การบริหารของสถาบันศิลป์ร่วมสมัย (Institute of Contemporary Arts) ได้มีหนังสือถึงกรมศิลปากร ความดังต่อไปนี้

ท่านอธิบดีที่นับถือ

ข้าพเจ้าได้รับคำแนะนำจากพระสุวพันธ์ แห่งสถานทูตไทย ในกรุงลอนดอนว่า ท่านอาจจะให้ความช่วยเหลือได้บ้าง ในกรณีดังต่อไปนี้ คือ

สถาบันศิลป์ร่วมสมัย ณ กรุงลอนดอน กำลังวางโครงการงานประกวดภาพพิมพ์ระหว่างชาติ ซึ่งจะต้องประกาศให้ทราบทั่วโลกในเดือนมกราคม ๒๔๙๕ และสิ้นสุดก่อนสิ้นปี หวังว่าการประกวดครั้งนี้ พร้อมด้วยเงินรางวัลกว่าหมื่นปอนด์ อาจจะเป็นเครื่องกระตุ้นเตือน และบันดาลใจปฏิมากรทั่วโลกให้ส่งงานเข้าเข้าแข่งขัน

ดังนั้นจึงขอความช่วยเหลือจากท่านในการที่จะได้นาม และที่อยู่ขององค์การ ปฏิมากรรม, สมาคม, โรงเรียน รวมทั้งนามและที่อยู่ของปฏิมากร เป็นรายบุคคลในประเทศของท่าน เท่าที่ท่านสามารถจะช่วยได้ เพื่ออาจจะได้ติดต่อกับเขาเหล่านั้นต่อไป และมั่นใจว่า ปฏิมากรทุกท่านจะส่งใบสมัครเข้าสู่การประกวดครั้งนี้โดยทั่วกัน

การประกวดจะเปิดขึ้นแก่ปฏิมากรทุกคน และงานของเขาจะได้รับการตัดสินอย่างยุติธรรม ไม่จำกัดแยกว่าจะเป็นแบบ คิดฝันตามอุดมคติ, ความหมาย, หรือ แบบจริงตามธรรมชาติ (Abstract, Symbolic, or Realistic) ก็ตาม ศิลป์นิมิตจะที่จะเลือกทำได้ตามใจชอบ

ขอได้รับความร่วมมือจากท่าน พร้อมด้วยความขอบคุณ

ขอแสดงความนับถือ

(ลงชื่อ) เอ. เจ. ที. โกลแมน
ผู้อำนวยการ โครงการงาน

พระเครื่องทางโบราณคดี

ของ

"ตรียัมปวาย"

ตอนที่ ๔

สนิมของพระเครื่อง ฯ โบราณชนิดโลหะ

ดังได้กล่าวแล้วแต่ตอนต้นๆ ว่า พระเครื่อง ฯ นั้นมีทั้งชนิดที่สร้างขึ้นด้วยโลหะและอโลหะ เรื่องสนิมของพระเครื่อง ฯ ชนิดโลหะข้าพเจ้าได้กล่าวไปแล้ว และถือเอาว่า โลหะที่ใช้เนื้อวัตถุสร้างพระเครื่อง ฯ นั้นมีทะกั่ว และชิน เป็นพื้น ท่านผู้อ่านอาจจะได้รู้จักลักษณะของสนิมของโลหะทั้ง ๒ ประเภทนี้ มาบ้างจากตอนต้นพอสมควร ซึ่งลำดับต่อไปจะได้กล่าวถึงลักษณะสนิมของพระเครื่อง ฯ ชนิดอโลหะบ้าง

และการที่จะกล่าวถึงลักษณะสนิมของพระเครื่อง ฯ ชนิดเนื้อเป็นอโลหะนั้น รู้สึกว่าเป็นการยากลำบากอยู่มิใช่น้อย

ในประการแรก พระเครื่อง ฯ ที่สร้างด้วยเนื้อวัตถุที่มิใช่โลหะนั้น โดยที่จริงแล้ว เรามักไม่ค่อยเรียกปฏิกิริยาบนพื้นผิวของเนื้อพระเครื่อง ฯ นั้นๆ ว่าสนิม

ในประการที่สอง ลักษณะปฏิกิริยาบนพื้นผิวพระเครื่อง ฯ ชนิดอโลหะนั้น มีลักษณะยากแก่การอธิบายยิ่งนัก ผิดกับสนิมของพระเครื่อง ฯ ชนิดโลหะมาก

ในประการสุดท้าย สิ่งที่เคลือบคลุมผิวของพระเครื่อง ฯ ชนิดเนื้ออโลหะนั้น ก็มิใช่ว่าจะมีเฉพาะผิวของพระซึ่งถูกปฏิกิริยากัดกร่อนจากอากาศจนเกิดสนิมเท่านั้น ยังมีสิ่งต่าง ๆ อีกหลายอย่างปรากฏอยู่ด้วย ซึ่งข้าพเจ้าจะขอกล่าวควบกันไปในเรื่องของสนิมด้วย ฉะนั้นขอให้ท่านที่สนใจอย่าได้เข้าใจผิด ขอให้เข้าใจเสียว่า การกล่าวถึงสนิมของพระเครื่อง ฯ ชนิดอโลหะนี้หมายถึงลักษณะผิวของพระเครื่อง ฯ ซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ กัน จะเป็นสนิม คราย หรืออะไรก็ตาม ขอกล่าวรวมอยู่ในประการนี้

เนื้อวัตถุชนิดอโลหะของพระเครื่องฯ โบราณ โดยทั่วไปก็ได้แก่ เนื้อดินเผา (Terra-cotta) มากที่สุด นอกจากนั้นก็มีว่าน ส่วนพระเครื่องฯ ในยุคหลัง มักนิยมสร้างด้วยวัตถุปูนปั้น (Stucco)

ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องสนิมของพระเครื่องฯ ชนิดเนื้อที่ทำด้วยอโลหะนั้น ใคร่จะขอกล่าวถึงการแบ่งประเภทของเนื้อพระเครื่องฯ ชนิดอโลหะ ตามมติของความนิยมในวงการพระเครื่องฯ เสียก่อน ทั้งนี้เพราะการเรียกชื่อประเภทของเนื้อพระเครื่องฯ ชนิดดินเผานั้น เขานิยมเรียกกันในวงอันจำกัดของสังคมนักพระเครื่องฯ ซึ่งอาจจะทำให้ท่านผู้อ่านเข้าใจผิดได้

จะขอแบ่งการอธิบายของเนื้อประเภทๆ ไป ดังนี้

๑. ประเภทเนื้อดินเผา (Terra-cotta) ตามความหมายของศัพท์ หมายถึงเนื้อที่ทำด้วยดินเผามีสีแดง, สีอิฐ หรือจำพวกสีคล้ายกลุ่มล้อน ซึ่งได้แก่สีแดง, สีเหลือง, หรือสีผสมระหว่าง ๒ สีนี้ หรืออาจมีสีดำปนอยู่บ้างก็ได้

แต่ตามความหมายสำหรับนักพระเครื่องฯ ยังแบ่งประเภทของเนื้อดินเผาออกเป็น ๒ ชนิด และเรียกชื่อต่างกันไป คือ

ก. ประเภทดินเผาเนื้อละเอียด เนื้อประเภทนี้จะมีลักษณะเป็นเนื้อแกร่ง หรือเนื้อนุ่มก็ตาม แต่ลักษณะของเนื้อมีความซึม บางชนิดอาจมีเม็ดทรายเจือปนอยู่บ้าง ซึ่งมิได้หมายความว่าเนื้อจะมีลักษณะหยาบไปด้วยไม่ เนื้อแท้ของดินมีลักษณะละเอียด แต่จะละเอียดมากน้อยแล้วแต่สกุลของพระเครื่องฯ ซึ่งใช้ดินในพื้นที่และอายุสมัยต่างกันไป เนื้อชนิดนี้เราเรียกกันว่า "เนื้อผง" (ความจริงเป็นเนื้อดินเผา) ซึ่งอาจจะมีผงผสมอยู่ด้วย แต่ก็มิใช่เนื้อผงล้วนๆ เช่นที่พระเกจิอาจารย์ในสมัยใหม่นิยมสร้างกันเป็นเนื้อที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในประเภทของเนื้อดินเผา เพราะมีลักษณะงามซึ่งพระเครื่องฯ ที่มีเนื้อเข้าลักษณะนี้มีหลายชนิด และเป็นพระเครื่องชั้นเยี่ยมๆ ที่ได้รับความนิยมสูงเลิศหลายชนิด เช่นพระรอด, พระลือ, พระเลี่ยง และพระเบี้ยวฯลฯ ของพระเครื่องสกุลลำพูน พระกำแพงพลูจีบ, พระกำแพงเม็ดขนุน, พระกำแพงซุ้มกอ, พระกำแพงเชียดโลก และพระกำแพงกลีบบัวฯลฯ ซึ่งเป็นพระเครื่องฯ ทุ่งเศรษฐีกำแพงเพชร์ พระผงสุพรรณ ซึ่งเป็นพระเครื่องสมัยอู่ทอง สุพรรณบุรี พระนางพระยา, พระวัดสอก, พระวัดสุก

สวาท พระวัครราชคฤห์ ฯลฯ ซึ่งเป็นพระเครื่องสกุลพิษณุโลก นอกจากนี้ยังมีพระเครื่องสกุลสุโขทัย และสกุลอื่นๆอีกมาก

ข. ประเภทดินเผาเนื้อหยาบ เนื้อประเภทนี้มีลักษณะหยาบ ผิวขรุขระ และแกร่ง ไม่ละเอียดนุ่มนวลเหมือนประเภท ก, เนื้อประเภทนี้ขาดความซึ่ง เพราะผิวของเนื้อตลอดจนภายในเนื้อ มีความกระด้างมาก ไม่ค่อยสวยงาม เนื้อประเภทนี้เราเรียก "เนื้อฐ" แต่อย่างไรก็ดี พระเครื่องฯที่มีเนื้อชนิดนี้ และมีชื่อเสียงได้รับความนิยมก็มีอยู่เป็นอันมาก เช่นพระชุนแผน, พระชุนไกร, พระพลายเดี่ยว, พระพลายเพชรพลายบัว(พลายคู่) พระเครื่องฯชุดกิมดิ่ง (ชุดพลายชุมพล) ซึ่งมี ๔ ชนิด คือ พระสีกร, พระมอญแปลง, พระประคำรอย และพระปรกพลายชุมพล ฯลฯ เป็นต้น

๒) ประเภทเนื้อผงดำ เนื้อประเภทนี้เข้าใจว่าไม่ใช่เนื้อดินเผา แต่เป็นเนื้อดินเชื่อกันว่าใช้ผงใบลานเผาผสมดินดิบ บางคนเชื่อว่า การที่มีเนื้อเป็นสีดำเพราะการเข้าไฟ ซึ่งเผาแก่ไฟเกินไป ซึ่งในข้อนี้เห็นว่าน่าจะไม่เป็นเช่นนั้น ทั้งนี้เราพิจารณาอย่างง่าย ๆ ก็จะเห็นความจริงได้กล่าวคือ พระผงเนื้อสีดำนั้น มีความดำสนิทตลอดหรือสีเป็นสีดำแท้ แต่ถ้าเราลองพิจารณาหรือทดลองดูก็ได้ว่า ถ้าเราเอาวัตถุดินเผามาเข้าไฟดู ถึงจะให้แก่เพียงใด สีของวัตถุดินเผานั้นจะดำสนิทละหรือ เห็นว่าจะกลายเป็นสีดำสนิทไปไม่ได้ แต่จะเป็นสีคล้ำขมุกขมอม ซึ่งจะเห็นได้ทั่วๆไปจากพระเครื่องฯเนื้อดินเผาที่เผาแก่ไฟ เนื้อจะเป็นสีคล้ำ, เป็นสีน้ำตาลไหม้, สีช็อกโกแล็ต สีตับเป็ด, และสีมอแกมเขียว และสีม่วงแก่ เป็นต้น และที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ องค์ที่ถูกไฟไม่สม่ำเสมอกัน สีของพระก็จะไม่สม่ำเสมอกันด้วย คือพื้นเป็นสีแดงหรือสีเหลือง แต่มีสีคล้ำผ่านเป็นหย่อมๆ หรือเป็นแถบๆไป สีผ่านชนิดนี้เนื้อจากไม่งาม หรืออย่างไรไม่ทราบปรากฏว่าได้รับความนิยมน้อย และราคาตก ถึงแม้จะเป็นของแท้

๓) ประเภทเนื้อหินเขียว และปูนปั้น (Stucco) สำหรับเนื้อประเภทหินเขียวนี้มีคนเข้าใจกันไปนานาประการ และมีอยู่ส่วนน้อยที่เข้าใจได้ถูกต้อง หรือใกล้เคียง ส่วนมากเข้าใจกันว่า สีเขียวอันประหลาดนี้เกิดจากการเผาไฟแก่เกินไป จนสีแดงกลายเป็นสีดำและเขียวในที่สุด บางกระแสก็ว่าสีเขียวเกิดจากว่านซึ่งมีสีเขียวอยู่ตามธรรมชาติเป็นส่วนผสม และบ้าง

ก็ว่าสีเขียวเกิดจากดินดิบ เมื่อมีอายุหลาย ๆ ร้อยปีเข้า สีดินดิบจึงกลายเป็นสีเขียวไป ความคิดเห็นของนักพระเครื่องฯ หลาย ๆ กระแสเหล่านี้หายุติลงได้ไม่ และยิ่งกว่านั้นบางคนเชื่อถือตามคำจารึกของแผ่นลานทอง ว่าเนื้อพระผงสุพรรณและพระกำแพงทุ่งเศรษฐีนั้น มีแต่ชนิดเนื้อสีดำและสีแดงเท่านั้น เนื้อสีเขียวไม่มี ฉะนั้นถ้ามีก็หมายถึงของปลอม ซึ่งนับว่าเป็นความเข้าใจที่พลาดจากความเป็นจริงไปมาก

สำหรับความเห็นของข้าพเจ้านั้น ยังไม่เห็นด้วยกับความเข้าใจดังกล่าวแล้วในประการแรกที่ว่าสีเขียวเกิดจากการแก่ไฟเกินไปจนเนื้อแดงกลายเป็นดำ และเขียวในที่สุดนั้น เห็นว่าจะเป็นความจริงไปไม่ได้เลย ทั้งนี้ดังได้กล่าวไว้ในข้อ ๒) แล้วว่าสีแดงจะกลายเป็นสีดำไม่ได้ และถ้ายังสีดำจะกลายเป็นสีเขียวอีกทอดหนึ่งด้วยแล้วยิ่งไม่มีทางเสียเลยทีเดียว ทั้งนี้เพราะสีดำเป็นสีมืด ส่วนสีเขียวเป็นสีสดจะด้วยประจรใด ๆ ก็ตาม เมื่อพิจารณาตามทฤษฎีของสีแล้วสีมืดจะเปลี่ยนแปลงกลายเป็นสีสว่าง ย่อมเป็นไปไม่ได้เป็นอันขาด ส่วนในประการที่เข้าใจว่าสีเขียวเกิดจากว่านนั้นก็เป็นไปไม่ได้อีก เพราะตามธรรมดานั้น สีเขียวของว่านย่อมเกิดจาก Chlorophyll ซึ่งยังสดอยู่ ถ้าโคลโรฟิลขาดน้ำเลี้ยงและไม่สามารถดูดสีจากแสงแดดได้แล้วก็ย่อมเหี่ยวแห้ง เปลี่ยนสภาพกลายเป็นสีน้ำตาล และคล้ำไปเช่นสีสรรวรรณของใบไม้แห้งเป็นต้น ข้อนี้มีพยานประจักษ์อยู่ คือ ได้แก่พระเครื่องฯ ประเภทเนื้อว่าน ซึ่งโดยทั่วไปมีสีน้ำตาลแก่, สีเหลืองคล้ำ และสีน้ำตาลไหม้ เป็นต้น และส่วนสำหรับความเข้าใจที่ว่าสีเขียวเกิดจากดินดิบมีอายุนานๆ นั้น ก็นับว่ามีส่วนใกล้เคียงอยู่บ้าง แต่ยังไม่ถูกทีเดียว ทั้งนี้เพราะพระเครื่องฯ เนื้อดินดิบที่ปรากฏพบเห็นนั้นเป็นเนื้อนวล ๆ มอ ๆ และชัก แต่พระเครื่องฯ สีเขียวนั้น เป็นสีเขียวสด มีลักษณะผิดกับเนื้อดินดิบมาก มีหนำซ้ำ พระเนื้อดินดิบโดยปรกติควรจะมีความแข็งแกร่งในเนื้อหาน้อยกว่าชนิดเนื้อดินเผา แต่พระเนื้อสีเขียวนี้ยังมีความแข็งแกร่งมากกว่าชนิดเนื้อดินเผาเสียอีกหลายเท่าด้วยซ้ำไป

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ข้าพเจ้าจึงเข้าใจว่า พระเครื่องฯ ประเภทเนื้อสีเขียวจึงเป็นเนื้อพิเศษซึ่งเกิดจากการผสมด้วยหินสีเขียวชิงบดให้ละเอียดแล้ว เข้าทำนองเดียวกับปูนซีเมนต์ ซึ่งย่อยมาจากหินสีเทาชนิดหนึ่ง ที่ถูกแล้วพระเครื่องฯ ประ

เภทเนื้อสีเขียวต้องเรียกว่าเป็นเนื้อประเภทปูนปั้น (Stucco) จึงจะถูก โบราณได้รู้จักการปฏิมากรรมด้วยวัตถุปูนปั้นมานานแล้วแต่สมัยทวาราวดี แต่สำหรับพระเครื่องฯ เนื้อสีเขียวนี้มิใช่วัตถุปูนปั้นธรรมดา เพราะมิได้ใช้ปูน แต่ใช้หินและผสมทราย ทำนองเดียวกันคอนกรีตในสมัยนี้ หรือทำนองเดียวกับแลง ซึ่งเป็นคอนกรีตโบราณของขอม การที่เข้าใจเช่นนี้ก็เพราะเหตุว่า เนื้อของพระสีเขียวมีความแข็งแกร่งตัวเหลือประมาณ แม้ตะไบเหล็กกล้าก็ถูไม่สึก ทั้งนี้ด้วยคุณสมบัติของยิบซัม (Gypsum) นอกจากนี้พระเนื้อสีเขียวจะต้องมีผิวอันเกิดจากปฏิกิริยาของวัตถุปูนปั้น มีลักษณะเป็นคราบสีเหลืองฉาบอยู่ และคราบจะหนาหรือบางย่อมขึ้นอยู่กับอายุของพระ (ซึ่งคราบชนิดนี้สำหรับพระเครื่องฯ) เนื้อประเภทอื่นไม่ปรากฏเลย

สำหรับพระเครื่องชนิดปูนปั้นธรรมดาสมัยโบราณนั้นไม่ค่อยมีปรากฏ มีแต่พระพุทธรูปเสียทั้งนั้น มีอยู่ชนิดหนึ่งซึ่งนับว่ามีชื่อเสียงและได้รับความนิยมอยู่มากทางสุโขทัย เรียกว่า พระกรุทับข้าวเป็นพระเครื่องฯ ชนิดเนื้อผงผสมปูน สมัยและศิลปแบบสุโขทัย มีหลายปางด้วยกัน นอกจากนี้ไม่เคยพบ ส่วนที่ปรากฏและมีชื่อเสียงโด่งดังนั้น เป็นพระเครื่องฯ ยุคหลังๆ สมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีมากมายหลายชนิด เช่นพระสมเด็จฯ พระวัดพลับ และพระวัดสามปลื้มเป็นต้น

๔. ประเภทเนื้อว่าน เนื้อประเภทนี้ส่วนมากที่ปรากฏเป็นสีน้ำตาลแก่, สีเหลืองคล้ำ และสีน้ำตาลไหม้ และเป็นพระเครื่องฯ ของนครจัมปาศักดิ์เสียเป็นส่วนมาก นอกจากนี้ก็มีของเชียงแสน, สุพรรณ, กำแพงเพชร และสุโขทัย แต่ไม่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมอย่างสูง ได้แก่พระว่านหน้าทอง, หน้าเงิน ของจังหวัดกำแพงเพชร และสุโขทัย มีทั้งขนาดธรรมดาและขนาดเล็ก มีหลายปาง เช่นปางลีลาศ, เชิดโลก และนั่งสมาธิเป็นต้น

เมื่อได้จำแนกประเภทของเนื้อพระเครื่องฯ ชนิดโลหะ ออกเป็น ๔ ประเภทแล้ว ต่อไปก็ใคร่จะกล่าวถึงเรื่องของสนิม หรือผิวของเนื้อทั้ง ๔ ประเภทนี้ต่อไป แต่ขอให้เข้าใจอีกครั้งหนึ่งก่อนว่า การกล่าวนี้มุ่งไปถึงลักษณะของเนื้อ และผิวคลุมกันไป ทั้งนี้เพราะคราบหรือสนิมของเนื้อประเภทโลหะไม่ชัดเจน การสังเกตและการอธิบายจึงยากมาก ฉะนั้นลักษณะของเนื้อก็ดี คลอดจนสิ่งที่ปรากฏในเนื้อ

และตามผิวของเนื้อจะขอกล่าวไปพร้อมกันดังนี้

๑. ประเภทเนื้อคั่นเผา จะขอแยกออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

ก.ประเภทเนื้อผง(คั่นเผาเนื้อละเอียด) ผิวของพระประเภทนี้ ถ้าเป็นองค์ที่ไม่ได้ถูกขัดต้องหรือเปื่อนเหงื่อไคล ตลอดจนน้ำมันจันทน์หรือขี้ผึ้งแล้ว ผิวจะแห้งสนิทมีฝ้าขาวฉาบอยู่เป็นหย่อม ๆ ตามซอกหรือโดยทั่วไป ผิวนี้สีอ่อนกว่าสีของเนื้อจริง เล็กน้อย มีลักษณะนวล ๆ หรือเป็นเกล็ด ๆ ขุย ๆ อย่างละเอียดอ่อน ถ้าเป็นองค์ที่ใช้มาก ผิวเหล่านี้ก็ลบเลือนไปมากน้อยแล้วแต่การใช้ นอกจากนี้จะขอกล่าวถึงลักษณะเนื้อของพระเครื่องที่สำคัญ ๆ ซึ่งมีลักษณะเนื้อประเภทนี้อีกสักเล็กน้อย คือ

พระเครื่องสกุลลำพูน (ประเภทเนื้อผง) ได้แก่พระรอด, พระคง, พระเขี้ยม, พระเลยง, พระลอ, พระยาง และพระจามเทวี ฯลฯ เป็นต้น ถ้าเป็นพระเครื่องฯ สมัยเก่าแท้ ถึงสมัยจามเทวี (สมัยทวาราวดี) เนื้อละเอียดมากและมีความนุ่มมากที่สุดในเนื้อมุกแดงอยู่โดยทั่วไป ซึ่งเรียกว่า "มุกว่านดอกมะขาม"

พระเครื่องฯ สกุลกำแพงทุ่งเศรษฐี ลักษณะของเนื้อคล้ายคลึงกับพระเครื่องฯ สกุลลำพูนมาก พระเครื่องฯ ทั้ง ๒ สกุลนี้ มีเนื้อหักว่างามยิ่งกว่าเนื้อของพระเครื่องฯ สกุลอื่น

พระผงสุพรรณ ลักษณะของเนื้อมีความนุ่มน้อยกว่าพระเครื่องทั้ง ๒ สกุลเล็กน้อย (มีชนิด "เนื้อชิน" ด้วย) แต่ลักษณะของผิวมีฝ้าขาวอยู่ชัดเจนกว่าพระเครื่องฯ ทั้ง ๒ สกุลที่กล่าวแล้ว นอกจากองค์ที่สึกหรอไปมาก นอกจากนี้ยังมีลักษณะของผิวพิเศษออกไปอีกข้อหนึ่ง คือ มี "รักเก่า" ขาวอยู่เป็นหย่อม ๆ หรือเป็นเกล็ด ๆ อย่างยางมาก เรียกกันว่า "รารักเก่า"

พระนางพระยา โดยทั่วไปลักษณะของเนื้อมีทั้งชนิดเนื้อ "เนื้อนุ่ม" และ "เนื้อแกร่ง" ตามผิวจะปรากฏ "เม็ดแร่" ซึ่งเป็นทรายสีขาว ไม่มากไม่น้อย ฝ้าที่ขาวอยู่ตามผิวมีน้อย หรือไม่ค่อยมีเลยเป็นจำนวนมาก

๒. ประเภทเนื้อชิน (เกิดเผาอย่างหยาบ) เนื้อประเภทนี้ มีลักษณะคร่ายของผิว สีอ่อนกว่าเนื้อเช่นเดียวกัน แต่

ปรากฏผิวบางมาก ยิ่งเป็นองค์ที่ใช้มาก ผิวแทบจะไม่ปรากฏเลย โดยทั่วไป เนื้อจะมี "เมล็ดแร่" มาก

๒. ประเภทเนื้อผงดำ ผิวเป็นผ้าหรือคราบสีอ่อนกว่าเนื้อ คือ สีนวลมอ ๆ อยู่โดยทั่วไป หรือตามซอก ๆ ผิวคราบชนิดนี้ขัดแน่น หรือขัดลงไปในเนื้อสึกหรอหรือลบเลือนยาก

๓. ประเภทเนื้อหินเขียว และปูนขัน สำหรับเนื้อเขียว ถ้าไม่ได้ขูดหรือขัดแล้ว เนื้อจะมีคราบหนา สีมันปูเหลือง ขัดอยู่ทั่วผิว มีลักษณะแข็งและทนทาน ขัดหรือถูออกยาก อายุของพระยิ่งเก่าเพียงใด คราบย่อมหนาและแข็งเพียงนั้น คราบมันปูเหลืองนี้ มีราคามาก ถ้าพระเนื้อเขียว ปราศจากความเหลืองชนิดนี้แล้ว จะหย่อนความงาม และราคาลงไปมาก แต่ลักษณะคราบมันปูเหลือง ที่งามแล้วต้องไม่ขัดผิวพระหนาเกินไป เพราะจะยิ่งลบลายละเอียดของพระเสียหมด แต่จะมีลักษณะขัดอยู่บาง ๆ และหนาตามซอกๆ หรือด้านหลัง พระองค์ใดมีสีนี้หรือคราบดังกล่าวนี้ ถือว่างามมากและราคาสูงกว่าธรรมดาหลายเท่านัก

ส่วนพระเนื้อผงขาว หรืออนุโลมว่าเนื้อ "ปูนขัน" (เพราะมีปูนผสมเกือบ ๘๕ %) นั้น ผิวของพระจะมีคราบหรือผ้าสีขาวกว่าเนื้อฉาบอยู่ตามซอก ๆ หรือโดยทั่วไป บางคนเข้าใจว่าเป็น "แย็งโรยพิมพ์" ยังมีอยู่ พระสมเด็จ ถือว่าเป็นพระเครื่อง ๆ เนื้อประเภทนี้ และถ้าองค์ใดผิวดีกว่ามีผ้าบาง ๆ ขัดอยู่ ทรวดทรงงดงาม ชัดเจน จะมีราคาสูงมาก แทบไม่น่าเชื่อทีเดียว

๔. ประเภทเนื้อว่าน พระเครื่อง ๆ เนื้อประเภทนี้ ผิวดีมีคราบหรือผ้าขัดเหมือนกัน แต่คราบมีลักษณะบางมาก และเป็นสีอ่อน เช่นเดียวกับชนิดอื่น ๆ ตามผิวของเนื้อ มีลักษณะย่น ๆ เนื่องจากการหดตัวของว่าน สีของพระคล้ายจะออกถึงความเก่าแก่ ได้ดีกว่า พระชนิดเนื้อผงอื่น ๆ

จะขอยกเรื่องสีนิมของพระเครื่อง ๆ แต่เพียงเท่านี้ ต่อไปจะได้กล่าวถึง "ลักษณะลีลาของพระเครื่อง ๆ" ในโอกาสต่อไป.

จดหมายเหตุงานพระบรมศพ

ยิ้ม ปัณฑยางกูร รวบรวม

[ต่อจากฉบับที่ ๖ เล่ม ๑๑ มีนาคม ๒๔๘๖]

(๒๔) ตามแนว ๒ ข้างทางดำเนินขบวนพยุหยาตราอัญเชิญพระบรมศพตั้งแต่ประตูเทวาภิรมย์ ตลอดจนท้องสนามหลวง กระทรวงนครบาลจะได้จัดร้านม้าตั้งน้ำและยาหอมสำหรับประชาชนรับประทาน และยอมให้ประชาราษฎรที่มากรายถวายยังคมพระบรมศพ ตั้งเครื่องสักการะถวายได้ตลอดทาง และประกาศนัดหมายให้ประชาชนทราบว่า ประชาชนที่จะมาถวายสักการะพระบรมศพ โดยระยะทางเชิญพระบรมศพตลอดจนถวายสักการะเมื่อถวายพระเพลิง ที่พระเมรุมาศณท้องสนามหลวง สมควรจะนุ่งห่มขาวหรืออย่างใด ตามลัทธิแห่งงานที่เคยปฏิบัติแสดงความเศร้าโศกเคารพต่อพระบรมศพนั้น ก็จะได้แต่งให้ถูกต้อง

(๒๕) เมื่อขบวนดำเนินมาถึงพระเมรุมาศณท้องสนามหลวง กองทหารขบวนนำและตามเสด็จเข้ายืนประจำแถวรอยพระเมรุมาศ ประทับพระมหาพิชัยราชรถหน้าพลับพลายกด้านตะวันออก เจ้าพนักงานจะได้เลื่อนยันไดนาคเข้าประทับพระมหาพิชัยราชรถ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับยืนพลับพลา พระยรมวงศานุวงศ์ประทับประจำท้ายพลับพลา แต่ขบวนราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศกับข้าราชการผู้ใหญ่ และทั้งขบวนข้าราชการตามกระทรวง เลี้ยวลงท้องสนามหลวงเดินผ่านหลังพลับพลาเข้าสู่พระเมรุพักตามตำแหน่งที่

(๒๖) เมื่อเจ้าพนักงานเลื่อนยันไดนาค ประทับพระมหาพิชัยราชรถแล้ว เลื่อนเกริน ขึ้นยังบุษบก พระยาเทพาภรณ์จะได้อัญเชิญพระยรมโกศ เลื่อนมาสู่เกรินพระเศวตฉัตร โรยเกรินลงยันไดนาค เลื่อนลงมาประทับกับพระยานุมาศอัญเชิญพระบรมศพขึ้นประดิษฐาน เหนือพระยานุมาศภายใต้พระมหาเศวตฉัตร สมเด็จพระน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร ขึ้นประคองพระบรมโกศเบื้องหลัง สมเด็จพระน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมสุโขไทยธรรมราชา ขึ้นประคองพระบรม

โกศเบื้องหน้า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกประชานาถ ทรงพระราชยานกงโยงพระบรมศพ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครราชสีมา ทรงพระราชยานกงทรงโปรย และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระราชยานกงทรงอ่านพระอภิธรรม เคลื่อนขบวนดำเนินเข้าสู่พระเมรุมาศ พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำเนินพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ตามพระบรมศพในขบวน เวียนพระเมรุอุตราวัฏ ๓ รอบแล้ว ประทับพระยานุมาศที่เกริน ยันไดนาคพระเมรุมาศด้านตะวันออก พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นประทับยนชาลาฐานพระเมรุมาศ พระบรมวงศานุวงศ์เสด็จเข้าไปประทับริมเชิงยันไดฐานพระเมรุมาศด้านตะวันออก พระยาเทพาภรณ์จะได้อัญเชิญพระบรมโกศเสด็จ แต่พระยานุมาศสู่เกรินพระมหาเศวตฉัตร เจ้าพนักงานจะได้เสด็จเกรินขึ้นยันไดนาคสู่พระเมรุทอง เมื่อเกรินขึ้นถึงชั้นพระเมรุแล้ว พระยาเทพาภรณ์จะได้เสด็จพระบรมโกศเข้าสู่พระเมรุมาศ เจ้าพนักงานถอดสะพานแล้วยกพระวิสูตร

(๒๗) พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินขึ้นพระที่นั่งทรงธรรมทางอัฒจันทร์พระเมรุด้านใต้ ประทับ ณ พระราชอาสน์มุขเด็จด้านเหนือ พระบรมวงศานุวงศ์ตลอดจนหม่อมเจ้า ประทับยนพระที่นั่งทรงธรรมมุขตะวันออก อัครราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ เสนาบดี เจ้าพระยา เจ้าประเทศราช และข้าราชการผู้ใหญ่ ชั้นได้รับพระราชทานพานทองและชั้นนายพลขึ้นนั่งที่เฉลียงพระที่นั่งทรงธรรมมุขตะวันออก ข้าราชการตั้งแต่ตำแหน่งพระยาจนชั้นตำแหน่งพระ นั่งที่ประจำหน้าพระที่นั่งทรงธรรม เลขานุการสถานทูตกับกงสุลและข้าราชการชาวต่างประเทศนั่งที่ช่างชัฏรมุขด้านตะวันออก และข้าราชการกระทรวงต่าง ๆ นั่งที่ช่างและประจำใหญ่ตามที่

(๒๘) เจ้าพนักงานไกเปลื้องพระโกศกองใหญ่แล้ว นายทหารกรมทหารรายที่ ๑ (มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) จะได้อัญเชิญพระลองพระบรมศพขึ้นประดิษฐานบนพระที่ตกาธาร ประกอบพระโกศจันทน์ และประดับเครื่องถวายพระเพลิงที่พระที่ตกาธารเสร็จแล้ว เบิกพระวารพระฉากกั้นพระวิสูตรทุกทิศ และเชิญพระภูษาโยง ซึ่งเทวดาเชิญบัวทองคำรองรับทอดมายังพระที่นั่งทรงธรรม กองทหารชั้นใหญ่ ซึ่งยิงชั้นใหญ่มาทุกนัด ตั้งแต่เชิญพระบรมศพลงจากพระที่นั่งภูษิตมหาปราสาท

เดินขบวนแห่มานั้นจึงหยุดยืนใหญ่ พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงถุดเทียนเครื่องสักการะกรายถวาย ยังคม พระบรมศพแล้ว เสด็จประทับพระราชยัลลังก์มุขตะวันออก ทรงถุดเทียนเครื่องนมัสการทรงธรรม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิร_ ญาณวโรรส ถวายธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ จบแล้ว พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดผ้าไตร สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กับพระราชาคณะรวม ๕๐ รูป สดับปกรณ์ และถวายอนุโมทนา ถวายจตุเรกแล้ว พระสงฆ์ลงจากพระที่นั่งทรงธรรม ไปนั่งยังช่างหัตถ์มุขด้านเหนือ เจ้าพนักงานถอนพระภูษาโยง แต่พระวิตกาจาร

(๒๙) เวลาบ่าย ๕ โมงล่วงแล้ว พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำเนินขึ้นสู่พระเมรุมาศทางอัฒจันทร์ด้านใต้ ทรงถวายเครื่องสักการะพระบรมศพแล้ว กรายถวายยังคมถวายพระเพลิง ชาวประโคมๆ แตรสังข์ มโหรทึก กลองชนะ และพิณพาทย์มอญ กองทหารยกทหารเรือ กระทำวันทยาวุธถวายคำนับแตรวง บรรเลง เพลง สรรเสริญ พระ ยารมิ และทหารยิงปืนเล็ก และปืนใหญ่ พร้อมกันทั้งกอง เฉลิมพระเกียรติยศ เมื่อพระยาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัว เสด็จ ลงจากพระเมรุมาศ มาประทับที่พระราชอาสน์มุขเด็จด้านเหนือแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าตลอดจนหม่อมเจ้า ขึ้นกรายถวายยังคม ถวายพระเพลิง ทางด้านใต้ กลับลงทางเดิม พระสงฆ์สมณศักดิ์ ตั้งแต่ตำแหน่งพระราชาคณะ พระครูครองพระอารามจนเพียงเปรียญมีนิตยภัตรขึ้นถวายพระเพลิง ทางด้านตะวันตก ลงทางเหนือ อัครราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ เสนาบดี เจ้าพระยา เจ้าประเทศราช ข้าราชการบรรดาศักดิ์ เพียงชั้นตำแหน่งพระ กับเลขานุการสถานทูต กงซุล และข้าราชการชาวต่างประเทศ ขึ้นกรายถวายยังคมถวายพระเพลิง ทางด้านตะวันออก ลงทางด้านเหนือร่วมกันกับพระสงฆ์ เมื่อพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการฝ่ายหน้า ขึ้นถวายพระเพลิงเสร็จ พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกมุขเด็จด้านใต้พระที่นั่งทรงธรรมประทับเกยทรงพระราชยานกง เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราย ตามระยะทางผ่านฉนวนมายังถนนหน้าพระธาตุ เลี้ยวมาเข้าพระบรมมหาราชวัง ทางประตูวิเศษไชยศรี และประตูพิมานไชยศรี ประทับเกยพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทแล้วเสด็จขึ้น

(๓๐) เมื่อ พระ บรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ กับชาวต่างประเทศผู้

ถวายพระเพลิงเสร็จ กลับแล้ว สมเด็จพระบรมราชินีพันปีหลวง กับพระบรมวงศานุวงศ์ และเจ้าจอมมารดาทั้งเจ้าจอมขันกราย ถวายยังคมถวายพระเพลิงทางด้านใต้ กลับลงตามทางขึ้น สะใภ้หลวง หม่อมเจ้า ท้าวนาง เจ้าจอมมารดา ในรัชกาลที่ ๔ เจ้าแก่ พนักงานราชนิกูล และหามเจ้านาย กับท่านผู้หญิง และภรรยาข้าราชการผู้ที่ได้พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์หรือเหรียญต่าง ๆ ขันกรายถวายยังคมถวายพระเพลิงทางด้านตะวันตก กลับลงตามทางขึ้น

(๓๑) เมื่อข้างในซึ่งขึ้นถวายพระเพลิงเสร็จสิ้นแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาจะได้เชิญพระทวารพระฉาก ให้ข้าราชการชั้นผู้น้อยกับทั้งพ่อค้าประชาชนที่กระทรวงนครบาล และกระทรวงมหาดไทยได้คัดเลือกแล้ว นำขันกรายถวายยังคมถวายพระเพลิงทางด้านตะวันออก ลงทางด้านเหนือ และพระสงฆ์ขึ้นถวายพระเพลิงทางด้านตะวันตก ลงทางด้านเหนือ มีกำหนดการขันกรายถวายยังคมถวายพระเพลิงชั้นหลังนี้ จนเพียงเวลาถึง ๒ ยามเท่านั้น เจ้าพนักงานภูษามาลาอยู่งานถวายพระเพลิง จึงพระทวารพระฉากทุกทิศ

และเทียนชูปที่ถวายพระเพลิงซึ่งจะใช้ไม่หมด เจ้าพนักงานสนมพลเรือนจะได้นำลงมาจุดที่ราวเทียน ๔ มุมฐานพระเมรุมาศ ถวายสักการะพระบรมศพตลอดเวลาถวายพระเพลิงนั้นด้วย

(๓๒) วันที่ ๑๗ มีนาคม เวลาย่ำรุ่งแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลากับพระเพลิงด้วยน้ำพระสุคนธ์ ประมวลพระบรมอัฐิ และพระอังคารถวายทรงคลุมไว้ดังเครื่องพระสุคนธ์และขันสรงลงยาราชาวดีพระโกศ พระบรมอัฐิ และเครื่องนมัสการทองน้อยไว้พร้อม

(๓๓) เวลาเช้าโมง ๑ พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งภัทรมหาปราสาท ทรงพระราชยานกง เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราย ออกประตูพิมานไชยศรีและประตูวิเศษไชยศรี ตามถนนหน้าพระลาน ลงท้องสนามหลวง ผ่านฉนวนประทับเกยมุขเด็จ พระที่นั่งทรงธรรม เสด็จขึ้นพระที่นั่งทรงธรรมแล้ว ทรงพระราชดำเนินสู่พระเมรุมาศโดยอัฒจันทร์ด้านใต้ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีพันปีหลวง ขึ้นสู่พระเมรุทางโดยทางเดียวกัน เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญคลุมพระอังคาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระพันปีหลวงสรงพระบรมอัฐิด้วยน้ำพระสุคนธ์ เจ้าพนักงานแห่งพระรูป และแปรพระรูปแล้ว เวลา

ทรงคลุม ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทองน้อย กราบถวายบังคมพระบรมอัฐิ แล้วเสด็จลงจากพระเมรุ มาประทับพระราชยัลลังก์มุขเด็จด้านเหนือที่พระที่นั่งทรงธรรม

(๓๔) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการในตำแหน่งราชตระกูล และราชนิกูล เดินสามหาย ๓ สำรับ รวม ๙ หาย เวียนพระเมรุโดยอุตราวัฏ ๓ รอบแล้ว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีนัฐหลวง ขึ้นสู่พระเมรุ ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทองน้อยแล้ว ทรงทอดไตรแพร ๓ หาย พระราชาคณะผู้ใหญ่ ๙ รูป ขึ้นสดับปกรณ์ทางอัฒจันทร์ด้านเหนือ กลับลงทางขื่น เมื่อพระสดับปกรณ์แล้ว ทรงโปรยเหรียญทองเหรียญเงิน พระราชทานเจ้าพนักงาน และเจ้าพนักงานเบิกคลุมพระบรมอัฐิ พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนัฐหลวง ทรงเก็บพระบรมอัฐิลงขันสรงพระสุคนธ์แล้ว จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้พระบรมวงศ์ฝ่ายหน้าฝ่ายในองค์ใด ขึ้นรับพระบรมอัฐิต่อพระหัตถ์ไปไว้สักการบูชา ฝ่ายหน้าให้ขึ้นลงทางมุขเหนือ ฝ่ายในให้ขึ้นลงทางมุขใต้ เมื่อทรงประมวลพระบรมอัฐิ บรรจุพระโกศทองคำจำหลักลายกุดั่นประดับเพชร เสร็จแล้ว พระยาราชโกษาเชิญพระโกศพระบรมอัฐิแต่พระเมรุมาศนำเสด็จขึ้นสู่พระที่นั่งทรงธรรม มีชาวภูษามาลาถวายอยู่งานพระกลด.

(ยังมีต่อ)

มหาชาติคำอีสาน

นายทอง ไชยชาติ พนักงานหอสมุดวชิรญาณ

ตรวจชำระและทำคำอธิบาย

---

๒. กัณฑ์หิมพานต์ (ต่อ)

ตำ สุตฺวา ราชา พระยาบูรมศริสญชัยได้ยินยังคำครหานินทาอริมิยังขัญญาว่า เอเต สิวิโย ชาวสีพีนครมักเพื่อรักฆ่าลูกกูพระเวสสันตรเจ้าแท้ศิลิ เจ้ามีคำข่มเพิง ดังนี้แล้ว อาห กล่าว .

กามำ ชนปโท มาสิ รฏฺฐญฺจาปิ วินสฺสตุ
นาหำ สิวีนำ วจนา

โภนฺโต ภูรา เจ้าทั้งหลาย ชนปโท ชาวชนบทแลชาวนิคม สม(๑) กับด้วยชาวเมืองรักษิยหาย วินสฺสตุ จงษิยหายเสียเทอญ.

อหำ อันว่ากูย่เพิงว่ารักฆ่ายังเจ้าราชบุตร อทูสกำ ก็หาโทษย่ได้ตามคำแห่งชาวเมืองจำจากนครยุริแท้ศิลิ บุตร์กูเวสสันตรกษัตริย์ทนประเสริฐหากเกิดมาสัยเชื้อราชประเพณีแห่งกู อหำ อันว่ากู น จาหำ ตสฺมิ ทุพฺภิยฺยำ ย่เพิงว่ารักกะทำร้ายในลูกกูมีศีลสมภารอันมากยิ่งหนักหนา อสิลโกปิ พะ(คำ)ครหานินทาอริ รักเกิดมีแก่ลูกกู ปสเว กูรักให้เสวยยังยาปเป็นอันยิ่งศิลิ มยำ เราทั้งหลาย สตฺเถน ฆาตยามเส ดังฤาแลรักฆ่าลูกกูด้วยหอก ดวง(๒) ก้า(๓) ด้วย พ้า (๔) ดวงคม สิ่งใด ๆ นี้หา'

ตำ สุตฺวา วิสิโย ชาวสิวิราชอามาตย์แลเสนา สุตฺวา ได้ยินคำบูรมสญชัยกษัตริย์กล่าวว่า

---

(๑) ผสม. พร้อม. (๒) เล่ม. (๓) กล้าคม. (๔) พร้าเป็นชื่อของมีด.

มา นำ ทณฺเฑน สตฺเถน น หิโส พนฺธนารโห

เทว ข้าไหว้มราชเจ้า ตุมฺเห มราชเจ้า มา ฆาตยิตฺถ จงอย่าได้ฆ่าลูกมราชเจ้าด้วยค้อนก้อนดินแลด้วยหอกดายผูกด้วยเชือก สัง(๑) กมฺมำ ปพฺพาเชหิ มราชเจ้าจงให้หนีจากศรีสมบัติ วสตุ จงให้ไปอยู่ใน กู่(๒) แก้วคิรีแท้คือหลักข้าเทอญ.

ตำ สุตฺวา ราชา พระยาบูรมสญชัยได้ยินคำอันนั้นกล่าวว่า

เอโส เจ สิวีนำ ฉนฺโท โภนฺโต นาคเร

ดูราชาวเมืองทั้งหลาย เอโส ฉนฺโท คำอันนั้นแห่งชาวเมืองทั้งหลายแลมีอำ อันว่าเราย่อละเสียยังคำมักอันนั้นแลด้วยมิแท้ โส เวสสันตรเจ้าตนนั้นจง ให้ ตั้งอยู่เสียงคืนนั้นก่อนเทอญ เพื่อให้อิ่มด้วยกามคุณแล้ว รตฺติทิวเส ในเมื่อคืนอันนั้นรุ่งเช้าชาวเมืองว่าจักขับหนียังลูกกู ปพฺพาชยนฺตุ จงให้หนีตามกิริยาอันมักแห่งเขา เท่าวัน(๓) เทอญ.

เมื่อบูรมสญชัยกล่าวดังนั้น เต สิวิโย ชาวสีวีราชกับอามาตย์แลเสนารับเอายังคำพระยาว่า สาธุ ดี ๆ เอกรตฺติมตฺตำ วสตุ ลูกมราชเจ้าจงให้อยู่ในคืนเดียวนั้นก่อนเทอญ.

อถ ในกาลเมื่อนั้นบูรมสญชัย อุยฺโยเชตฺวา ส่งคนทั้งหลายหนีแล้ว เปเสนฺโต ก็ใช้ไปยังนายนักการให้ไปถวยข่าวสาส์นแก่ลูกตนให้รู้ คำกังวลอันเดือดร้อนร้ายยิ่งหนักหนา ตมตฺถำ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห สตฺถา พระเจ้าตนเป็นครูแก่คนแลเทวดาทั้งหลาย ปกาเสนฺโต จักสำแดงอรรถธรรมดวงนั้นให้ผากฏเป็นรสคาถาว่า

อุฏฺเหหิ กตฺเต ตรมาโน คนฺตฺวา เวสฺสนฺตรำ วท

ภิกฺขเว ดูราภิกขุทั้งหลาย พระยาบูรมสญตนพ่อก็ใช้ไปยังนายนักการให้ไปถวยข่าวสาส์นแก่พระกษัตริย์ตนเป็นลูกว่า กตฺเต ดูรานายนักการ ตฺวำ อันว่าท่านจงลุกให้พลัน คนฺตฺวา ไปแล้วจงบอกข่าวสาส์นแก่ลูกแก้วกูว่า เทว ข้าไหว้มราชเจ้า สิวิโย ชาว

(๑) อะไร, สิ่งใดสิ่งหนึ่ง. (๒) กู่, ถ้ำ, อุโมงค์. (๓) ตามวันเวลาที่ได้สัญญาไว้.

สัพพิคมก็ดี อคฺคา จ ลูกอามาตย์ราชบุตร์ทวยค้าแลเศรษฐี พราหมณาปโรหิตาจารย์ก็ดี หตฺถาโรหา อนีกฎฺฐา เสนาเจ้าช้าง เสนาเจ้าม้า ฝูงผากฏ เสนาเจ้ารถ เสนาไปทางดิน สมาคตา มาประสุมชุมนุมกันแล้ว อาคัยเชิงอันชนมาแห่งพระสุริยอาทิตย์แล้ว แลขัยหนีย่งมราชเจ้าจากบ้านเมืองอันนี้ก็ข้าแล ท่านจงไปถวยประวุติการข่าวสาส์นแก่ลูกกูเทอญ.

กตฺตา นายนักการผู้นั้น สิวิราเชน เปสิโต อันพระยาบูรมสญชัยหากให้ สีสนหาโต อายน้ำ ดำผม (๑) แล้วมีเนื้อตนไล่ลาทาไปด้วยกะหวณขันท์มันคันธของหอม สุวตฺโถ นุ่งผ้าผืนขาวพาวบรสุทธิ อามุตฺตสพฺพาภรโน มีกุณฑล ต้าง (๒) แก้ว สย (๓) สอดแล้วในหู อุปาคมิ ก็เข้าไปสู่ผาสาทอันควรภิรมย์ชมชื่นยินดี อันเป็นที่อยู่แห่งพระเวสสันตรกษัตริย์เจ้าก็มี ตตฺถทฺทส กุมารำ โส กตฺตา นายนักการเข้าไปแล้ว อทฺทส ก็เห็นพระเวสสันตรเจ้าตนมีนามกรชื่อว่าราชกุมารด้วยอาการว่ายังทะรงขันอสันดานกอมพ่อแม่ เข้าแก่แล้วได้ชื่อว่ากุมารมีรูปอันงามสถิตอยู่ในผาสาทอันควรชมชื่นยินดี ปริกิณฺณมจฺเจหิ อันมีหมู่อามาตย์หากแวดล้อมอ้อมเป็นปริวาร วาสวำ อิว เป็นประดุจดังพระยาอินทร์อันเทพยดาทั้งหลายหากยายยังอยู่เผ้าแหนแห่เข้าในดาวดึงส์ หากแวดล้อมอ้อมล้อมเป็นปริวารนั้นแท้ดีหลี โส กตฺตา นายนักการผู้นั้น คนตฺวา ไปแล้วกล่าวเชิงพระเวสสันตรว่า รเถสภ ข้าไหว้มราชเจ้า จงอย่าได้เคียดแก่ผู้ข้า อหำ อันว่าผู้ข้า เวทยิสฺสามิ ก็จักยอกกิเยืองอันเป็นทุกข์แก่มราชเจ้าแท้ดีหลี โส กตฺตา นายนักการผู้นั้นไหว้พระกษัตริย์เจ้าแล้ว ก็ร้องไห้ร่ำไรไปมากล่าวคำว่า สิวิโย เทว เต กุฑฺธา ข้าไหว้สมเด็จมราชเจ้า สิวิโย ชาวสีวีราชคือลูกอามาตย์แลราชบุตร์ชาวสีพินคม กฎมพิทวยค้าแลเศรษฐี พราหมณาปโรหิตาทั้งมวลแลทรงองคะเสนา ๔ จำพวก คือว่าเสนาเจ้าช้าง เสนาเจ้าม้า ฝูงผากฏ เสนาเจ้ารถ เสนาไปทางดิน สมาคตา เอกฉนฺทา มีความเย็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ปฏิจฺจ อาคัยเชิงสุริยอาทิตย์ขึ้นมา ปพฺพาชยนฺติ ก็จักขัยมราชเจ้าหนีจากศรีสมบัติในวันหน้านั้นก็ข้าแล

ตำ สุตฺวา มหาสตฺโต อันว่ามหาสัตว์เจ้าได้ยินยังคำอันนั้น ปุจฺฉิ จึงถามว่า กตฺเต ดูรานายนักการ อหำ อันว่าเรา ยำ กโรมิ ได้กะทำกรรมอันผิดทุจริตอันใด

(๑) สระผม. (๒) ต้มหูขนาดเรื่อง. (๓) ถ้าเป็นคำกิริยาหมายถึง สวม, ใส่, ถ้าเป็นนามหมายถึงริมผีปากลพและริมผีปกสัตว์ต่าง ๆ หรือหมายถึงได้ทั้งปากหม้อ เป็นต้น.

ตำ น ปสฺสามิ ดูก็ยังเห็นยังกรรมอันนั้นแท้ทีหลิ สิวิโย ชาวสิวิราชเคียดแก่กูเหตุโทษอันใด ว่ารักขับหนีจากศรีสมบัติบ้านเมืองอันใดหา ตฺวำ อันว่าท่านจงเล่ายังโทษอันนั้นแก่กูเทอญ.

มหาสัตว์เจ้ากล่าวดังนั้นแล้วนา วตฺวา นายนักการรักฉวยเหตุอันนั้นแก่มหาสัตว์เจ้า อาห กล่าวว่า เทว ข้าไหว้มราชเจ้า สิวิโย ชาวสีพินครทั้งมวลเขาเคียดแก่มราชเจ้าย่ใช่เหตุอันอื่น เหตุมราชเจ้าได้ให้ช้างย้ำรัยไปเย็นทานแก่พราหมณ์ทั้งหลายก็ข้าแล.

ตำ สุตฺวา มหาสัตว์เจ้าได้ยินคำอันนั้น โสมนสฺสปฺปตฺโต มีใจภิรมย์ชมชื่นยินดียิ่งหนักหนา อาห กล่าวว่า กตฺเต ดูรา นายนักการพาหิรสมบัติวัตถุทานอันเย็นภายนอกชันธสันดานแห่งกู คือเงินแลคำแก้วมุกดาหาร มำ โตเสสฺสติ แก้วพิฑูล ปิโย เสติ ดังฤๅรักให้กูยินดีด้วยอันให้ทานนั้นหา อหำ อันว่ากู ทิสฺวา เห็นยังคน ทุกข์ใช้ (๑) เขามาขอทานวัตถุทานอันมีในสันดานแห่งกู คือหู ตา แลหัวใจ ทเทยฺยำ ก็เพิงว่ารักให้ยังหัวใจแลหูตานขนเบื้องซ้ายแลเบื้องขวาเย็นทานแก่ยาจกผู้ขอนั้นแท้ทีหลิ น วิกมฺเปยฺยำ กูบ่มีใจอันหวั่นไหวไปมาด้วยสามารถย่อหดย่หย่อ (๒) ทั้งอยู่ด้วยอันให้ทาน มโน อันว่าใจแห่งกู รมติ ก็ชมชื่นยินดี สิวิโย ชาวสิวิราช คืออามาตย์แลเสนา ชาวนิคมชนบทมักใคร่ขับกูหนี ปพฺพาเชนฺตุ จงให้ขับหนี หนฺตุกามา มักเพื่อรักฆ่าจงให้ฆ่าเสียตามใจ อหำ อันว่ากู เนว ทานา วิรมิสฺสำ ก็บ่รักเว้นจากอันให้ทาน.

ประการหนึ่ง สิวิโย ชาวสีพี ฉินฺทนฺตุกามา มักเพื่อรักตัดยังตนกูให้เย็น ๗ ขั้น ๗ ท่อน ฉินฺทนฺตุ จงให้ตัดตามใจมักแห่งมันเท่าวันเทอญ.

เมื่อพระเวสสันดรกษัตริย์มีพระราชดาถาว่าดังนี้ กตฺตา นายนักการได้ยินยังคำอันนั้น กเถนฺโต รักฉวยประวัติการข่าวสาส์นอันใหม่ อันชาวสีพีราชมีบูรมสญชัยเย็นเค้าได้สั่งต่อมัน อตฺตโน มติยา มติแห่งตนคือเทพยดาหากบันดลเข้าหัวใจให้มันกล่าวว่า

เอวนฺตำ สิวิโย อาหุ เนคมา จ สมาคตา

เทว ข้าไหว้มราชเจ้า สิวิโย ชาวสีพินิคมกฎุมพีทั้งหลายกล่าวดังนี้ ราชาโน ท้าวพระยาทั้งหลายฝูงรู้แล้วแต่ก่อนมา ปพฺพาชิตา ชาวเมืองย่ดีขับหนีไปอยู่คอย (๓)

(๑) ยากจนเข็ญใจ, (๒) เป็นคำนำหน้ากลุ่มของท้อหมายถึงย่อท้อ. (๓) ภูเขา.

คิริมารัญชรอันตั้งอยู่แทบ หลิง(๑) น้ำชื่อว่าโกนทิมารยนทิ เยน มคฺเคน ด้วยหนทางอันใด สุพุทฺโธ เจ้าพระยาเวสสันดรดนมิ คอง(๒) วัตร์วัวรยิ์อันดี คจฺฉตุ จงให้หนีไปด้วยหนทางอันนั้นเทอญ.

นายนักการถวยเยองนั้นอันเป็นบูราณาร์ดแก่พระกษัตริย์ดังนั้น ตำ สุตฺวา พระโพธิสัตว์เจ้าได้ยินคำอันนั้น วตฺวา กล่าวดังนี้ กตฺเต ดูรานายนักการ ชาวเมืองว่าจักขับกูหนีย่ใช่เหตุอันใดโทษอันอื่น มยา หตฺถิสฺส ทินฺนตฺตา โทษเราให้ช้างยิ่งขับไปเป็นทาน ผิว่าเราให้ ย่เพิงใจ (๓) ชาวเมืองว่าร้ายจักขับหนีดังนั้น อหำ อันว่าเรา ทสฺสามิ จักให้ สตฺตสตกมหาทานำ ยังมหาทานแลสิ่งแล ๗ ร้อยในวันหน้านั้นก่อน นาครา ชาวเมืองทั้งหลายจงให้ ยังอนุญาตแก่เราก่อนเทอญ อหำ อันว่าเราหากให้ทานแล้ว คมิสฺสามิ ก็จักไปในวันอันถัด ๓ นั้นแท้ก็หลีแล.

มหาสัตว์เจ้ากล่าวดังนั้น กตฺตา นายนักการก็รับเอาคำมหาสัตว์เจ้าว่า สาธุ ดังนี้แล้ว ปกฺกามิ ก็หนีไปมีแล

(ยังมีต่อ)

หอสมุดแห่งชาติ

(๑) ชายผึ้ง, บนบก (๒) ข้อ, ปฏิปทา. (๓) ไม่เป็นที่พอใจ.

บริษัท ตำรวจสามัคคี จำกัด

เลขที่ ๘๗๑ — ๘๗๙ ถนนเพชรบุรี
ผึ่งตรงข้ามตลาดประตูน้ำสระปทุม โทร. ๕๖๔๑๙

นอกจากจำหน่ายยันให้เจ้าพนักงานในราคาถูกแล้ว ยังเป็นบริษัทเดียว ที่จำหน่ายสรรพสินค้านา ๆ ชนิดในราคาเยาว์เป็นพิเศษ เพื่อช่วยลดค่าครองชีพอีกด้วย.

ต่างจังหวัดติดต่อ จะได้รับความสะดวกทุกประการ.

องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้

จำหน่าย ไม้สัก ไม้ยาง และไม้อื่น ๆ
ลดราคาสำหรับหน่วยราชการและข้าราชการ

สำนักงานกลาง : อาคาร ๖ ถนนราชดำเนิน พระนคร
โทร. ๒๓๒๔๘ และ ๒๓๓๗๖

โรงเลื่อยไม้ไทย : จำหน่ายไม้สัก โทร. ๔๖๕๒๒
(จังหวัดพระนคร)

โรงเลื่อยเกษตร ๑ — จำหน่ายไม้ยาง โทร. ๓๑๔๖๕
(จังหวัดธนบุรี)

โรงเลื่อยเกษตร ๒ — จำหน่ายไม้ยาง
(จังหวัดอยุธยา)

บริษัทดำรงค์

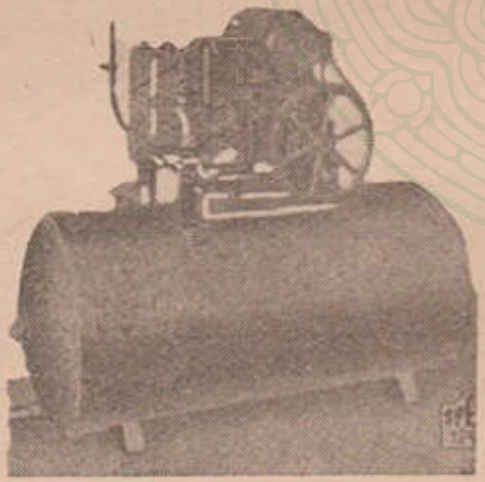
๐ รับเหมาก่อสร้าง

๐ งานช่างทุกชนิด

๑๙๖ ถนนทรงวาด พระนคร

โทรศัพท์ ๒๑๑๖๔

น้ำเป็นสิ่งสำคัญในการครองชีพ! THE SPECK'S PUMPMEISER เดอะ สเพ็คส พั้มมัยสเตอร์ หรือ เรียกสั้น ๆ ว่า SPECKPUMP (สเพ็คพั้ม) สูบน้ำสเพ็ค อัตโนมัติ จะอำนวยความสะดวกให้แก่ท่านเป็นอันมาก และเลือกซื้อแต่ "สูบน้ำสเพ็ค"

สูบน้ำได้ใน ๑ ชั่วโมง	๒๖๕ แกลลอน
ดูดน้ำจากที่ต่ำถึง	๒๓ ฟีต
ส่งน้ำขึ้นสูงได้	๙๘ ฟีต
ฉุดด้วยมอเตอร์ไฟฟ้าขนาด	.๓๓ แรงม้า. ๑๔๐๐ รอบ, เอ.ซี., สายเดียว
ใช้กำลังไฟฟ้า	๖๐ วัตต
ขนาดท่อเข้า	๓/๔ นิ้ว
ถังบรรจุน้ำอะไหล่	๒๗ แกลลอน
ขนาดสูงของเครื่อง	๓๘ นิ้ว
เนื้อที่สำหรับติดเครื่อง	๔๐X๒๐ นิ้ว
น้ำหนักของเครื่อง	๑๖๕ ปอนด์

เดินเงียบที่สุดและไม่สั่นสะเทือนใช้ง่ายไม่ต้องคอยเฝ้าไม่เปลืองไสหุ้ยสูบน้ำจากบ่อได้ดีให้ความสะดวกเกินราคา

ศิริพาณิช

อาคาร ๘ ถนนราชดำเนิน จังหวัดพระนคร
โทรศัพท์ ๒๐๑๒๔ เป็นผู้แทนจำหน่ายแต่ผู้เดียว

โดยได้รับพระบรมราชานุญาต

บริษัทบุญรอดบริวเวอรี่ จำกัด

ผลิตและจำหน่าย

เบียร์ ตราสิงห์ ตรากุญแจ

น้ำโซดา ตราสิงห์

น้ำส้ม ตราสิงห์

น่าหวาน ตราสิงห์

คุณภาพสูง ได้รับความนิยมแพร่หลายทั่วประเทศไทย

มีจำหน่าย ตามร้านจำหน่ายอาหาร และเครื่องดื่มทั่วไป

ไทยทำ ไทยใช้ โทร. ๔๗๐๐๘ และ ๔๗๐๐๙

เครื่องฉายภาพยนตร์ ๑๖ ม.ม. กล้องถ่ายภาพยนตร์ ๑๖ ม.ม.
ฟิล์มถ่ายห้อต่าง ๆ ทั้งสี และขาวดำ (พร้อมล้างเสร็จ) รีล, ที่ตรวจตัดต่อ
ตลอดจนผลิตภัณฑ์ Movie Pictures ทุกชนิด

ราคาเยาว์

หรือท่านจะเช่าเป็นรายวัน—รายสัปดาห์ และเดือนก็ได้

ภาพยนตร์เสียงข่าวรัฐพิธีต่าง ๆ ภาพชัด เสียงดี มีพร้อมให้เลือก
สั่งทางจดหมายได้

นิวฟาร์อิสเติน ราดิโอ จำกัด

๑๐๐—๑๐๒ สี่แยกอุณากรรณ์ เจริญกรุง โทร. ๒๑๓๒๖

บริษัท **เซ่งกี่หุ้นส่วน** จำกัด

รับเหมาก่อสร้างต่าง ๆ

นายกิมจั๊ว แซ่อึ้ง ผู้จัดการ

เลขที่ ๒ ปากถนนรองเมืองซอย ๒ พระนคร

โทรศัพท์ ๓๑๖๑๕

ถ้าท่านพอใจหนังสือวารสารศิลปากร

โปรดแนะนำให้ญาติมิตรของ

ท่านทราบต่อไปด้วย

บริษัท วิษณุพร จำกัด

รับเหมาก่อสร้าง

งานช่างทุกชนิด

ฝีมือดี สมราคา

สำนักงานเลขที่ ๑๐๘ ถนนเทวีวรญาติ

พระนคร

บริษัทเทพนิมิตร

รับสร้างและจำหน่ายเครื่องเรือน รับตบแต่งร้าน ทำประตูหน้าต่าง
ด้วยเครื่องจักรโดยฝีมือประณีต ราคาย่อมเยาว์
๔๐๗—๔๐๙ สี่แยกแม้นศรี ถนนบำรุงเมือง พระนคร
โทรศัพท์ ๒๒๕๓๘

บริษัท พยุงช่าง จำกัด

เลขที่ 5/1—5/2 ถนนอัษฎางค์ ตรงข้ามศาลอาญา พระนคร

★

– บริการ –

ทำการรับเหมาก่อสร้าง–ซ่อมแซมอาคาร

ทุกชนิด รับทำการออกแบบและปรึกษางานด้านการช่าง

ทำการสั่งสินค้าต่างประเทศ

และ ส่งสินค้าออกนอกประเทศ

★

นายประหลาท อิศรางกูร ณ อยุธยา	ประธานกรรมการ
นายพยุง เทศะปุรณะ	นายช่างที่ปรึกษา
นายประเสริฐ ภัทรพฤกษ์	วิศวกร
นายโสภณ มหัศโนภาศ	วิศวกร
นายเกษม บุศยศิริ	สถาปนิก
นายทองไข ลิ้มศิริ	กรรมการผู้จัดการ

ท่านสมาชิกวารสารศิลปากรโปรดทราบ

ถ้าท่านย้ายที่อยู่ใหม่ก็ดี หรือไม่ได้รับหนังสือวารสารศิลปากรในระยะเวลา

อันสมควรก็ดี ขอได้โปรดแจ้งให้ผู้จัดการหนังสือทราบด้วย จะขอบคุณมาก

บริษัท ห้างหุ้นส่วน จำกัด ลิ้มจิงย้ำ

๓๖๐ ซอยมังกร ถนนไมตรีจิตต์ พระนคร

ออกแบบและรับเหมาก่อสร้าง โดยสถาปนิกและวิศวกรปริญญา

LIMJING YAMP BUILDING CONSTRUCTING & CO., LTD.

360 MAITRI CHIT ROAD, BANGKOK.

ลดราคาหนังสือค้างปี

เพื่อสนองความต้องการของผู้ที่สนใจในศิลปวิทยาการต่าง ๆ กรมศิลปากรจึงได้ลดราคาจำหน่ายปลีกหนังสือวารสารศิลปากรจากราคาเดิมคือ

ปีที่	๑		เหลือเล่ม ๔	ขายปลีกเล่มละ	๔.๐๐ บาท
ปีที่	๒	เต็มปี (๖ เล่ม)	๒๔ บาท	,, ,,	๕.๐๐ ,,
ปีที่	๓	,, (๖ เล่ม)	๒๗ บาท	,, ,,	๕.๕๐ ,,
ปีที่	๔	,, (๖ เล่ม)	๓๐ บาท	,, ,,	๖.๐๐ ,,
ปีที่	๕	,, (๖ เล่ม)	๓๓ บาท	,, ,,	๖.๕๐ ,,

สำหรับเล่ม ๑ เล่ม ๒ และเล่ม ๓ ปีที่ ๑ จำหน่ายหมดแล้ว เล่ม ๔ ยังมีเหลืออยู่บ้างเพียงลึกน้อยเท่านั้น เมื่อจำหน่ายหมดแล้ว กรมศิลปากรจะไม่จัดมพิมพ์ขึ้นใหม่อีก ถ้าท่านผู้ใดต้องการ โปรดรีบสั่งซื้อเสียโดยเร็ว มิฉะนั้นอาจจะจำหน่ายหมดเสียก่อนก็ได้.

ยาเม็ดโรคผิวหนัง

เป็นยาฟอกโลหิตให้บริสุทธิ์
บำบัด สิว ฝ้า หน้าด่างดำ กลาก
เกลื้อน โรคผิวหนัง ทุกชนิด
พุพอง วงเดือน สีชมภู แผลเรื้อรัง
ต่างๆ รับประทานแล้วแห้งดำลอกไปเอง

สั่งทาง พ.ก.ง. ขวดละ ๖๕.๐๐ บาท

และยังมียารักษาริดสีดวงทวารและจมูกอีกด้วย

ห้างขายยาจีเลื่อง (ตราสามศร)

ถนนศรีเวียง ตรอกไก่ ยางรัก พระนคร โทร. 31441
เวลาทำการ 14.00 ถึง 16.00น. เว้นวันอาทิตย์

ขอแม็กนั่มชมสักมวน

อภินันทนาการจากห้างขายยาหอมตราม้าบิน

วารสาร ศิลปากร

ปีที่ ๖ เล่ม ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๖

เจดีย์วัดช้างล้อม จังหวัดสุโขทัย